Z
2704
.C35
R4
v. 6
IMS

EX LIBRIS
WALTER MUIR
WHITEHILL JUNIOR
DONATED BY
MRS. W. M. WHITEHILL
1979

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Ottawa

http://www.archive.org/details/revistadebibliog06mass

WHITE HILL
COLL.

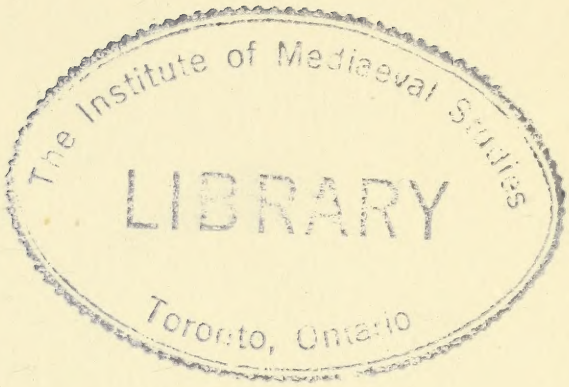

1906

NUM. 9 JANER-DESEMBRE DE 1906 ANY VI

REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA

CATALUNYA — BALEARS — ROSSELLÓ — VALENCIA

BARCELONA
Administració : Impremta i Llibreria «L'Avenç»
Rambla de Catalunya, 24
1912

SUMARI

Pags.

Codecs de l'arxiu del Palau, per *Ignasi Casanovas*, S. J. 5

El papel sellado en Catalunya durante la Guerra de la Independencia, per *Heriberto Capdevila y Aloy* 43

12 reproduccions.

Felix, bisbe d'Urgell (segle VIII), per *Lluís Nicolau d'Olwer* 88

Felix d'Urgell i l'Adopcionisme en els dominis francs. — Bibliografia de les obres de Felix d'Urgell.

Manuscrits Catalans de Valencia (acabament), per *J. Massó Torrents* 145

Biblioteca Provincial Universitaria — Biblioteca Municipal. — Llista alfabetica.

Advertencies 170

Noms propris 171

Lamines fòra text : *Facsímiles de papeles sellados impresos en Cataluña durante la Guerra de la Independencia : I*, 1 Lérida, 2 Igualada; *II*, 3 Manresa, 4 Cervera; *III*, 5 Tarragona, 6 Mataró; *IV*, 7 Cardona, 8 Puigcerdà (manuscrito); *V*, 9 Junta Suprema de Cataluña, 10 Corregimiento de Mataró; *VI*, 11 Los franceses en Gerona, 12 Los franceses en Lérida.

REVISTA

DE

BIBLIOGRAFIA CATALANA

REVISTA

DE

BIBLIOGRAFIA

CATALANA

CATALUNYA — BALEARS — ROSSELLÓ — VALENCIA

ANY SISÈ

1906

BARCELONA
Administració: Impremta i Llibreria «L'Avenç»
Rambla de Catalunya, 24

REVISTA

DE

BIBLIOGRAFIA CATALANA

Num. 9 *Janer-Desembre de 1906* *Any VI.*

CODECS DE L'ARXIU DEL PALAU

ADVERTENCIA

A l'obra urgentissima del catalec de tots els manuscrits catalans que jauen escampats i oblidats pels arxius i biblioteques d'aquí i de l'extranger hauriem d'ajudar-hi tots, baldament fos amb les noticies escadusseres que la casualitat porta gairebé a tothom. Si a l'ensopegar un text català esbarriat tinguessim esment de fer-ne una descripció tant exacta com fos possible i la comuniquessim an algun centre d'estudis o comissió tecnica, reuniriem ben aviat el tresor bibliografic que ha de precedir aixís a les edicions singulars com al *corpus* literari, si s'han de fer acuradament i amb conciencia.

Quelcom d'això volen esser aquestes notes. Entrant per altres afers a l'arxiu del Palau, ombra tot just avui de lo que va esser la nobilissima i esplendida casa de Requesens, vaig adonar-me

d'un prestatge de llibres vells, tacats i deslligats, que, segons vaig saber, havia deslliurat d'un verdader podrimener, aon se consumien xops d'aigua, el zel de l'arxiver i capellà major d'aquella hermosa capella, Mossèn Josep Boquet. Tot seguit vaig fer el proposit de catalogar-los i descriure-ls, tant bon punt me deixessin algun lleure les meves ocupacions, i això es lo que faig avui, al menys amb tota la bona voluntat. Si altre no, servirà pera que se sapiga aquest tresor amagat, se n'aprofitin els inteligents i es posi algun fre a la venda clandestina que ns despulla de la nostra herencia i ens deshonra.

Pera major facilitat, vaig numerar els volums amb targetes i xifres romanes posades en els lloms, i, segons l'ordre d'aquestes, en faré la descripció. No m'he atrevit a numerar els folis dels volums que n'estan mancats, deixant-ho pel dia que s pugui fer més a conciencia. No obstant, per la computació que s fa en el catalec no serà dificil trobar lo que s busqui.

I

Un volum de plecs de paper coberts amb fulls de pergamí, lligat amb pell i fusta, claus i angles de metall, tanques caigudes, format de

415 × 290 mm., escrit a dues columnes, lletra de finals del XIV^è^ o començaments del XVe, caplletres blaves i vermelles i alguna capital magnifica. Hi manca la portada, la foliació va per lletres i numeros fins a la L 16, i es bon xic menjada per l'enquadernador.

Es el *Regiment dè Princeps* d'Eximenis.

Foli I:

Al molt alt e poderos senyor monsenyor mamfos, marques de villena, compte de denia &

Segueix l'index, que ocupa 9 folis, partit en set parts, i a seguit conté ls capitols de quatre parts, que són 467, i es tot lo que hi ha en el volum.

L'index acaba:

Açi fenexen les rubriques de la Quarta part daquest dotxen libre del crestia de regiment de princeps.

Després de l'index venen 2 folis en blanc.

Foli I:

Capitol primer, qui ensenya que lo regiment e governacio general de Deu sobre tot lo mon nos mostra que la sua saviea es sens tot terme, e que el es tot nostre be e nostra benuyransa.

Foli l XIII girat hi ha l darrer capitol, i es:

Capitol CCCCLXVII, que han dits alguns dels regnes presents e de lur durada e de novel Imperi.

Comparat aquest manuscrit amb els fragments que va publicar en Bulbena, s'hi troben moltes diferencies.

II

Un volum de paper lligat amb pell i taules de fusta, un xic estropellat del llom, tanques caigudes, format de 300 × 230 mm., escrit a tota plana, lletra del sigle XV^è^, rubriques vermelles, espais buits per les caplletres, CXXII^e^ folis numerats amb llapiç, VI en blanc al principi i IX al fi.

Són els *Evangelis* en català. El nom dels evangelistes corre per dalt de les planes en lletres vermelles. Al començament de cada *Evangeli* hi ha ls prolegs biografics de Sant Geroni, i en els tres darrers un index dels capitols.

La part interna de la primera coberta porta unes linies dificilissimes que amb prou feines poden llegir-se a troços i semblen dir:

Lo torn del provincial dels frares menors de la observansa de la provincia darago..... fray antoni salvador..... per..... en tortosa..... per..... micer....

En el primer foli en blanc diu amb lletra molt moderna:

Los stos. 4 Evangelios en Vulgar Cathalan.

Sens dubte que hi manca un foli al principi, així perquè hi falta la portada com perquè no hi ha l'index de Sant Mateu, com hi ha l corresponent abans del proleg dels altres Evangelis.

Foli I:

Sent matheu fon de Judea e segons que en aquest orde primerament es posat, aixi ell escriui primerament son euangeli en Judea, lapellament del qual fon del fet dels publicans, presumint dos començaments en la generacio de Jhs. Xst. &

Foli I girat:

Fenex lo prolech e comensa lo evangeli de Sanct matheu. De la generacio de Jhu. Xst. primo capitulo.

El foli XXXIII porta l'index de l'Evangeli de Sant Marc, i després del mateix diu:

Comensa lo prolech de sanct geronim sobre lo avangeli de sant march.

En el foli XXXIV girat comença l'evangeli.

Foli LVI girat:

Fenex lavangeli de sanct march, en lo qual ha XVI capitols.

Segueix l'index i el proleg de Sant Lluc.

Foli LVIII girat:

Fenex lo prolech e comensa lauangeli de sanct luch de la generacio e natiuitat de Joan bbta. e de la sua concepcio del saluador nostro Jhu. Xst. primo capitulo.

Foli XCVI:

Fenex lauangeli de sent luch en lo qual ha XXIIII capitols. Comencen les rubriques del euangeli de Sent Johan Johan.

Foli XCVII:

Comença lo prolec de Sant geronim sobre lauangeli de sent Johan.

Id. girat:

Ffenex lo prolech e comença lauangeli de sent Johan. De la paraula feta carn primo capitulo.

Foli CXXII:

Fenex lauangeli de sent Johan en lo qual ha XXI capitols.

Finito libro sit laus et gloria Xto.

III

Un volum de paper lligat amb pell i fusta i tanques, format de 295 × 213 mm., CCLXXVI folis numerats i VII en blanc al principi, escrit a dues columnes, lletra del sigle XV^è^, rubriques vermelles, caplletres blaves i vermelles.

El foli II, en blanc, diu amb lletra molt posterior:

Jhs maria en barcelona
Al molt magnifich mos jaume queresta &.
Explicacion de la flor de la Biblia del Obispo de Jaen.

No sembla coneguda aquesta obra de Sant Pere Pascual.

Foli I:

Aci comença la exposicio de la flor de la biblia exposta per lo Reverent bisbe de la ciutat de Jaent.

Com yo dit religios e bisbe per la gracia de deu de la Ciutat de Jahent de castella aci anomenat hagues legit XXX anys Theologia e altres sciencies per ma ventura fuy pres en poder del rey de granada, &. Empero yo dit religios aci anomenat stich en loch e partit lo meu enteniment en moltes parts e son ja vell entorn de LXX anys, &.

En el foli LXII acaba l llibre:

Ffinito libro sit laus et gloria Xto.
Laurencius vocatur qui scripsit benedicatur Amen.

Tot són comentaris sobre texts escullits de l'Escriptura.

Foli LXII girat:

Aci comença la scala quel sant doctor mosenyer sent Jeronim ordona e escriui en la qual scala ha XXX graons segons que dauall es contengut.

Hi ha un proemi, i després diu:

Los noms dels scalons de la dita scala de Sent Jeronim.
Lo primer es dreta fe.
Lo segon sperança, &.

Fins al foli XCI girat, aon diu:

Del XXX scalo qui es perseverança.
Ffinito libro sit laus et gloria Xto. amen.

Foli XCII:

Una devota contemplacio sobre la aue Maria.

Acaba en el foli XCIX.

Quis scripsit scribat et cum domino semper viuat.

Foli XCIX girat:

Una devota contemplacio sobre lo pater noster.

Fins al foli CVI girat:

Una devota contemplacio sobre la Salve Regina.

Acaba en el foli CXIII girat:

Ffinito libro sit laus et gloria Xto. Amen.

Foli CXIII girat:

Oracio a la Verge Maria.

Foli CXV girat:

Oracio a tots los angels.

Foli CXVI:

Oracio a tots los sants de paradis.
Oracio a nostre senyor deu.

Foli CXVII girat:

Comença lo libre de virtuts ab sposicio moral de la exida dels fills de Israel que faheren de Egipte com passaren per la mar roga e anaren per lo desert envers la terra de promissió. E de tots los capitols desus scrits parla lo dit libre primerament

Del passament quels fills de Israel faheren per la mar roia e com los egipcians negaren en aquella e de la sposicio moral sobre aquesta mar roia,

De la manna del desert.

De les batalles quels fills de Israel hagueren apres del desert.

De cinch maneres de menjar.

De cinch maneres de parlar.

De tres maneres de spirituals obres.

De exempli de humilitat e dels deu manaments.

Del desig que hagueren de la carn en lo desert.

De cinch maneres daygues que deus dona al poble de Israel en lo desert.

Los prouerbis de sauiesa preses de la sancta scriptura e dits dalguns sants e daltres molts sauis homes.

Prolech ab lentrament del sant pobre hermita.

Lo ordonament de la verge santa maria del lili e de la rosa e de la violeta.

Les floretes de la sancta scriptura.

Lo libre de floretes qui parla de la nostra dona sancta maria. de VI aduocats de paradis.

De XII porrogatives de nostra dona sancta Maria.

Floretes de sants.

Començament del terç libre de floretes qui parla del goig de paradis e XXXI meniar de paradis.

De VI partides hon viura lo goig.

Totes rahons perque pot esser mostrat lo goig de paradis.

Començament del quart llibre de floretes qui torna a parlar de nostra dona.

De VII paraules que nostra dona parla.

Cinch raons perque los dissaptes deuen esser celebrats a nostra dona sancta Maria.

Capitol de lahor de la creu.

Comença lo libre damoretes.

Com se veu per aquest index, que he copiat sencer, són diversissims i suggestius els titols de les materies que s tracten, les quals més semblen tractats singulars que capitols de «lo llibre de virtuts ab sposicio moral de la exida dels fills de Israel», que semblaria ser el titol general. No obstant, crec que es una obra molt complexa que ha de dur per titol les darreres paraules de l'index, o sigui «Libre damoretes».

En el darrer foli acaba:

E pregaras lo deuotament per mi e per tu e per tots aquells qui be a fer nos ajuden que ell nos faça hauer sentiment e compassio de la sua sancta passio per ço que siam parçoners del seu Regne e de la sua gloria Amen.

Ffinito libro sit laus et gloria Xto.

IV

Un volum de paper de fil, lligat amb pell vermella descolorida, claus i tanques caigudes, format de 295 × 217 mm., escrit a dues columnes, lletra del sigle XIV^è^, CLXXXVIII folis numerats, i al principi VII d'index sense numeració, rubriques vermelles, caplletres vermelles.

Del primer foli, esqueixat, sols ne queden algunes lletres.

El foli II, que es el primer de l'index, comença:

Jhs Adsit in principio sancta Maria.

En nom de Deu sia e de la gloriosa verge madona sancta Maria Amen.

Açi comencen les rubriques daquest libre ques apellat breviari damors. Primerament lo mestra qui ordona aquest libre pregua nostre senyor que li do gracia de be afer e de dir e de la hobra acomplir es la pregaria el començament a cartes.

Del començament e de la manera del arbre damor en general, &.

El darrer capitol de l'index està repetit i diu:

Del sermo del aueniment del sant sperit ne per qual raho fo trames en aytal guisa.

Foli I:

Lo maestra pregua nostre senyor que li do gracia de be adir e de la obra ben acomplir.

Per ço com cascu lo seny el enteniment el saber e la subtilitat el enginy ha apendra de la sancta trinitat qui es solament I ver deus &.

Foli II:

Aci comença la manera del arbre damor en generall.

El foli CLXXXVIII girat acaba:

E en aytal manera uenras per aytal cami a la gloria de paradis hon stan e abiten los sants. E auras ab ells ensemps gloria e beneuyrança sens fi ab aquell qui viu he regna sus en lo lo (sic) cell. Per infinita secula seculorum. Amen.

Ffinito libro sit laus gloria Xto amen.

Qui scripsit scribat semper cum domino viuat.

Quod fuit actum VII die Junii Anno domini millesimo CCC°. LXXX°. V°.

Al final hi ha cinc folis que contenen els ensenyaments den Turmeda:

Libre compost en Tonis per frare Anselm turmeda en altra manera apeylat abdeyla de alguns bons ensenyaments ja que eyl mal los haia seguits.

V

Un volum de paper desenquadernat, encara que n queden les cobertes caigudes, format de 295 × 220, lletra del sigle XV^è^, escrit a dues columnes, les inicials per fer, CCLVIII folis sense numerar i V en blanc al fi.

Es la vida de Jesucrist de l'Eximeniç, no completa, sinó sols els cinc primers llibres.

Comença l foli I:

Al molt honorable e discret caualler moss. pere dartes mestre racional del molt alt princep e senyor don marti per la gracia de deu Rey de arago lo seu orador e en Jhu. Xst. seruidor ffrare ffrancesch eximenis del orde dels ffrares menors &.

Foli V girat:

De presen açi resta que ensenyem la continencia daquest libre perque deus aci saber que tot aquest libre es partit per deu tractats.

Lo primer tractat ensenya per quina manera lo nostre

redemptor es dit cer predestinat eternalment e posa alguns bens qui per la dita predestinacio son peruenguts a nosaltres.

Lo segon declara com leueniment del dit saluador es estat reuelat del començament del mon ença per diverses maneres.

Lo terç tracta com lo dit senyor glorios ne home quant se encarna ne com se humilia prenent carn humana.

Lo quart mostra quina estech la seua santa natiuitat ne com apparech en lo mon e declara les coses a ell pertanyents segons la sua infantea fins que hac set anys.

Lo quint encercha quina estech la sua santa e dolça puericia e la sua jouentut sagrada e marauellosa fins que hac trenta anys.

Lo sise obra lo misteri del seu sant batisme e aquis tocha del seu dejuni en lo desert e de la sua temptacio.

Lo seten aporta com appella los sants apostols els dexebles e aqui veuras quina estech la sua religiosa vida e apres la sua sancta prehicacio e doctrina e com aprouada e per innumerables virtuts sues e exiplis e miracles.

Lo vuyten parla com estech fort perseguit per los princeps de la sinagoga ne quant dura sa persecució e apres tractarem aqui de la sua dolorosa mort e passio amargosa.

Lo nouen declara la sua resurreccio e ascensio e present regne que ell ha general e com es cap e pare e gouernador especial de tota la santa religió christiana.

Lo deen ensenya com vindra ala ffi del mon jutgar los bons e los mals e daqui veuras manifestacio de la sua perpetual senyoria e regne qui durara in secula seculorum.

Foli CCLVIII girat:

En aço es acabat lo Cinquen libre de la vida del nos-

tre saluador qui hauia atrectar de la sua infantea e jouentut fins que hac trenta anys en los quals estech al mon amagat o no conegut publicament segons la actual hordinacio del seu glorios pare.

Deo gracias.

VI

Un volum de paper lligat amb fusta i pell vermella molt feta malvé, tanques caigudes, format de 300×220 mm., escrit a dues columnes, lletra del sigle XIV^è^, caplletres vermelles i blaves, rubriques vermelles, CC folis, numerats fins al CL no més. Al principi hi ha IV folis en blanc.

El foli primer té una vora tota adornada, i diu:

Aci començe lo VIII libre de le vide del nostra saluador deu Jesuchrist qui tracta de la sua santa e preciosa preicacio e celestial doctrina.

Foli LXXIII:

Aci començe lo nouen libre de le vide de Jesuchrist e tracta de la sua santa e sagrade passio.

Foli CLIX girat:

Comensa lo X libre de le vide de Jesuchrist lo qual conten los seguents tractats.

Lo primer es de le resureccio del saluador.

Lo segon tracta que feu los XL iorns apres la resureccio.

Lo terç es de la sua assencio en lo cel.

Lo quart es com trames lo sant sprit.

Lo quint es del proces de la santa esgleya de le qual cap es constituyt segons que diu sent Pau ad Effesios primo.

Lo VI tracta del juy final e de le pene dels dampnats.

Lo VII ensenya com el te le monarxie general e es gloria dels benuyrats e Rey perpetual.

En el foli CXCIX hi ha una darrera rubrica que diu:

Qui torna a fe presentacio fete ia al comensement daquest libre ab degude protestacio.

Acabat donchs aquest libre en la vigilia de moss. sent Johan bbta. per le misericordia de Deu torn a uos moss. P. dartes al qual le endressat en lo comencement.

Laus tibi sit Christe quem
liber explicit iste.
Deo gracias.

VII

Un volum fet amb plecs de paper de vuit folis, tancats amb dos de pergamí, enquadernat amb fusta i pell molt foradada, una tanca caiguda, format de 290 × 210 mm., lletra del sigle XV^è^, rubriques vermelles, caplletres vermelles i verdes, i alguna capital adornada. Té LXXXII folis sense numerar.

Al principi hi ha VI folis en blanc.

El foli VII comença:

De justicia

Tu rey chritia qui seus en aquexa cadira reyal regex ton regne e tes gens en pau e en justicia e sien tots temps ab tu misericordia ueritat e sobre totes coses hages temor de deu e recordet souen que moriras car segons que hauras fet seras jutjat.

Comença lo breui o breu parlament de les uirtuts dels antichs princeps philosofs compost per mestre Johan galens frare del orde dels frares menors.

No hi ha index, però l llibre va partit amb rubriques i dividit en quatre parts: 1.er de justicia, 2.on de prudencia, 3.er de temperança, 4.rt de fortalesa.

L'exhortació que va abans del titol se repeteix al començament de cada part abans de la rubrica, acomodada a la virtut de que s parla en aquella part.

El llibre acaba així en el foli XLIII girat:

Lo rey justicier es guarda de la ley honor del poble en endretament del regne arbe diuinal sots lombre del qual se reposen los cansats flachs e affligits e treballats amen.

Foli XLIV:

Seguexen se los prohemis de les tragedias de Seneca e son dites tragedies per ço com contenen dictats plorosos de crueltats de reys e grans princeps les quals tragedias son X en nombre.

Venen arguments o declaracions de quiscuna

de les tragedies, els quals ocupen cinc folis fins al XLVIII.

Aci fenexen los prohemis o prolechs de les X tragedies de Senecha.

Foli XLIX:

Açi comença la setena tragedia de Seneca la qual es intitulada de Medea e es funda en la seguent istoria.

Hi ha dos folis d'historia i comença la tragedia en prosa.

En el foli LXXVI acaba:

Jason.

O medea no vulls procehir mes en aquesta axi gran maluestat vulles al menys donar un petit de temps a mes dolors.

Falta un foli de pergamí esqueixat, i queden sis folis en blanc.

VIII

Un volum de paper, lligat amb cuiro treballat i cobertes de fusta, tanques i claus caiguts, format 293 × 221 mm., tacat d'humitat, escrit a dues columnes, lletra del sigle XV, rubriques vermelles, caplletres blaves i vermelles, CLI folis numerats, cinc d'index i tres en blanc al principi, sis en blanc al fi.

Foli I de l'index:

Seguexense les Rubriques del present libre.
Primerament lo proemi del libre en Cartes.
Comença lo Tractat dels officis de Tulli e libre primer.
Capitol primer divisint e difinint offici.

Foli I:

Açi començe lo libre de Tulli de officis compost de lati en Romans per frare nicholau quiris del orde dells frares menors de Barchinona.

Al peu del foli diu amb grans lletres:

Es den Bertran des Vall.

En el foli CL v., després del capitol VIII i darrer del llibre tercer, hi ha un capitol titulat:

Conclosio del Reverent arromançador donant fi a son bell treball.

Aci ffenex la translacio dels libres de officis del gran philosoffo Tulli de lati en nostra lengua comuna posada lo qual translat es estat fet per mi frare nicolau quils del horde dels frares menors de manament e instancia no pocha del molt honorable Ciutada en Franch de Conomines de la insigna Ciutat de Barchinona &.

Quis scripsit escribat sèmper cum domino vivat.

IX

Un volum de paper enquadernat amb pell i taules de fusta, format de 295 × 219 mm., escrit a tota plana, rubriques i caplletres vermelles, lletra del sigle XVe, LXXX folis sense numerar.

Al principi hi ha tres folis en blanc. El foli IV comença:

Aquesta es la taula de la fe catholica e comença en les VII uirtuts principals III tehologals e IIII cardinals.

Segueix en aquest mateix foli una mena de catalogació de la doctrina.

El foli V comença:

Primerament se deu gordar de fer contra lo primer manament.

Va seguint una explicació dels manaments, i corre per dalt dels folis el titol «punt primer», fins al foli XVI, aon porten «punt segon».

Aquest foli XVI girat comença:

Novel goig ha consabut la mia anima oyda la tua doctrina.

Parla en forma dialogada dels articles, fins al foli XX, aon la foliació porta «tercer punt», i explica altres virtuts que s'han de procurar. Comença aquest punt:

Molt content com per distinctes partides te ha plagut specificar &.

En el foli XXV sembla començar un altre tractat, encara que no s nota un altre «punt», car torna a sortir la forma dialogada amb que comencen els altres tractats. Diu:

Molt content com te ha plagut ab ten bona volentat satisfer a les mies interrogacions &.

Parla de quatre coses: mort, judici de Déu, infern i regne de Déu, fins al foli XXXII, aont hi ha aquest titol:

Manera de fer memorial per confessarse.

Arriba fins al foli XXXVI, que porta aquest altre titol:

Manera de confessar.

Acaba en el foli XL.

En el foli XLI comença un llibre curiosissim, que es l'argument de tota la Biblia posat en vers llatí, de tal manera que quasi bé cada paraula tanca la materia d'un capitol. Hi ha la rubrica següent:

Isti sunt versus super totam bibliam et fere quelibet dictio comprehendit unum capitulum.

Acaba en el foli LXIX:

Anni novem nonaginta centun quinque milia. Tempus erat quando venit qui creavit omnia.

Pater. Occidit pueros herodes ascalonita
Ffilius. Antiphas herodes babtistam decapitavit
Nepos. Agrippa Jacobum clausit in carcere petrum.

Segueixen V folis en blanc.

Després ve un plec de VI folis, que es una convocatoria del rei Martí a les Corts Catalanes de Perpinyà.

X

Un volum de paper relligat amb pell i cobertes de fusta, escrit a dues columnes, lletra de principis del sigle XV^è^, CXXVI folis numerats i cinc al principi sense numeració.

En el segon foli girat, no numerat, diu:

A la molt exellent y alta Senyora Reyna dona Volant (sic) frare antoni canals del orde dels preycadors mestre en la santa theologia e lector dels canonges de la seu de Valencia humil e pronta reverencia subiectiva a la divinal inspiracio que dona als prophetans intelligencia als evangelizans eloquencia.

Foli III no numerat:

Per secula seculorum benedictus amen.

Del primer tractat son los capitols seguents.

Primer capitol que la persona ques vol confessar deu ymaginar en les penes dinfern &.

I així segueix tot l'index.

Es un tractat de confessió partit en quatre parts.

La primera part comença en el foli III girat:

Com confessio sia cosa de molt gran deliberacio &.

Té nou capitols.

Foli IX:

Aci comensa la segona part principal la qual se departex en IIII tractats.

En l'index diu:

La segona part que es appellada practica.

Foli XXXXVII:

Aci fanex la segona part del present tractat intitulada practica de confessio. Aci comença la terça part del present tractat on se mostra com pot coneixer la persona que sia ben confessada.

Té set capitols.

Foli LXI girat:

Açi fenex la terça part del present tractat la qual mostra los senyals en que pot hom conexer que sia ben confessat. Açi comença la IIII part del dit tractat la qual es appellada procuracio de contricio hon se mostra com apres la confessio se deu hom procurar vera contricio de pecats.

Te dotze capitols:

Acaba en el foli CIX girat.

Foli CX:

Spill de conciencia.

Experiencia mostra que tot hom naturalment ha ho deu auer pahor de la mort corporal &.

Segueixen els articles de la fe, sagraments, manaments, etc.

Acaba en el foli darrer:

parer puge en lo juy final e merexer per gracia cer collocada ab los sants en la gloria de paradis,

Amen.

XI

Un volum de paper lligat amb pergamí, molt menjat de l'humitat en la primera coberta i primers fulls, format de 285 × 210 mm., escrit a dues columnes, lletra d'ultims del sigle XV^è^, rubriques vermelles, CXXVIII folis numerats d'una mà posterior, com també alguna nota i correcció marginal; al principi hi ha un foli fòra de numeració i dos al final.

El primer foli, sense numerar, està tot tacat de l'humitat, i amb lletra molt posterior porta l titol de l'obra:

Este libro intitulado invencionario &.

Foli I:

Aqui comiençan los titulos o capitulos del tratado llamado ynvencionario el qual se contiene en dos partes principales o dos libros el libro primero trata de los ynventores de las cosas que los onbres ynventaron para sustentacion de la vida temporal el qual libro contiene en si dies particulas o dies titulos los quales son estos.

Segueix l'index dels capitols. En el foli III girat comença l'index de la segona part:

La segunda parte de este tratado trata de los primeros ynventores de las cosas con que se adquiere la vida eternal contiene en si otras dies particulas o titulos.

L'index dura fins al foli VII, i en aquest foli girat comença:

En nombre de la santisima trenidad e indivisa unidat comiença el tratado llamado ynvencionario dirigido al muy Reverendo e magnifico señor don alfonso castillo arçobispo de toledo primado de las españas por un su devoto siervo alfonso de toledo bachiller en decretos vesino de la cibdat de la cibdat (sic) de cuenca patria de dicho señor e el tratado es asi llamado conviene a saber ynvencionario porque en el se fallaran los primeros inventores de las cosas asi temporales como espirituales e los motivos e causas de las ynvenciones pues comiença la primera propusicion del autor al señor por la qual declara la causa de su motivo para el tratado copilar e a su señoria lo presentar.

Acaba en el foli CXXII girat:

E por este libro segundo muchas veces sigo a fray tolomeo de luca iuste este (sic) de non olvidar a el este fue Religioso de la orden de los predicadores e copilo muy copiosamente dos libros de catalogo uno de los sumos pontifices e otro de los emperadores començando por los primeros fasta el sobre dicho Juan 22 que fue como dicho es CCIII.

Segueixen quatre folis en blanc.

En el foli CXXVII hi ha una rubrica vermella que diu:

A honor de dios nuestro señor e de su gloriosa madre comiençan los capitulos del libro llamado aruol de batallas en el primero de los quales se demanda que cosa es batalla.

No més hi ha l'index, i encara no es sencer; ocupa tot un foli i no segueix re més.

Té tres parts. La primera té dotze capitols:

Fenece la primera parte de este libro e comiença la segunda de las tribulaciones de los quatro Reynos grandes.

Té divuit capitols:

Acabase la segunda parte del libro e siguese la tercera la qual fabla de las batallas e demanda sies cosa deuida de entrar en campo cerrado para prouar onbre su derecho por su cuerpo.

Hi ha cinc capitols.

XII

Un volum de paper lligat amb cobertes de pell i fusta bon xic estropellades, una tanca caiguda, format de 300 × 215 mm., CXXV folis escrits a tota plana; la primera part, fins al foli LXXXVI, amb una sola tinta i magnifica lletra del sigle XVI^è^, amb capitals negres d'un gotic molt entrellaçat; del foli LXXXVI per avall la lletra no es tant acurada, les rubriques són vermelles, la tinta s'ha escampat en alguns punts i fins s'ha menjat el paper.

Foli I, amb lletra més moderna:

Hechos de los Romanos.

Segueixen cinc folis en blanc, i diu en el foli VII:

Todos los hombres que dessean ser mexores que los otros animales con sobirana diligencia deuen trabaiar enque no passen la uida ensilencio como las bestias las quales naturaleza enclinadas a la tierra yobedecientes al uientre las formo &.

Hi ha dues parts: la primera conta la conjuració de Catilina, la segona l'historia de Jugurta.

La primera part arriba fins al foli XXXIX, aon diu:

Posqùam finis hetur (sic) Christus laudetur.

Després posa amb lletres vermelles:

Capitulo XLVIII (fins aquí no hi havia hagut cap capitol) de como se acaba la conjuración de cathilina y comiença jucurtina.

Prologo.

D'aquí endavant hi manquen les capitals, però hi tenen l'espai.

Foli XLI girat:

Capitulo primero del nasçimiento y linaje de Jocurta y desus costumbres quando fue mançebo.

Foli CXX:

Capitulo XL en el qual fenesçe este libro de Salustrio.

Acabada la guerra de numidia del que fue dicho e como trayan preso a jugurta appio (ma)mario fue hecho

consul estando absente y fuele dada la conquista de la prouincia de galia y triunfo asy consul fasta las calendas de enero con grande gloria desde el qual tiempo toda la esperança y fechos de la cibdad fueron puestos en mario finit.

Muchas gracias aya el que me dexo començar esta obra y le plugo que la acabase que es el rrey de los rreyes el alto dios del qual viene toda dadiva muy buena y todo acabado don a el sea gloria en los siglos de los siglos amen.

ffinito libro deo gracias.

Segueixen tres folis en blanc.

XIII

Quatre plecs de paper desgraciadissims, de XXXVII folis sense numerar, els quals formaven part d'un volum crudelment destroçat; de l'enquadernació no més en queden els lligams del llom; els fulls estan tots menjats, i, lo pitjor, malmesos arreu sense compassió per les estisores, que van tallar les inicials sense cap mirament d'emportar-sen bona part del text, i sense profit, perquè les lletres no tenen cap merit. El format es de 300 × 220 mm., escrit a dues columnes, lletra del sigle XV^è^, rubriques vermelles, les caplletres vermelles i blaves (encara n queda alguna).

Es el *Libre de consolacio de philosophia* de Boeci. El primer foli que queda comença així:

a desesperacio si molt los atura en si car no la guarexen perfetament.

Són paraules del segon metre del llibre primer, que en l'edició den Marian Aguiló corresponen a la plana 22. Arriba fins al llibre V, quarta prosa, sinó que en els capitols d'aquest llibre hi manquen les rubriques, més hi queda l'espay convenient.

Les darreres paraules són:

Com lo pus alt grau de conexença es appellat intelligencia la qual es aquella virtut per la qual la anima ha conexença de deu e dels primers principis de les ciencies.

Comparant el text amb l'edició de l'Aguiló, trobo que hi ha alguna diferencia gramatical.

XIV

Un quadern de paper amb cobertes de pergamí, molt tacat i afiganyat, format de 290×215 mm.; conté XIII folis escrits sense numerar, i després XXX en blanc; lletra cursiva d'ultims del sigle XV^è^.

Comença en el primer foli:

Hobra intitulada (aquí hi ha un forat, més sembla

cert que diu) scachs d'amor feta per don franci de Castelui (després posa Castellui) e Narcis Vinyoles e mossen fenollar sots nom de tres planetas ço es Març Venus e Mercuri per conjuncio e influencia dels quals fon inventada.

Don franci de castellui porta lo joch de Març
Crida per nom amor
porta lansenya vermella
Lo Rey es raho
La Reyna voluntat
Los Rochs desigs
Los Caualls Laors
Los Orfils pensaments
Los peons serveys.
Narcis vinyoles porta lo joch de Venus
Crida per nom gloria
porta lansenya vert
Lo Rey es honor
La Reyna belea
Los Rochs vergonya
Los Caualls desdenys
Los Orfils dolors
Los peons cortesias.
Mossen fenollar dui los efectes de Mercuri
Primo divisa lo taulell
acompara aquell al temps
suma lo nombre de les cases
que son sexanta quatre
a les quals corresponen
sexanta quatre cobles.

Hi ha realment 64 cobles de 9 versos, i cadascuna porta per titol alternativament el nom

de Castellví, Vinyoles o Fenollar. Al marge va anotat el moviment de les peces en el taulell.

La primera cobla diu:

Castellui
Trobant se Març ab Venus en un temple
ensemps tenint Mercuri en sa presencia
ordi hun joch de scachs ab nou exemple
prenent raho per Rey sens preheminencia
La voluntat per Reyna ab gran potencia
los pensament per sos orfils contemple
caualls lahors ab dolsa eloquencia
Rochs son desigs quen tenen la memoria
peons serveys pugnant per la victoria.

La darrera cobla diu:

Lo princep març que nostre cor inflama
per triumfar de tota alta conquesta
près la honor que sobre tota res clama
offerintla al bon voler molt presta
Lo qual pujant en lo grau que li presta
la bella flor ab amorosa flama
lo fruyt d amor satisfira ab gran festa
En una sta lo punt daquest eclipsi
e qui lenten enten lapocalipsi.

XV

Un volum de paper enquadernat amb pell verdosa i flonja molt passada i descolorida, format de 223 × 150 mm., escrit a tota plana per

diferentes mans; folis sense numerar, perquè més aviat sembla un aplec de diferents treballs; lletra del sigle XIV^è^.

Primer hi ha un plec de paper amb dues fulles de pergamí com d'escobertes i nou folis, dels quals el primer i el darrer són en blanc.

Foli II:

Tractatus brevis de articulis fidei de sacramentis ecclesie preceptis decalogi uirtutibus et uitiis compilatus ab inclito et reuerendissimo in Xto. patre et domino domino iohani diuina prouidentia patriarcha alexandrie ac ministratore ecclesie Terrachone pro instructione simplicium clericorum.

Segueix després un tractat contra ls jueus sense titol. Comença amb un text de Job, XIII:

Loquar uos ostendens fabricatores mendacii, & fort cosa e molt cruel es que aquell ques deu e senyor sia dit per lo uassall catiu, &.

Ocupa set folis, i acaba:

Lo fill ama lo pare y aquesta amor qui pertetx del pare y del fill es la tercera persona del sant sprit y aquestes tres persones no (sic) son com I deu y daço son moltes semblantes en natura.

Segueix immediatament aquesta rubrica vermella:

Tractat en ques proua que macies es uengut.

Ocupa tres folis.

Tractat que macies deuia nexer de uerge.

Ocupa dos folis.

Tractat que macies deuia esser deu.

Ocupa tres folis.

Tractat que los jueus deuien donar mort a Jesuchrist.

Ocupa sis folis.

Tractat que aquell qui era deu deuia morir.

Ocupa tres folis.

Tractat que los jueus deuien esser foragitats.

Ocupa tres folis.

Tracta que nos christians auem succeit en la gracia dels jueus.

Ocupa dos folis.

Tracta que lo uell testement deuia fenir y lo nouell començar.

Ocupa dos folis.

Del sagrament del babtisme.

Ocupa tres folis.

Tractat del del sagrament del altar.

Ocupa dos folis.

Tractat del sagrament de la confessio.

Ocupa dos folis.

Tractat de la duresa dels maluats jueus.

Ocupa quatre folis.

Tractat en que prouen los jueus que macies no es uengut.

Semblen els tractats den Geroni de Santa Fe.

Ocupa sis folis, i segueixen dos folis en blanc. Després comença amb lletra diferenta:

Quoniam juxta dictum beati Jacobi in multis offendimus omnes &.

Es un tractat llatí en que parla 1.er dels set pecats capitals, 2.on del decalec, 3.er de l'ordre i manera de confessar-se, 4.t de regles generals pels penitents i confessors.

Ocupa dotze folis numerats, i al segon ja muda d'escriptura. En el foli XII girat comença una mena de ritual de diverses cerimonies, aon l'explicació es en llatí i les oracions en català.

En el foli XXIII girat comença una guia de rectors. Hi ha un prefaci que diu en les seves primeres paraules:

Car pare e sennor meu jo contemplant he asmaginant com sie perillose cose regir e gouernar cura de animes &.

Segueix l'index, que parla dels articles, sagraments, manaments, confessió general i casos reservats a papa i bisbe, viatic, extremaunció, sepultura, pregaries dels diumenges, com se deuen cartes fermar. Acaba en el foli XXXVIII girat, que es el darrer que porta numero:

Pasce esurientem pota scientem coperi nudos.
Exulem recipe visita infirmos tristes solare.

Segueixen nou folis en blanc, i després ve un quadern de paper escrit d'una altra mà i de lletra més antiga, cursiva, que comença:

Jhs. Xtus.
Inicio nostro sit presens maria virgo
Intranquillitatis pacis &.

Ocupa setze folis, i alternen dites en català i en llatí, que semblen exercicis gramaticals.

Venen després quatre folis en blanc.

Finalment segueix un plec de paper de deu folis, lletra d'ultims del sigle XIVe, que comença:

Molt alt senyor e molt excellent princep senyor ab aquella major reuerencia que puc reduc a memoria ala vostra gran altea com lo jorn dels apostols simon e judes foren complits VII anys per manament de la vostra gran senyoria pose dauant la vostra presencia e de la senyora reyna a qui deus perdo, &.

Acaba amb alguns paragrafs numerats fins al numero XVIII, escrits en llatí. Sembla referir-se al cisma amb recull de profecies sobre l'anticrist. Cita l'Arnau i en Peratallada.

XVI

Un volum de paper, lligat amb pell i fusta, format de 220 × 145 mm., quasi bé desenqua-

dernat, CVII folis numerats, lletra d'ultims del XV^è o primers del XVI^è, caplletres vermelles i blaves. Al principi hi manquen cinc folis.

Es un llibre d'oracions de tota mena, la major part catalanes, algunes llatines.

En el foli XLIX acaba una oració amb aquesta nota:

Es la dita oracio escrita en lo terç del Christia a LXXVIII capitols.

TAULA ALFABETICA DELS NOMS PROPRIS

ALFONSO CASTILLO. Se li dedica l'*Ynvencionario*, XI.
ALFONSO DE TOLEDO, autor del *Ynvencionario*, XI
ARTES (Pere de). Se li dedica la *Vida de Jesuchrist*, V.
BOECI, autor del *Libre de consolacio de philosophia*, XIII.
CANALS (Antoni), autor del *Tractat de confessio*, X.
CASTELLVÍ (Franci), autor de *Scachs d'amor*, XIV.
CONOMINES (Franch). Se li dediquen els *Officis de Tulli*, VIII.
EXIMENIS, autor del *Regiment de princeps*, I.
» » de la *Vida de Jesucrist*, V-VI.
GALENS (Johan), autor de *Virtuts dels antichs princeps philosofs*, VII.
GERONI (Sant), autor dels *Prolechs dels Evangelis*, II.
» » de la *Scala*, III.
GERONI DE SANTA FE, autor d'uns *Tractats contra'ls jueus*, XV.

JOHAN (Patriarca d'Alexandria), autor del *Tractatus brevis de articulis fidei &*, XV.

MARTÍ (el rey). *Convocatoria a les corts catalanes de Perpinya*, IX.

PASCUAL PERE (Sant), autor de la *Flor de la Biblia*, III.

SENECA, autor de *Medea*, VII.

TULLI, autor dels *Officis*, VIII.

SALUSTI, autor de *La conjuracio de Cathilina y Jugurta*, XII.

TURMEDA (Anselm), autor dels *Ensenyaments*, IV.

VILLENA (Namfos Marques de). Se li dedica l *Regiment de princeps*, I.

VIOLANT (reina). Se li dedica'l *Tractat de confessio*, X.

TAULA ALFABETICA DELS LLIBRES [1]

Arvol de batallas, XI.
Biblia (arguments en vers), IX.
Breviari d amors, IV.
Contra'ls jueus, XV.
Convocatoria a les corts catalanes de Perpinya, IX.
Del anticrist, XV.
Del sagrament del baptisme, XV.
Exercicis gramaticals, XV.
Ensenyaments, IV.
Evangelis, II.
Fe catholica, IX.
Flor de la Biblia, III.
Guia de Rectors, XV

1 Els titols que consten en els llibres s'han posat de cursiva; els que no consten van de rodó.

Hechos de los Romanos, XII.

Les floretes de la sancta escriptura, III.

Libre d amoretes, III.

Libre de consolacio de philosophia, XIII.

Libre de virtuts ab sposicio moral de la eixida dels fills de Israel que faeren de Egipte, III.

Lo ordonament de la Verge Santa Maria, III.

Los proverbis de saviesa, III.

Llibre d'oracions, XVI.

Manera de confessar, IX.

Manera de fer memorial per confessarse, IX.

Medea, VII.

Oracions, III.

Regiment de princeps, I.

Scachs d amor, XIV.

Scala, III.

Spill de conciencia, X.

Tractat del sagrament del altar, XV.

Tractat del sagrament de confessio, XV.

Tractat de confessio, X.

Tractat dels pecats capitals, manaments y confessio, XV.

Tractat en ques prova que Macies es vengut, XV.

Tractat que Macies devia nexer de Verge, XV.

Tractat que Macies devia esser Deu, XV.

Tractat que los jueus devien donar mort a Jesucrist, XV.

Tractat que aquell qui era Deu devia morir, XV.

Tractat que los jueus devien esser foragitats, XV.

Tracta que nos christians avem succeit en la gracia dels jueus, XV.

Tracta que lo vell testement devia fenir y lo novell començar, XV.

Tractat de la duresa dels malvats jueus, XV.

Tractat en que proven los jueus que Macies no es vengut, XV.

Tractat dels officis de Tulli, VIII.

Tractatus brevis de articulis fidei de sacramentis ecclesie &, XV.

Tragedies de Seneca, VII.

Una devota contemplacio sobre el ave Maria, III.

Una devota contemplacio sobre lo pater noster, III.

Una devota contemplacio sobre la salve regina, III.

Vida de Jesuchrist, V-VI.

Virtuts dels antichs princeps philosofs, VII.

Ynvencionario, XI.

IGNASI CASANOVAS, S. J.

EL PAPEL SELLADO EN CATALUÑA

DURANTE LA GUERRA DE LA INDEPENDENCIA

I

«De todas las provincias de España, — dice Chao en su continuación de la historia de nuestra nación escrita por el P. Mariana,—fué quizá la más azotada Cataluña. Si lo que realizó para el mantenimiento de las tropas nacionales asciende á cerca de 286 millones en los cinco años del 9 al 13, ¿á cuánto ascenderá el sacrificio calculando las recaudaciones del enemigo, las exacciones indebidas de una y otra parte, y los daños causados á su industria por los estragos de la guerra y la paralización?» Y otro autor, D. Fernando Fulgosio, en su *Crónica de la provincia de Tarragona,* consigna y exclama á su vez: «Mucho padeció la triste España con la guerra que, en mal hora para su propio nombre, había Napoleón provocado y mantenido durante seis años. Pero en toda la Península no hubo

acaso territorio que tanto padeciese como el catalán. Dícese que sólo para el mantenimiento de las tropas españolas dió más de 280 millones. ¡Véase cuánto no perdería la infeliz Cataluña si al propio tiempo se tiene presente lo que el enemigo tomaba para sí por derecho de conquista!»

Ni exagerados en la pintura del cuadro ni aventurados en sus suposiciones y sospechas anduvieron los citados autores en los párrafos que transcritos quedan. La realidad excede á cuanto imaginarse pueda en punto á los sacrificios y sufrimientos que, espontánea y voluntariamente (entiéndanlo bien cuantos del amor de los catalanes á la patria española han querido ó simulado dudar), se impuso en aquella aciaga época Cataluña entera, pródiga, hasta el exceso, de la sangre de sus hijos, generosa, hasta el derroche, de sus riquezas, de sus productos, de los recursos todos que á aumentar los medios de resistencia y de ataque conducir pudieran.

No los enumeraremos aquí, pues reservada ha estado y queda aún esta tarea á quienes en posesión se hallen de las dotes de inteligencia é ilustración de que carece el autor de estas líneas. Séanos, empero, lícito sacar hoy á pública luz y noticia un dato quizás de la generalidad ignora-

do y que en su misma aparente insignificancia es demostración palmaria y pueba evidente de las afirmaciones que anteceden. Nos referimos á las disposiciones, de que no conocemos ejemplo en las demás regiones españolas, dictadas y puestas en vigor por la Junta Suprema de defensa del Principado catalán respecto á la impresión, uso y precio del papel sellado en el territorio de su mando.

Simple curiosidad primero, aficiones de coleccionista después, afán de investigación, aun no satisfecho, más adelante, fijaron nuestra atención en la diversidad que ofrece el papel sellado usado en Cataluña á partir del año 1808, que es y con razón califica de curiosa nuestro Bofarull en su *Historia crítica de la guerra de la Independencia en Cataluña*. Algo más que curiosa se nos antoja, empero, aquella diversidad, pues por indudable reveladora la tenemos del esforzado espíritu de resistencia y del irreductible odio al invasor que á nuestros conterráneos animaba. Vean, por el siguiente relato, nuestros lectores, si estamos ó no en lo cierto.

Pérfidamente, en 1808, invaden España y se apoderan de sus más importantes plazas fuertes los ejércitos de Napoleón, y á poco una interminable, inconcebible y vergonzosa serie de

bajezas, intrigas y debilidades, que comienzan con el escandaloso motín de Aranjuez, dan lugar á la abdicación de Carlos IV (19 de marzo), quien, á los dos días, esto es, el 21, la declara nula, alegando haberse visto obligado á ella. No hace esta declaración mella en el ánimo de Fernando VII, quien como á rey hace el 24 su entrada triunfal en Madrid, en donde se hallaba ya desde el día anterior el generalísimo de los franceses, Murat, y de donde vuelve á salir el 10 de abril para ir al encuentro de Napoleón, cuya visita le había sido anunciada y candorosamente creyeron él y cuantos cortesanos le rodeaban y aconsejaban. De engaño en engaño y de etapa en etapa, el 20 entraba Fernando VII en Francia, donde permaneció prisionero hasta que, transcurridos seis años de gigantesca lucha, el heroismo del pueblo español le libró de su cautiverio. A Francia también dirigióse Carlos IV, y, reunida allí la familia real, renunciaba en 6 de mayo Fernando la corona en favor de su padre, quien el día antes la había ya cedido á Napoleón, cesión á la que se adhirieron el propio Fernando y los infantes, mediante renuncia que de todos sus derechos formularon el 10.

Reflexiva ó irreflexivamente, el pueblo espa-

ñol había puesto sus esperanzas todas en Fernando, á quien profesaba idolátrico afecto. Por rey le aclamaron y por tal le tuvieron desde la forzada abdicación de Carlos IV, sin que ostensiblemente, con ó sin deliberado propósito, tuvieran los españoles en cuenta las reiteradas reivindicaciones de éste, ni las posteriores renuncias de aquél á la corona. El papel sellado nos da de ello muestra evidente. Según dicho queda, el 19 de marzo abdicaba Carlos IV la soberanía, y el 21 la reivindicaba, á pesar de lo cual en el papel sellado impreso á su nombre estampábase la nota *Valga para el reynado de S. M. el Sr. D. Fernando VII,* y en el *Diario de Barcelona* correspondiente al día 5 de abril aparecía un anuncio previniendo que «todo el que tenga en su poder papel sellado en blanco, sea de la clase que fuese, correspondiente á este año, podrá acudir desde hoy en casa de D. Ramon Alier, comerciante, en la plaza de San Jaime, á cambiarlo con el que se halla habilitado para el Reynado del Señor Don Fernando 7.º». Mas en breve, ó sea el 4 de mayo, expide Carlos IV un decreto, precursor de la cesión de la corona de España en favor de Napoleón formulada el día siguiente; decreto por el que nombró á Murat lugarteniente general del

Reino, y á consecuencia del cual la *Gaceta de Madrid* del 13 hizo público haberse «expedido una real provision del consejo», fecha del 10, en la que, entre otros extremos, se encargaba la habilitación del papel sellado, «poniendo esta nota: *Valga por el gobierno del Lugar-Teniente General del reyno*». Así se efectuó, imprimiéndose esta nueva nota á continuación y por debajo de la anteriormente citada.

Las ansias de independencia, el espíritu de rebelión contra el emperador y el odio á los franceses manifestábanse ya claramente. Aprestábase Cataluña á la lucha, y el reparto de papel sellado que con el nombre de Murat se había mandado sustituir al nacional y legítimo, proporcionó ocasión y motivo para el primer acto ostensible y colectivo de resistencia á las órdenes del invasor. Llevólo á cabo Manresa el 2 de junio, entregando á las llamas, en medio de la plaza pública, el papel sellado encabezado en aquella forma, que á dicha ciudad había sido enviado [1]. No debió ser aquella la única población que tal hiciera: en el Archivo de la Corona de Aragón obra un oficio consulta de la Junta

1) Blanch: *Historia de la guerra de la Independencia en el antiguo Principado.* — Ferrer: *Barcelona cautiva.*

FACSÍMILES DE PAPELES SELLADOS IMPRESOS EN CATALUÑA

DURANTE LA GUERRA DE LA INDEPENDENCIA

1

Quarenta maravedis.

SELLO QUARTO, QUARENTA MARAVEDIS, AÑO DE MIL OCHO CIENTOS Y OCHO.

VALGA PARA EL REYNADO DEL Sr. D. FERNANDO VII.

2

Quarenta maravedis.

SELLO QVARTO, QVARENTA MARAVEDIS, AÑO DE MIL OCHOCIENTOS Y OCHO.

VALGA PARA EL REYNADO DE S. M. EL Sr. D. FERNANDO VII.

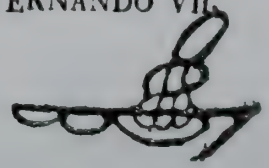

1. Lérida. — 2. Igualada.

3

CIUDAD DE MANRESA.

Para despachos de Oficio, quatro maravedis.

SELLO QVARTO, AÑO MIL OCHOCIENTOS Y OCHO.

4

Quarenta maravedis.

SELLO QUARTO, QUARENTA MARAVEDIS, AÑO DE MIL OCHOCIENTOS Y OCHO.

VALGA PARA EL REYNADO DE S. M. EL Sr. D. FERNANDO VII.

3. Manresa. — 4. Cervera.

5

✠

Quarenta maravedis.

SELLO QUARTO,
QUARENTA MARAVEDIS, AÑO
DE MIL OCHOCIENTOS Y OCHO.

6

✠

Para despachos de oficio quatro maravedis.

SELLO QUARTO,
AÑO DE MIL OCHOCIENTOS Y
OCHO.

5. Tarragona. — 6. Mataró.

7

QUARENTA MRS.
SELLO QUARTO. AÑO DE.
MIL OCHOCIENTOS OCHO.

8

Por falta de papel del Sello Quarto mayor, se habilita el presente, y pagados los derechos al Colector

Recivi 293 Valga por el Reynado de S. M. el Sor Dn Fernando VII
Pobill Coll tor

7. Cardona. — 8. Puigcerdá (manuscrito).

9

✠

Mil ochenta y ocho maravedis.

SELLO PRIMERO,

MIL OCHENTA Y DOS MARAVEDIS, AÑO DE MIL OCHOCIENTOS Y OCHO.

10

✠

Quarenta maravedis.

VALGA INTERINAMENTE PARA papel del Real Sello QUARTO, y para el año de mil ochocientos y nueve.

9. Junta Suprema de Cataluña. — 10. Corregimiento de Mataró.

INTERINO.

Vuytanta Maravedissos.

SELLO QUART.

VUYTANTA MARAVEDISSOS.

ANY DE MIL VUYT CENTS Y ONSE.

Valga per lo Gobern de Catalunya.

12

Quarenta maravedis.

SELLO QUARTO, QUARENTA MARAVEDIS, AÑO DE MIL OCHOCIENTOS Y TRECE.

11. Los franceses en Gerona. — 12. Los franceses en Lérida.

de Gobierno de Gerona á la Suprema acerca de cierta petición del distribuidor del papel sellado en San Feliu de Guíxols, quien, para evitar que el pueblo quemara el habilitado para el gobierno del Lugarteniente, lo hizo espontáneamente con el que *tenia más expuesto.* Bien puede estimarse el acto realizado por los manresanos como preludio de las gloriosas jornadas del 6 y 14 de junio, en cuyos días, y en las escabrosidades del Bruch, por su solo entusiasmo animados, con pésimo y deficiente armamento y sin la fuerza de la disciplina y la instrucción militar, numerosos y heterogéneos grupos de paisanos, de diversas poblaciones procedentes, alcanzaron en España las *primeras victorias* sobre las aguerridas y hasta entonces invencibles huestes napoleónicas.

En tanto, corrían los pueblos en masa á las armas, y para organizar la resistencia al invasor constituíase, el 18 de junio, en Lérida, la titulada *Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña,* la que á los tres días, esto es, en la sesión por la misma celebrada el 21, adoptaba el siguiente acuerdo, que á la letra copiamos del correspondiente libro de actas: «Que en todos los corregimientos se Imprima Papel Sellado, poniendo en él el Escudo de Armas de sus

respectivos Pueblos Cabezas de Corregimiento con la Inscripcion «Valga por el Reynado del »Señor Don Fernando Séptimo», con la prevencion de que quanto en el día se halle ya tirado sin dicha inscripcion pueda servir en toda su fuerza y valor, encargando á todos los Señores vocales de esta Junta lo comuniquen de oficio á sus respectivos Corregimientos y Partidos. Y que se borre del que haya servido la expresion: «Valga por el Gobierno del Lugar Theniente »del Reyno». Y que al Impreso por Lérida se añada la expresion: «Valga por el Reynado del »Señor Don Fernando Séptimo».» Algo confusos resultan algunos de los preceptos contenidos en el transcrito acuerdo, á cuyos términos no están estrictamente ajustados los del decreto en consecuencia expedido por la propia Junta y que el P. Ferrer inserta en su *Barcelona cautiva*. Rectifica este decreto los errores al parecer y en nuestra opinión cometidos en la redacción ó en la transcripción del acuerdo referido, al prevenir, como previene, que «quanto (papel sellado) se haya gastado con la inscripcion á nombre del Lugar Teniente General del Reyno, se tilde y borre, quedando en su fuerza y valor el que se halle tirado con la primera inscripcion» (la de habilitación para el reinado de Fernando VII).

Mas ni el mismo decreto, ni el acuerdo que lo originó, nos dan á conocer cuál fué la entidad que ordenara la impresión del papel sellado especial de Lérida al que la Junta Suprema manda adicionar la mencionada expresión. Sabemos, sí, que en 28 de mayo juramentáronse los leridanos para resistir al invasor y «pasaron enseguida á formar una Junta de Gobierno» [1], que, según su denominación da claramente á comprender, hubo de asumir todos los poderes en la comarca ó localidad á que alcanzaba su acción. Ha de creerse y, aun más, sin temor de incurrir en falsedad, puede afirmarse que de ella emanó la orden á que venimos refiriéndonos, aun cuando posible no sea justificarlo ó demostrarlo mediante prueba documental ó fehaciente, debido ello á la lamentable circunstancia de haber desaparecido las actas de la dicha Junta de Gobierno. Hay, empero, que reconocer á Lérida la primacía en la impresión y uso obligatorio de papel sellado propio, excluyendo y anulando de esta suerte el impuesto ó utilizado por los franceses.

Azares de la guerra ó causas que no hemos podido inquirir impidieron la impresión de

1) Blanch: Obra citada.

papel sellado en algunas cabezas de Corregimiento y la aconsejaron ó hicieron necesaria en poblaciones que no tenían aquel carácter. Imprimiéronlo, y de casi todos existe algún ejemplar en nuestra colección, Tarragona, Lérida, Manresa, Cervera, Cardona, Igualada, Mataró y Talarn. Puigcerdá habilitó el papel común por medio de una nota manuscrita que textualmente dice: *Por falta de papel del Sello Quarto mayor*[1], *se abilita el presente, y pagados los dros. á el Colector Valga por el Reynado de S. M. el Sor. D.n Fernando VII.* Al margen, y manuscrito también, se lee: *Reciví 2 ℈ 3 d.s*[2] *Pobill Coll.tor*

No debieron los resultados de tal procedimiento corresponder á los propósitos de la Junta Suprema, cuya constante y quizás primordial preocupación era la de arbitrar recursos con que atender al armamento y manutención del ejército y demás fuerzas en campaña, cuando, transcurridos pocos meses, esto es, en

1) Se dió la denominación de mayor al papel del sello 4.° del precio de 40 maravedises, para distinguirlo de los del propio sello, de oficio y pobres, que sólo valía 4.

2) Dos sueldos, tres dineros (moneda imaginaria catalana), aproximadamente, equivalentes á 40 maravedises, valor del papel del sello 4.°

sesión celebrada el 13 de septiembre, acuerda que «se manden hacer los sellos correspondientes para toda suerte de Papel Sellado, se imprima éste, y se circule orden á todos los Corregimientos para que..... no se pueda usar otro en toda la Provincia». Con una actividad que aun en los tiempos actuales pudiera servir de ejemplo á nuestra Administración, llevóse á debido cumplimiento aquel acuerdo, y en 30 del propio mes de septiembre la Junta Suprema dirigía á las de Gobierno de todos los Corregimientos un oficio que, copiándolo del tomo correspondiente, obrante en el Archivo de la Corona de Aragón, textualmente, en parte, reproducimos. Dice así: «Por acuerdo de S. E. la Suprema Junta del 13 del corr.te queda prohibido el papel sellado que ha circulado hasta ahora en Cataluña, así el que ha corrido baxo el antiguo Sello R.l. con adic.nes de las dos habilitaciones de Ntro. S.or Rey D. Fernando 7.º y de los Gov.nos de los lugares thenientes gen.s del Reyno, como el que se ha distribuido en todos los Corregim.tos y en varias Ciudades, Villas y Pueblos particulares que el patriotismo de sus Gefes había hecho imprimir ó sellar para manifestar su adhesion á nro. amado Rey y á la Causa pública. — Como no pudo ni puede

tener efecto desde luego aquella prohibicion respecto á que la Suprema Junta debía desvelarse en asuntos más arduos; que la opresion de la Capital no había permitido hasta ahora que ningun abridor de sellos pudiese presentarse y de consiguiente abrirle un sello general para toda la Prov.ª y sobre todo imprimirse el Papel sellado de todas clases para el surtido de la misma, en lo que resta del presente año: por lo mismo no empezará la prohibicion gen.l hasta el quince del prox.mo mes de Oct.e, desde cuyo día inclusive no se podrá usar otro en ningun tribunal de la Prov.ª ni los Esc.nos ni otra Persona alguna &». El nuevo sello adoptado tenía, en el centro de su circunferencia y cobijados por una corona real, dos escudos ovalados con las armas de España el primero y las barras catalanas el segundo, leyéndose al rededor de ellos el lema: *Fernando VII. Rey de España é Ind. Conde de Barcelona.*

Deficiencias ó retardos en las remesas, dificultades ó imposibilidad que á ellas opusieran los movimientos del ejército invasor, y en algunos casos el deseo, tal vez, de dar salida al que habían impreso los Corregimientos, motivaron que, á pesar de lo ordenado por la Suprema Junta, en algunas poblaciones se usara el

antiguo papel sellado del mismo año 1808, habilitándolo, por medio de nota manuscrita, para el reinado de Fernando VII; que en otras se utilizara el del citado año y también el del anterior, sin nota alguna de habilitación; que Puigcerdá continuara habilitando el papel común, anotándolo en forma igual ó parecida á la que anteriormente hemos consignado; que á idéntico procedimiento apelara Sitges estampando en el papel el sello de aquella villa y escribiendo á continuación las correspondientes inscripciones en términos y forma idénticos á las impresas en el oficial; y, finalmente, que siguiera utilizándose el impreso por Cervera é Igualada, dando ello motivo á severas amonestaciones por parte de la Junta Suprema.

Principia en 1809 á adquirir, mejor dicho, á recobrar cierta relativa unidad la gobernación de España y por ende los diversos ramos de la administración pública. Una Real orden de fecha 1.° de enero da el nombre de Superiores á las Juntas constituidas en las provincias, y, en su virtud, por aquella denominación cambia la de Suprema que había adoptado la del Principado de Cataluña. Vuelve á usarse en éste el papel sellado común á toda la nación, impreso y remitido por el poder central; mas debían de

subsistir aún las mismas dificultades de que hemos hecho mérito, para su envío ó reparto, según claramente se infiere del examen de los documentos escriturarios y administrativos de aquella época. No á otros motivos puede racionalmente atribuirse el hecho de haberse empleado, en los comienzos de aquel año, el papel sellado creado en el anterior por la Junta Suprema, continuando en él, unas veces manuscrita y otras impresa, la nota *Valga interinamente para el año mil ochocientos y nueve,* y la aun más significativa circunstancia de que, en tal forma anotado, el papel de oficio de la citada emisión se habilitara para la clase superior, inscribiendo en él una segunda nota que dice *Valga por papel del Real sello quarto.* Análogamente se procede en Cardona, donde se echa mano del papel sellado que la misma población imprimió en 1808, autorizándolo con la siguiente nota manuscrita: *Por falta de papel sellado se habilita el pnte. Cardona veinte de enero de mil ochocientos nueve. — De acu.do de la M. Y. J. — Banquells Vocal;* y también en la Seo de Urgel, en cuyo distrito se utiliza el de la emisión del mismo año 1808 habilitado para el reinado de Fernando VII, continuando en él otra nota, igualmente manuscrita, que dice: *Se habilita*

p.r ahora en este p.te año de 1809 p.r la Ill.ma Junta de Gob.no de Urgel y se rubrica p.r el Sec.o de la misma. — D. r J.pb Marqués. Si lo explícito de estas notas no bastara á justificar nuestro aserto, plenamente lo confirmarían unos documentos de Gerona que hemos tenido ocasión de examinar, extendidos en papel sellado del año 1808 y en los cuales, á continuación de su habilitación para el reinado de Fernando VII, y con tipos iguales á los de ésta, se añadió: *desde el 26 de Enero de 1809, por haber faltado el papel de este año en el expresado dia.* Al propio fin concurre la circunstancia de encontrarse, durante casi todo el año, sustituído el papel del sello 4.° por el de oficio, mediante una nota impresa que dice: *Valga por el sello quarto* y autorizada con una rúbrica también impresa.

Al terminar el año hallamos en un documento extendido en papel de oficio y fechado en la Parte foránea de Tarrasa, otra habilitación, concebida en los siguientes términos: *Valga para Sello Quarto. Sisó Alc.e Mor,* y notable en cuanto es probablemente la primera ó cuando menos de las primeras legalizada por la firma de una autoridad cuya competencia para verificarlo sólo podía admitirse como impuesta por las necesidades del momento

y lo excepcional de las circunstancias. Finalmente, en muchos pueblos del Corregimiento de Mataró, y en distintas fechas, usóse un nuevo papel, sin sello alguno y con la siguiente inscripción impresa: *Quarenta maravedís.—Valga interinamente para papel del Real Sello quarto, y para el año de mil ochocientos y nueve.* Tales anomalías y variedad tanta, y especialmente la que en último término dejamos descrita, explican las excitaciones dirigidas en 2 y 28 de agosto por la Junta Superior al Intendente para que remediara la falta de papel sellado de que, no sin fundamento, suponía derivados aquellos hechos; falta de que el Intendente pretende sincerarse, atribuyéndola á que «algunos Corregimientos quieren consumir primero el que hicieron estampar y el que ya tenían con el sello anterior á las novedades de España»; explican también la orden expedida en 9 de setiembre por la misma Junta para que «este ramo se administre como antes de las actuales ocurrencias», proveyéndose los Ayuntamientos de las cabezas del Corregimiento de «todo el papel sellado que crea necesario para el consumo de los pueblos» en su respectivo Corregimiento comprendidos, servicio de que, por lo visto, habían sido desposeídos ó relevados y que sospechamos

habían tomado á su cargo las Juntas Corregimentales; y explican, por último, las posteriores reclamaciones del Intendente, atendidas por la Junta Superior, en solicitud de la expedición de órdenes para impedir que «algunas Juntas y Pueblos continuen vendiendo papel desconocido» (sic).

Triste, tristísima era la situación de España al principio y en el decurso del año 1810. A 300.000 ascendía el número de franceses que la habían invadido; mas no por ello decayó el ánimo de los españoles, siempre altivo, siempre amenazador y con bríos tanto mayores cuanto más desastrosos eran los descalabros sufridos ó las contrariedades experimentadas. Pero «en ninguna parte — exclama el historiador Chao refiriéndose á Cataluña — podía conocerse tan bien lo que es una guerra popular, su magnanimidad, su perseverancia, como allí». A cada revés y á cada pérdida aumentan el encono y el furor con que luchan los catalanes, y, firmes en su propósito de arrojar del país al invasor, reunen en Solsona un Congreso provincial que dedica atención preferente á arbitrar recursos con que atender á los gastos que la continuación de la guerra hacía dolorosamente indispensables. De que no anduvo parca ó re-

misa en tal tarea nos da testimonio indubitable el hecho de haber ésta alcanzado en sus efectos al papel sellado que en Cataluña se empleara, ejemplo, según dejamos dicho, que no sabemos siguiera ó imitara ninguna otra región española. Entre los acuerdos de aquel Congreso figura el adoptado á dicho fin en sesión celebrada el 24 de abril y por el que se determinó «recargar el papel del Real Sello primero en dos pesetas cada pliego, el segundo en media peseta, el tercero en un real de vellon, y el sello quarto recargarle hasta 24 quartos de lo que paga en la actualidad», esto es, cuatro cuartos [1], ó sea 16 maravedises de aumento por pliego, y, por lo tanto, dos cuartos ú ocho maravedises por hoja. No pudo, sin embargo, hacerse efectivo el recargo de que se trata hasta 1.° de julio, en cuya fecha quedaron terminadas la recogida del papel sellado en circulación (el remitido por el poder central) y la impresión en él de una nota que decía: «Por el aumento Provincial (tantos) mrs. de vn.» y autorizaba la rúbrica, también impresa, de D. Antonio Barata, otro de los individuos de la Comisión de Intendencia. En la propia

1) 34 cuartos equivalian á una peseta.

sesión acordaba además el Congreso que «se señale un equivalente al recargo del papel sellado al Valle de Aran», cuyas 31 poblaciones, dicho sea de paso, se hallaban exentas del uso de papel sellado, en virtud de una Real Cédula del año 1735, y han sido las últimas en tributar por aquel concepto, puesto que se consideraron y de hecho estuvieron en posesión de aquel privilegio hasta que en 15 de julio de 1898 una Real orden vino á declarar su insubsistencia ó ineficacia, dado que «debe estimarse — dice — derogado ó abolido por la legislación posterior». No fueron las indicadas las únicas providencias encaminadas á aumentar los ingresos de la renta que nos ocupa. Por su importancia merecen citarse las dictadas por el Congreso provincial de Tarragona, en su 21.ª sesión (3 de agosto de 1810) al aprobar el Reglamento formulado por su Comisión de Hacienda sobre el uso del papel sellado; reglamento que vino á ampliar notable y extraordinariamente los casos y actos en que hasta entonces lo prescribía la Real Instrucción de 4 de abril de 1794, única á la sazón vigente y cuya puntual observancia se reencargaba. El nuevo reglamento hacía extensivo y obligatorio en Cataluña el uso del papel sellado á los ma-

nifiestos de los buques, registros de América, hojas de despacho de entrada y salida, obligaciones, certificaciones, etc., en el ramo de aduanas; á los pasaportes, boletas de sanidad, roles, licencias de matriculados, etc., en el de marina; y, en otros ramos, á las relaciones de peritos ó árbitros, visuras, estimas, certificaciones de particulares, licencias y cartas de examen para los oficios todos, licencias de tiendas, tabernas, figones, posadas, etc., etc. Esto aparte, creáronse además por el repetido reglamento unos timbres especiales, al papel sellado equivalentes y de obligatoria imposición en las guías para el extranjero, para el reino y las responsivas, en las boletas de permanencia y en las letras primeras y segundas de cambio.

Efecto de la anormalidad de las circunstancias y de las vicisitudes de la guerra, imposible había de ser imprimir regularidad y evitar la confusión y el desbarajuste en el surtido de papel sellado y en la administración de este impuesto. Así, vemos, durante todo el año á que nos referimos, expresa ó tácitamente autorizado por la Junta Superior, por Vocales de la misma, por los Intendentes, por los Gobernadores y hasta por los Alcaldes, habilitar como sellado el papel común, hacer lo propio con el

sellado de años anteriores y suplir el de una clase con el de otra, cuando no ambas cosas á la vez. Ejemplos: en el mes de diciembre encuéntranse documentos extendidos en papel común con la inscripción manuscrita y rubricada: *Valga por el R.l Sello quarto en Manresa y su Corregimiento en 1810,* y lo mismo acontece en otro documento del mes de noviembre y del pueblo de San Feliu de Llobregat, en cuya parte superior se lee: *Valga por el R.l Sello quarto, por haver satisfecho el dro.* De últimos de mayo á primeros de julio, é instado al efecto por la respectiva Junta Corregimental, el Alcalde Mayor de Vich autorizó la impresión de papel sellado especial, en el que están impresos el escudo real y la leyenda: *Valga por el real sello quarto, para el año de mil ochocientos y diez,* seguida de la rúbrica de la propia autoridad. En el Ampurdán, y durante los meses de noviembre y diciembre, úsase también papel sellado especial en el que, dentro de un rectángulo, aparece el lema: *Sello quarto interino año 1810;* á continuación: *Quarenta y ocho maravedises, con el aumento provincial,* y debajo: *En virtud de Comision del Congreso Provincial. — Andrés Oller.* (Era este D. Andrés Oller diputado por el Corregimiento de Gerona y vocal de la

Junta Superior.) En Mataró y su distrito no deja de exigirse el aumento provincial en las distintas épocas en que se careció del papel que lo llevaba consignado, sino que se utiliza el retirado de la circulación, estampando en él, manuscrita ó impresa, la nota: *Valga con el aumento de* (el tanto acordado por la Junta Superior, pero no expresado en maravedises, sino en reales y cuartos) *hasta que se consiga el remarcado;* nota legalizada con la rúbrica del Vocal de la Junta de aquel Corregimiento D. Francisco Lloberas. Análogo procedimiento adoptaron algunas otras poblaciones que se hallaban en igual caso. Fuerza es prescindir, pues su enumeración y lectura resultarían enojosas, de las múltiples y variadas anotaciones que, además de las descritas, podrían señalarse. Lo haremos sólo, por su original ortografía, de la que se ve manuscrita y rubricada en un documento de Fanés (Manresa) y que á la letra dice: *Valga p.r el añyo Mil Ochocientos diez.*

Con varia y por lo general más adversa que favorable fortuna para las armas españolas, inicióse y transcurrió el año 1811. Inevitable era, por lo tanto, la irregularidad en los servicios públicos que reflejada se halla en el papel sellado corriente en Cataluña. Era éste el co-

mún á todas las regiones de España, con la adición, empero, del aumento provincial de que se ha hecho mérito; mas las demoras en las remesas, su escasez ó, en ocasiones, su absoluta carencia, obligaron á habilitar el de años anteriores y á sustituir unas clases con otras, mediante nota impresa que autorizaban con sus rúbricas los Intendentes. No quedaban con esto vencidos los obstáculos que al surtido de las poblaciones del Principado se oponían y cuyo origen por indudable ha de tenerse que era debido á la inseguridad de los caminos y por ende de los transportes; á las correrías, avances y retrocesos del enemigo, y, consecuencia de las mismas, á la continua traslación de las autoridades de uno á otro punto. Así, el Gobernador de Talarn hubo de habilitar, á mediados del año, por sí y ante sí, el papel de oficio para los de sello 2.° y 4.°; así también usóse en algunos pueblos papel ya caducado, sin anotación alguna que su uso legitimara; y así, finalmente, se utilizó en otros el de diferentes clases y años con diversas notas, de las que mencionaremos las que más curiosas nos parecen entre las muchas que nos ha sido dable examinar. La puesta en un memorial procedente de Castellserá (Lérida) dice: *Balga por el*

Año de 1811. Pablo Viladas Reg.te la Bara; la inserta en uno de Torroja (Cervera): *Valga por el año p.te de 1811. Jph. Inglada Reg.te;* la inscrita en uno de Fubiola (Lérida): *Valga por el año de 1811. Francisco Albereda Balle;* y la de otro de Tarrós (Cervera): *Valga por el año 1811. Tarros y Nov.bre 9 de 1811. Fran.co Bressols Reg.r Decano.* Pueblos hubo que de ninguna clase de papel sellado pudieron disponer y en los que las autoridades locales autorizaron el común ó blanco. Véase de algunos: San Pedro de Llavinera escribe en él: *Por falta de Papel sellado valga p.a Real Sello Quarto;* Beliana le estampa el sello del Común y á continuación: *Por falta de papel sellado — Ha pagado el importe;* Martorell lo legaliza con el sello de aquella villa y seguidamente consigna: *Valga por el R.l Sello quarto por no hallarse ahora en esta Villa y haver satisfecho los dros. del pliego entero. — Combelles com.do;* San Juan de las Abadesas pone en la cabecera: *Por falta del R.l Sello quarto valga el presente pagando su importe al Clavario de esta Villa — Benito Dorda Baile,* y al margen: *resivido benyte quatre quartos: — Jph. Tolcrà Clavario;* y hasta una Junta Corregimental, la de Tortellá, lo emplea explicando que: *se ha puesto en este papel por no haverlo del real sello.* Ignorán-

dose el motivo, aunque sospecharlo cabe, carece de legalización tal ó semejante, el papel común en que, durante dicho año, aparecen extendidas diferentes instancias formuladas por particulares, quienes justifican la forzosa transgresión con ello cometida, escribiendo uno: *Por falta de papel sellado,* consignando otro: *Por falta de papel sellado se representa en el pnte.,* explicando un tercero que: *se ha puesto en este papel por no haverlo del real sello,* y afirmando otro: *que el presente Memorial no ha podido presentarse en papel del R.l Sello quarto, por no hallarse en este Pueblo, ni haverse encontrado tampoco á seis oras de distancia en ninguno de los otros Pueblos.*

El año 1812 encontró al Principado catalán en peor situación que el anterior, durante el cual ganaron los franceses las plazas de Tortosa y Tarragona y recuperaron el castillo de San Fernando de Figueras, con lo que y con la posesión que ya tenían de Barcelona, Gerona, Lérida y Hostalrich, diólo por dominado Napoleón, incurriendo en error gravísimo, pues la lucha por parte de los naturales renacía más tenaz y airada cuando más insostenible parecía. Cual el Anteo de la fábula recobraba Cataluña nuevas fuerzas á cada caída é infligía serias y sensibles derrotas á las huestes imperiales, lle-

gando su audacia al extremo de llevar la guerra al territorio francés. Con tales alternativas, con tan continuos avances y retrocesos y con el incesante batallar de aquellos días, naturales eran las deficiencias en los diversos ramos de la administración pública y por consiguiente en el de la renta que nos ocupa. Se imponían, pues, los mismos procedimientos á que antes se había apelado, y en primer término el de las habilitaciones y rehabilitaciones del papel sellado de años anteriores y del de unas clases para otras. Mas en breve lo imprime Cataluña, como así lo hicieron también otras provincias, para lo cual habían sido facultadas por un acuerdo de las Cortes de Cádiz adoptado en sesión del 13 de mayo de 1811, á consulta del Consejo de Regencia, y basado en la conveniencia de *facilitar á las provincias el uso del papel sellado, de que suelen carecer*. No dejó de exigirse en este año, como en el siguiente y parte del de 1814, el recargo ó *aumento provincial* decretado en 1810; y aparte de esto es de notar el hecho de no verse empleado ya el papel común ó blanco en los negocios ó asuntos para los que era obligatorio el sellado, lo cual debido fué indudablemente á las repetidas disposiciones al efecto emanadas de la Junta Superior y quizás

más principalmente á la circulada en 11 de diciembre de 1811 á los Corregimientos, previniéndoles que «en lo sucesivo no admita instancia, ni documento alguno de los que previene la ley, que no sea en papel del sello que corresponde»; mandato dirigido á cortar de raíz los abusos que se venían cometiendo y que concretaba expresando en el preámbulo de la circular, «que muchos pueblos y particulares de ellos se atreven á dirigir sus representaciones en papel comun, pretextando lo hacen por falta del sello R.[1]», del que, añadía, podían proveerse, cuando les faltare, dirigiéndose al Caballero Intendente. Lícito resulta, no obstante, dudar de la completa exactitud de esta última afirmación de la Junta ó de la eficacia de las disposiciones por ella con tal objeto dictadas, cuando es evidente que, á pesar de todo, el surtido ó reparto del papel cuya impresión habían autorizado las Cortes y del de años anteriores habilitado para el entonces corriente, no alcanzó á las localidades todas del Principado. Citaremos, en comprobación de este aserto, dos casos. Sin anotación que lo autorice, en el titulado *Manual del Común* de la villa de Granollers, y con fecha del mes de marzo, hállase un documento extendido en papel del sello 4.º

del año anterior, y lo propio ocurre con otro procedente de la villa de Isona y fechado en febrero, para la extensión del cual se echó mano del papel de oficio también del año precedente.

De escasa duración fué la facultad otorgada por las Cortes á las provincias para la impresión de papel sellado. Con fecha 16 de septiembre de 1812 publica el Ministerio de Hacienda la orden de las propias Cortes emanada y por la que, «en consideracion á los inconvenientes de la impresion del papel sellado en las provincias», se resuelve la derogación de aquella facultad y la impresión de papel por la comisión establecida en Cádiz, «cuidando de hacer con oportunidad las remesas á todos los puntos de la monarquía». Por negligencia, descuido ó imposibilidad en el cumplimiento de la última transcrita prevención ó por motivos que no hemos podido indagar, es lo cierto que en Cataluña se emplea, durante el año 1813, además del papel sellado remitido por el Gobierno de la nación, uno que en la misma Cataluña se ha de suponer impreso, puesto que es de tipo igual al que en ella se emitió en 1812, y se habilita también éste y el de años anteriores mediante notas análogas á las que mencionadas quedan. Causa extrañeza que aun

se recargara su precio con el tantas veces citado *aumento provincial,* á pesar de que una orden de la Regencia de fecha 19 de octubre de 1812 disponía que «cesaran desde luego todas las contribuciones impuestas sin aprobacion expresa de las Cortes»; á pesar de que en otra, dictada también por la Regencia en 25 del propio mes y año, se mandaba igualmente que «cesara desde luego toda imposicion ó derecho nuevamente creado y no autorizado por S. M.»; y á pesar de que la nueva organización política, gubernativa y administrativa creada por la Constitución votada en las Cortes de Cádiz, aparejado llevó el cese en sus funciones de las Juntas Superiores de observación y defensa de las provincias, quedando en su virtud disuelta la de Cataluña el día 1.º de diciembre, desde cuya fecha natural y lógico parece que únicamente rigieran en el Principado las disposiciones de carácter económico del poder central emanadas, y derogadas se consideraran las de índole transitoria dictadas por aquella Junta en uso de las facultades discrecionales de que se hallaba investida.

Llega el año 1814, y en él termina nuestra gloriosa guerra de la Independencia. En el mes de mayo abandonan definitivamente los france-

ses á Cataluña, donde, por lo que respecta al papel sellado, no se observan, durante los pocos meses de dicho año transcurridos hasta la completa evacuación, más que las ya conocidas y acostumbradas habilitaciones y rehabilitaciones del caducado por corresponder á ejercicios anteriores.

Algún interés tendría el conocimiento exacto de los productos que rindiera la venta del papel sellado en Cataluña. No es esta tarea fácil, y punto menos que imposible la reputamos. Sin embargo, aunque deficientes, algunos datos se encuentran que al particular hacen referencia y brevemente apuntaremos.

Un plan de subsidios para el ejército, aprobado por la Junta Superior en 7 de agosto de 1809, calcula la mencionada renta en un millón de reales. De un estado á la propia Junta presentado, resulta que desde 1.° de junio de 1809 á fin de mayo de 1810 produjo 218.418 reales 8 maravedises, y, deducidos 4.438 reales 4 maravedises, importe de los gastos de administración, dejó un total líquido de 213.980 reales 4 maravedises. Hácese constar en este estado que «ha producido mucho más, pero que no puede fijarse por no haberse presentado las cuentas ni ingresado en Tesorería.» En un

dictamen de la Comisión de Hacienda presentado en septiembre de 1810 al Congreso de Tarragona, se consigna, además de lo precedentemente explicado, que «el nuevo arreglo por el mismo establecido (aumento provincial y reglamento de que se ha hecho mención) dará á la renta un incremento que calcula á millon y medio». Por último, un estado, fechado en Vich á 26 de febrero de 1814 y formado por el Tesorero del 1.er ejército y principado de Cataluña, dice que por papel sellado se recaudaron:

En 1810 . .	232.934	reales	21	maravedises
» 1811 . .	147.884	»	16	»
» 1812 . .	135.449	»	26	»
» 1813 . .	169.694	»	13	»

Pero ¿merecen entero crédito estas cifras? De creer es que no, pues á las faltas de presentación de cuentas y de ingresos en Tesorería confesadas ó declaradas por la misma Junta Superior, bien cabe añadir las depredaciones del enemigo, las entregas de fondos por los pueblos á las fuerzas españolas que en estado de penuria se hallaban y los exigían ó reclamaban, y mil otros motivos que sería prolijo enumerar.

II

Donde lograron establecerse ó dominar, exigieron los franceses contribuciones y tributos de todas clases, y, naturalmente, procuraron beneficiar en provecho propio los productos de las rentas todas y, por lo tanto, de la del papel sellado, imprimiéndolo en unos casos y habilitando en otros el de procedencia nacional que encontraban en las poblaciones por ellos ocupadas. Escasa es la colección de datos y noticias que á este respecto y hasta el presente nos ha sido dable reunir; mas ello no obstante creemos que basta para formar concepto y adquirir idea aproximada de los hechos. Su simple relato manifiesto nos presenta el odio implacable de los catalanes al invasor y á cuanto del mismo emanaba ó procedía; la rapacidad de éste, y la astucia, la decisión y la perseverancia con que aquéllos procuraron burlarla ó eludirla, aun allí donde el enemigo pudo creerles sojuzgados ó sometidos. Júzguese de ello por los datos y noticias que someramente apuntaremos.

Cuenta el autor de *Barcelona cautiva* que, atendiendo la representación que al intento

hizo el Colegio de Notarios por boca de sus comisionados D. Ignacio Marfá y D. Joseph Pomareda, en 25 de abril de 1809, el entonces Capitán General interino, Marqués de Coupigny, decretó que «no entregasen ningun papel que no fuese á viva fuerza, y que si hubiese variacion en el papel sellado, pudiesen valerse del comun». «Los Párrocos — dice á continuación el mismo autor — libran las certificaciones en papel comun, quando saben que debe salir de Barcelona el testimonio y conocen á fondo á la persona que lo pide. Los Notarios executan lo mismo...» Y más adelante, entrado ya el año 1811, añade: «Como los más de los atestados que libramos — refiérese á los Párrocos — han de ir á parar en países ó lugares donde aborrecen el sello francés, lo disponemos de tal modo que, escribiendo las partidas dos dedos más abajo de los sellos, puede rasgarse fácilmente y quedar papel blanco con el que ya pasa por todo». Como no podía menos de suceder, á tal estado del ánimo y de la opinión nacional correspondían las excitaciones y las órdenes de los poderes públicos, conforme nos lo revela un oficio dirigido en 9 de abril de 1810 por la Junta Superior á su comisionado en el Ampurdán, D. José Arnauto, á quien previene

que «en orden al papel sellado francés que existe en Bañolas y Besalú haga quemar el que se halle existente en blanco, y como se haya consumido el despachado». No eran, sin embargo, precisas tales excitaciones para que los naturales del país rehuyeran el empleo del papel sellado francés, y prueba de ello nos proporciona el siguiente caso. En papel del sello nacional, y á últimos del año 1813, libra un notario de Barcelona testimonio de ciertos poderes, que fué luego únido, con incomprensible ligereza, á una reclamación presentada á la *Comision des hospices* en dicha ciudad instalada por la autoridad francesa, cuyo delegado anota ó decreta el memorial en que la reclamación se produjo, consignando en él: *Enregistré à Barcelonne Le Vingt huit Janvier mil huit cents quatorce. Reçu un franc dix centimes. Decime compris.* RESERVANT LES AMENDES CONTRE LE NOTAIRE.

Dicho queda que son en escaso número los datos y antecedentes que hemos podido recopilar con referencia al papel sellado impreso ó habilitado por los franceses en Cataluña. Sabemos, no obstante, que lo imprimieron en Gerona durante los años 1810, 1811, 1812 y 1813, y en Lérida durante el año 1813; y que en Barcelona durante toda la guerra de la Independencia

utilizaron el nacional de que se incautaron, y lo imprimieron también.

El de Gerona y año 1810 que hemos podido examinar, lleva las siguientes inscripciones: *Interino. Doscientos setenta y dos Maravedís. Sello segundo, doscientos setenta y dos maravedís, año de mil ochocientos diez. Valga para el Reynado de D. Josef Napoleon.* Las mismas inscripciones, con las diferencias consiguientes á la clase y el precio, se leen en el que poseemos del sello 4.º y del propio año, y uno y otro tienen estampillado el sello exagonal que en la descripción del siguiente se reseña. En el de la misma ciudad y año 1811, obrante en nuestro poder, se lee: *Interino. Vuytanta maravedissos. Sello* (aquí el sello con el águila imperial) *quart. Vuytanta maravedissos. Any de mil vuit cents y onse. Valga per lo Gobern de Catalunya.* Lleva además estampillado otro sello, exagonal, en cuyo centro se ve un águila con la corona imperial encima de la cabeza y el escudo de las cuatro barras en el pecho, y al rededor el lema *Gobern de Catalunya.* Iguales á éste son los de los años 1812 y 1813, salva la adición en ellos de un nuevo sello circular y en relieve, que tiene en el centro el águila napoleónica y repetida en la circunferencia la inscripción *Gobern de Catalunya.*

El de Lérida ostenta un sello circular con el águila napoleónica en el centro, circundada por el lema: *Napoleon I emperador de los franceses y rey de Italia;* á continuación la leyenda: *Quarenta maravedís. Sello quarto, quarenta maravedís, año de mil ochocientos y trece;* y debajo otro sello de menor diámetro, estampillado, también con el águila imperial en el centro, y en la circunferencia la leyenda: *Dep.t des Bouches de l'Ebre. Timbre.*

El de Barcelona presenta bastante variedad, y de él podemos ofrecer idea asaz precisa y completa. Durante todo el año 1808 circula el nacional habilitado para el gobierno del Lugarteniente, en la forma antes dicha, y este mismo papel fué revalidado para el año siguiente mediante la nota: *Valga para el año de mil ochocientos nueve,* seguida de una rúbrica. El día 1.° de enero de 1810 publícase en el *Diario de Barcelona* un suelto de carácter oficial avisando que, «con el correspondiente permiso del Excelentísimo Sr. General Comandante de la Provincia, ha habilitado el Sr. Intendente General de este Exército y Principado, parte del Papel del Real sello que del año de 1807 existía en los Reales Almacenes para el servicio del de 1810, el que se despachará en la Tercena mayor, y

en la casa de D. Pedro Barret sita en la calle del Call de esta ciudad». Fué éste, dice á tal propósito el autor de *Barcelona cautiva,* el primer medio de sacar dinero ideado por los franceses. En cumplimiento de la disposición á que alude el inserto aviso, imprimióse en el papel de que se trata la nota: *Valga para el reynado de S. M. el Sr. D. Josef Napoleon año de 1810.* Fué de escasa duración la subsistencia de esta nota, pues en breve cambiaron las circunstancias por lo que á la situación de los franceses en Cataluña se refiere. En efecto: el 19 de marzo del mismo año publícase en Barcelona un decreto, fecha 8 del mes anterior, por el cual el emperador Napoleón constituyó el principado catalán en un Gobierno particular, y en cuya virtud, según consigna Pi y Arimón en su *Barcelona antigua y moderna,* «Cataluña y otras provincias de España fueron agregadas al imperio francés». Cambio tan radical refléjase en el papel sellado, renta á cuyos productos no dejaban de prestar atención preferente los franceses. De ello son prueba el decreto redactado en catalán y expedido en 29 de mayo del propio citado año 1810 por el Gobernador Lacombe Saint Michel, y el anuncio publicado en 17 del siguiente junio avisando al público que,

«conforme el Decret del Excm. Sr. General Gobernador tocant lo Paper sellat, tots los memorials que se li presentarán deuhen desde el dia 15 del corrent en avant ser en Paper sellat, y del contrari no se admetrán ni despatxarán». Son dignas de particular atención las novedades introducidas por dicho decreto en el ramo de que es objeto. No las citaremos todas para no pecar de difusos y nos limitaremos á hacer mérito de las que fijan el concepto de la contribución, las bases para la determinación de su cuantía y el importe ó precio en cada caso. A tales efectos define dicha contribución diciendo que «es lo dret del sello posat y taxat á proporció de la dimensió del paper del que es fa us». Enumera luego la denominación y la altura, anchura y superficie de cada hoja desplegada, en los términos y forma siguientes:

Registre Gran. . . .	0'4204	0'5946	0'2500
Paper Gran	0'3536	0'5000	0'1768
Paper Mitjà (meitat del registre gran).	0'2973	0'4204	0'1250
Paper petit (meitat del paper gran). .	0'2500	0'3536	0'0884
Mitg full (meitat del paper petit) . . .	0'2500	0'1768	0'0442

Su precio, que titula «dret del sello», es:

Lo full de Registre gran . . .	6	rals de velló
Lo de paper gran	4	» »
Lo de paper mitjà.	3	» »
Lo de paper petit	2	» »
Lo mitg full de paper petit . .	1	» »

Otra novedad que después imitaron nuestros ministros de Hacienda (todo se pega, menos la hermosura) fué la de limitar el número de líneas que podrían escribirse en cada llana y el de sílabas contenidas en cada línea, es á saber: «25 rallas per plana de paper mitjà en quant als Oficials públichs, á excepció en quant als Escribans de Tribunals de apellació, de primera instancia y de comers, que los fulls no podrán contenir sino 20 rallas per plana y de 8 á 10 sílabas la ralla, ni mes de 30 rallas en paper gran, y 35 rallas cada plana en lo paper de Registre gran». Disponíase además en dicho decreto que, «fins á tant que se hagia providenciat á la fabricació del paper necessari per lo sello, servirà lo paper anteriorment sellat de compte del antich Gobern Espanyol, sobre lo qual se posarán los sellos mencionats». Fueron éstos: uno en relieve con las armas imperiales

en el centro y en su parte inferior la leyenda *Govern de Catalunya,* y otro estampillado en negro y partido, con las cuatro barras á su izquierda, á su derecha una águila, debajo de ella el precio y en la circunferencia la inscripción *Gov. de Catalunya.* A la par que adoptan esta innovación, abandonan los franceses la práctica, constantemente hasta entonces seguida, de legalizar por medio de oportunas y adecuadas anotaciones la habilitación para el curso corriente de los papeles sellados emitidos en años anteriores y por lo tanto caducados ya. Así, sin mediar novedad alguna en cuanto al particular, transcurre el resto del año de 1810 y la totalidad del de 1811.

Llega el de 1812, y entrados en él obsérvanse en el papel sellado francés algunas de las variaciones ó reformas estatuidas por el decreto de 29 de mayo de 1810. Unos pliegos no son ya los del sello nacional de años anteriores, sino que llevan á la derecha de su primera plana los sellos en negro y en relieve anteriormente descritos, indicando su precio (75.ᶜ), no en reales, sino en céntimos. Otros, del sello nacional y de años precedentes, aparecen recortados, sin duda para reducir, no siempre con exactitud, sus dimensiones á las prefijadas en el repe-

tido decreto, indicándose también en alguno de los tales su importe ó valor por céntimos. Continúa, sin embargo, usándose papel sellado idéntico al puesto en circulación en 1810 y 1811; y del habilitado para 1809 empleado hemos visto un ejemplar sin el resello francés ni revalidación posterior.

Lo propio acontece en 1813, sin más variantes que las de señalarse algunos de los pliegos y hojas puestos en circulación con sellos franceses de tipo igual, pero de dibujo ó inscripciones diferentes. El de relieve lleva, al rededor de las armas imperiales, el lema *Gouvernement gene.al de la Catalogne,* y el en negro varía el dibujo en cada clase ó precio. Vese en uno indicado su importe en el centro y en esta forma $\frac{75}{\text{cen.}}$, rodéalo una corona de laurel, á ésta el toisón, y el todo está rematado por la corona imperial, á cuyos lados asoman los extremos de dos varas ó cetros, respectivamente terminados por una mano y un águila. Otro ostenta el precio de $\frac{50}{\text{cen.}}$ en el centro de un losange circunscrito á una circunferencia, en cuyo vértice superior aparece el águila imperial, y ramos de follaje á ambos lados. Y, finalmente, otro (último de que podemos dar noticia) tiene inscrito en el centro, encima de dos ramas de

laurel y debajo de un águila, un rectángulo apaisado dentro del que se lee el precio de *25 cen.* Corresponden indudablemente las tres clases de papel sellado que acabamos de describir á las de *paper mitjà, paper petit* y *mitg full de paper petit,* creadas por el decreto de 29 de mayo de 1810, y no creeríamos, por lo tanto, arriesgado el suponer que á la par se imprimirían las correspondientes al *full de Registre gran* y al *de paper gran,* creadas también por el citado decreto, si no existiera otro de fecha 5 de febrero de 1813, con el que no hemos podido dar. Cítalo el de 24 de mayo siguiente, expedido por el General Gobernador francés, Decaen, y por el cual se prorrogan los plazos en aquél concedidos para el cange del antiguo por el nuevo papel; y lo menciona también el anuncio, fecha del 25, publicado por una titulada *Administracion del Registro y de los Dominios,* avisando al público que «desde el dia 1.º de junio próximo venidero, en la oficina del Registro puesto en Barcelona, se empezará el despacho de los papeles sellados con los nuevos sellos». Mas no se halla en el *Diario del Gobierno de Cataluña y Barcelona,* órgano oficial á la sazón de las autoridades francesas, y sólo por un anuncio en él inserto se viene en conocimiento

de que fué publicado en edición especial de la que ni un ejemplar nos ha sido dable descubrir.

Iban ya de vencida los franceses al alborear el año 1814. Firmaban en abril el armisticio de Tolosa y los relativamente escasos restos de su ejército evacuaban en mayo á Barcelona y demás contados puntos que ocupaban aún en Cataluña. Reducida, casi nula, hubo de ser, pues, la expedición de papel sellado francés en aquellos pocos meses: el único ejemplar que hemos tenido ocasión de examinar es del precio de 75 céntimos é idéntico al usado en 1813.

Un último dato nos proporciona el papel sellado en confirmación de cómo Cataluña hubo de sufrir en mayor escala y con mayor rigor que las restantes regiones españolas las duras consecuencias de la guerra de la Independencia. En la parte de España de que José continuaba titulándose rey, expide éste un decreto, fecha 4 de marzo de 1812, por el que sustituye á las antiguas cuatro clases de papel sellado una sola, cuyo importe fija en 40 maravedises el medio pliego, y deja subsistentes las de oficio y pobres al precio de 6 maravedises cada medio pliego. En Cataluña, agregada por Napoleón al imperio francés, el coste del

papel sellado es, conforme hemos visto, de 6, 4, 3, 2 y 1 real, según las clases, y desaparecen ó quedan suprimidas las de oficio y pobres.

Damos aquí por terminada la tarea que nos hemos impuesto sin ningún fin egoísta y deseosos tan sólo de aportar un dato más á la historia del espíritu de fiera independencia y de altivo patriotismo encarnados en los hijos de nuestra por muchos tan desconocida como en ocasiones vilipendiada Cataluña, de esa Cataluña de quien en carta dirigida á José Napoleon decía el príncipe de Wagram que para ser sometida necesario sería también «conquistarla lugar por lugar», ya que «en ninguna otra provincia de España concurren cosas de manera alguna semejantes á las que suceden en este principado».

No comprenden los precedentes apuntes las noticias todas, á tal materia referentes, que en poder nuestro obran, ni hemos dado fin á las investigaciones á que há tiempo estamos entregados para en lo posible completarlos. Si entre los que hayan tenido la paciencia, con la abnegación rayana, de emprender y de terminar su lectura, árida por la índole del asunto, más

árida todavía por la absoluta carencia de dotes literarias en su autor, hay por ventura quien ó quienes deseen examinar los datos y documentos en que se fundan, gustosos los ponemos á su disposición; y á quienquiera que sea que en posesión se halle de antecedentes ó papeles sellados de la época á que nos referimos, en el alma le agradeceremos tenga la bondad de facilitarnos su posesión ó su conocimiento cuando menos.

HERIBERTO CAPDEVILA Y ALOY

Barcelona: Cortes, 623, 4.º, 2.ª

FELIX, BISBE D'URGELL

(SEGLE VIII)

ABANS de tot, dugues observacions sobre la redacció del present treball:

1.ª Es feixuc, ple de textos: semblarà que amb molt menor nombre dels aduïts n'hi hauria prou: aquesta havia sigut la meva opinió. Però quan vaig sentir, per boca d'una persona erudita i coneixedora de la materia, que la crítica no pot admetre l Concili de Francfort ni la *Confessio Fidei;* que es molt de notar que ls impugnadors den Felix siguin tots extrangers; que ell no caigué en l'adopcionisme, i que tal volta ni tant sols era del segle VIII; allavores vaig jutjar, no dubtant-ne ni un moment, que havia d'empendre l camí que he seguit, sens perdonar un document coetani i presentant-los en bloc, ni que hagués d'incòrrer en alguna repetició.

2.ª Els textos els he presos literalment de les fonts que senyalo: i, com no soc amic de retocar obres agenes, allà van amb totes les

incorreccions propries dels segles que ls dictaren i dels mss. que ns els han conservat. Les proves estan revisades acuradissimament; de manera que a cada incorrecció que s noti, a cada barbarisme, tingui-s'hi per posat el corresponent *sic*, lo qual no he fet perquè no esdevingués la paraula més repetida en aquest estudi.

Felix d'Urgell i l'Adopcionisme en els dominis francs

I

1. El desenrotllament de l'Adopcionisme presenta dugues corrents ben marcades i diferents, tant sols posades en relació per l'intel·ligencia entre ls respectius capitostos de l'heretgia: per un cantó hi ha la branca que n podriem dir *espanyola*, en la qual defensa l'Adopcionisme Elipandus, arquebisbe de Toledo, entre ls mozarabs, sent combatut per Beatus de Liebana i Heterius d'Osma entre ls catolics independents; i, apart d'aquests, en la nostra terra, Felix, bisbe d'Urgell, defensa l'heretgia impugnat principalment per Alcuinus: es la branca *carolingia* de la tesis adopcionista. Aquesta divisió, que

precisa tenir molt en compte, ja l'apuntava l'arquebisbe Marca: «Felix (seu potius infelix si ludere lubet cum Jona Episcopo Aurelianensi) in Septimania, ut idem Jonas ait, venena perfidiae suae spargere per se errorisque sui socios tentavit, Elipandus vero per Astures et Galaecos»[1].

2. No obstant els testimonis d'Eginhardus i de Sant Agobardus, el primer dels quals anomena a Felix *natione Hispanus*[2], qualificant-lo el segon de «vir aliquorum circunspectus et hispanicæ subtilitatis non indignus»[3] que taxativament demostren Felix d'Urgell ser de la nostra Peninsula i també de la seva Marca, suposada la manera com en aquells temps se feien les eleccions episcopals i la poca comunicació d'aquesta amb les demés terres iberiques; no ha faltat qui digués, fins modernament, com en Tamayo Salazar, que dit prelat era francès, error tal volta degut al domini franc, que, si

1) *Marca Hispanica, sive Limes Hispanicus, hoc est, geografica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis, et circumjacentium populorum. Auctore illustrissimo viro Petro de Marca Archiepiscopo Parisiensi. Parisiis MDCLXXXVIII.* Vegi-s col. 269.

2) Vegi-s més avall, par. 4 a).

3) *Sancti Agobardi adversus dogma Felicis.* Vegi-s en la, *Maxima Bibliotheca Veterum Patrum. Lugdunum*, 1617, vol. XIV p. 238, col. 1.ª.

potser llavors encara no existia, s'extengué més tard per la nostra terra[1].

3. Es impossible d'esbrinar quan comencés el pontificat den Felix en la Sèu urgelitana, i més encara referir-li algun dato biografic anterior; ni tant sols podrem assegurar si va educar-se a França o en les restes de la gran cultura isidoriano-visigotica que sa patria guardaria. En Villanueva diu que ja abans del 785 en Felix era bisbe[2], lo qual se compagina amb els dats de l'Episcopologi de Gerri, que li concedeix nou anys de pontificat, a comptar del 783 o 784[3]. El docte arxiver del bisbat d'Urgell,

1) No val la pena de rebatre les faules que referix el pare Argaiz amparat en sos falsos Cronicons. Diu que n Felix era natural de Toledo; que allí prenguè l'habit benedictí; que, essent mestre de Sagrades Escriptures, tingué per deixeble a Elipandus; i, finalment, que quan Carlemany estigué a Toledo (!!) li donà la Sèu urgelitana. Vegi-s *La Soledad laureada por San Benito y sus hijos, en las Iglesias de España y Teatro Monástico de la Provincia Tarraconense. Tomo segundo. Compuesto por el P. M. Fray Gregorio de Argaiz* (Madrid, 1675): *Teatro de Urgel,* cap. XXVI.

2) Vegi-s son *Viaje literario á las Iglesias de España* (Valencia, 1821), vol. X. *Viaje á Urgel.* pags. 20 a 31.

3) *Catalogus Veterum Episcoporum Urgellensium,* treient-lo del Cartolari de Gerri, ms. del segle XII, el publicà l P. Villanueva (obra i volum citats, *Apéndice de documentos,* doc. I). Diu el tal episcopologi: «Sanctus Felix annos VIIII», fent-li ocupar el XII.ª lloc i extenent son pontificat de l'any 203 al 212 d'Egiganus, que posa com primer bisbe.

Dr. Ramon Martí, m'escrigué que del més antic cataleg[1] se n desprenia que en Felix regí la diocesi del 840 al 849; dates completament oposades a les que donen els documents als quals me referiré més avall i que s'han de rebutjar en absolut. L'unic punt en que ls episcopologis convenen tots, es el de que, amb interrupcions o sense, per nou anys presidí la Sèu de referencia.

D'anteriorment a sa caiguda en l'Adopcionisme, que fou en sa joventut[2], no tenim del bisbe Felix altra noticia que la donada per l'Alcuinus al dir que tingué certa controversia amb un musulmà, els escrits de la qual per Leidradus, bisbe de Lyon, eren posseïts:

«Disputationem itaque Felicis cum Sarraceno nec vidi, nec apud nos inventa est. Imo nec audivi nomen illius antea. Tamen, dum diligentius quæsivi si quis ex nostris famam illius audiret, dictum est mihi quod apud Laidradum Episcopum Lugdunensem invenire potuisset. Quapropter sub festinatione direxi missum nos-

1) Es aquest un testimoni notarial tret en 1426 d'un antiquissim llibre avui perdut, escrit amb lletres d'or.

2) Així ho diu Elipandus en l'epistola a Carlemany de que més avant (§ 7) parlaré: «El bisbe Felix, qui en servei de Déu defensa nostra causa desde jove».

trum ad præfatum Episcopum si forte ibi invenire potuisset, ut quam citissime vestræ præsentiæ dirigeretur»[1].

4. S'ha dubtat sobre on començà l'heretgia adopcionista. Uns, com en Marca[2], en Florez[3] i en Villanueva[4], han cregut que a Córdoba, fundant-se en que Alcuinus diu: «Maxime origo huius perfidiæ de Cordua civitate processit, sicut in Espistola illius Elipanti ad Felicem præfatum directa intelligi potest»[5]. Més aquesta opinió està destituida de fonament, ja que Alvarus Cordubensis parla d'ella com d'una cosa importada: «Eo tempore quo Elipandi lues vesano furore nostram vastabat provinciam...»[6]. Fundant-me en això i en altres textos que

1) *B. Flacci Albini sive Alchwini abbatis, Karoli Magni Regis ac Imperatoris, magistri, Opera quæ hactenus reperiri potuerunt: nonnulla auctius et emendatius, pleraque nunc primum ex Cod. mss. edita. Acessere B. Pauli Aquileiensis Patriarchæ contra Felicem Urgel. Episc. Libri III qui etiam nunc prodeunt. Omnia studio et diligentia Andreæ Quercetani Turonensis.* (Lutetiæ Parisiorum M.Dc.XVII.) Vegi-s: *Ad Domnum Regem,* Epistola XV, col. 1511.

2) *Marca Hispánica,* col. 268.

3) *España Sagrada y Teatro geográfico histórico de la Iglesia de España. Su autor el P. M. Fr. Henrique Florez. Madrid, año* M.DCC.L. vol. V. *(De la provincia cartaginense en particular),* trat. 5. cap. 5, num. 61, pag. 353.

4) *Viaje Literario,* vol. X, pag. 22.

5) *Opera,* col. 994.

6) *Epistola,* IV. Vegi-s en *España Sagrada,,* vol. XI.

copiaré, crec que en Felix, a l'esser consultat per Elipandus sobre l Nestorianisme o altra doctrina semblant, resolgué la qüestió en l'Adopcionisme, que defensà en llibres ara perduts: així ho creu també en Menéndez i Pelayo[1].

Aquí van els documents provatoris:

a) Diu Eginhardus: «DCCXCII. Orgellis est civitatis in Pyrenei montis iugo sita, cuius Episcopus nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti Episcopo per litteras consultus quid de humanitate salvatoris Dei et Domini nostri Jhesu Christi sentiræ deberet, utrum, secundum id quod homo est, proprius an adoptivus Dei filius credendus esset, ac dicendus valde incaute atque inconsiderate et contra antiquam catholicæ Ecclessiæ doctrinam, adoptivum non solum pronunciavit, sed etiam scriptis ad memoratum Episcopum libris pertinacissime pravitatem opinionis suæ defendere curavit»[2].

1) *Historia de los Heterodoxos Españoles,* vol. I, pag. 94.

2) *Annales Regum Francorum Pipini, Caroli Magni, Ludovici Pii, ab anno Christi DCCXLI ad annum usque DCCCXXVIIII. Auctore Eginhardo ipsius Caroli M. Notario, postea Abbate.* Publicats en *Historiæ Francorum scriptores cœtanei ab ipsius gentis origine, ad nostro usque tempora. II. A Pipino Caroli M. Imp. patre usque ad Hugonem Capetum Regem. Opera ac studio Andreæ du Chesne Geografi Regii.* (Lutetiæ Parisiorum. M.DCXXXVI), pags. 233 a 292, la referencia a pag. 246.

b) L'anonim poeta saxò, qui a darrers del IX^è segle escrigué *De Gestis Caroli Magni,* s'expressa d'aquesta manera concordant:

«DCCXCII. *Indic.* XIV.

Celsa Pyrenæi supra iuga condita montis
Urbs est Orgellis, præsul cui nomine Felix
Præfuit. Hinc hæresim molitus condere pravam
Dogmata Tradebat Fidei contraria sanctæ,
Affirmans Christus Dominus quia corpore sumpto
Est homo dignatus fieri, non proprius ex hoc,
Sed quod adoptivus sit filius Omnipotentis,
Responsumque Toletano dedit hoc Helipando
Pontifici, de re tanta consultus ab illo.
Atque suum scriptis defendere dogma libellis
Omni quo potuit studio curavit et arte». [1]

c) Jonàs d'Orleans diu que sembrà l'error «quidam Felix nomine, acto infelix, Urgellitanensis civitatis Episcopus, qui iuncto suo sceleratissimo errori Elipanto Toletana Urbis» [2].

1) *Annalium de Gestis Caroli M. Imperatoris libri V. Opus avctoris quidem incerti, sed Saxonis et Historici, ac Poetæ antiquissimi, id est Arnolfo Imperatori æqualis (Reinerus Reineccius Stinhemius ex Wolfebuttel Bibliotheca primus evulgavit cuius etiam sunt notæ quæ marginibus adscriptantur.)* Vegi-s en *Histor. Franc.,* etcètera vol. II, pags. 136 a 184; la referencia *Liber Tertius* (pagina 156).

2) *Jona Aurelianensis: De Culta Imaginum adversus Claudium Taurinensem,* en la *Maxima Bibl. Vet. Patr.* vol. XIV, pag. 166.

Aquesta herètica resposta de nostre Felix, suposa el P. Villanueva[1] que seria cap al 782, puix Beatus i Heterius escrivien pels voltants del 785, i, al propri temps, Adrià I als bisbes d'Espanya. Jo crec que hem d'acostar-la més a la data que ns donen (792) els documents pera l concili de Ratisbona: Elipandus, combatut per tots aquells, cercaria un apoi en el parer de Felix, al qual consultaria.

Aprenguem en els escriptors coetanis com fou entesa l'heretgia feliciana: «Asserebant (Felix et Elipandus) namque dicentes quod Dominus nostrer Jhesus Christus in quantum ex patre est ineffabiliter ante secula genitus, iure filius Dei sit, et in quantum ex Maria semper virgine carnem assumere dignatus est, non sanctus, sed abortivus filius»[2]. Encara que semblants, no

1) *Viaje Literario*, vol. X, pag. 22.

2) *Exerpta Chronici Veteris, ab initio regni Francorum usque ad annum Christi MCCCXIX. Ex membraneo codice Moissiacensis Cœnobii, quem Franc. Bosquetus Prætor Narbonensis exscripsit.* Va publicat en *Histor. Franc,,* etc., III. *A. Car. Martello Pipini Regi Patre, usque ed Hugonis et Roberti regum tempora. Opera ac studio Filii post Patrem Francisci Duchesne, in suprema Porisiensium Curia patroni et Geographi Regii.* (Lutetiæ Porisiorum MCCXLI) pags. 130 a 148; la referencia en la 141.

Més correcte es el ms. vist per en Marca y per ell publicat, amb el qual concorden els *Annales Annianenses (Marca Hispanica,* col. 245).

s'han de confondre Nestorianisme i Adopcionisme: res de *distinció real de persones* en Crist dogmatisa el segon.

II

5. Degut a les intimes relacions de la nostra terra amb els grans dominis carolingis, l'heretgia feliciana adquirí molts prosselits en l'altra banda dels Pireneus, com ja he dit, i Carlemany cregué necessaria la reunió de sínodes en els seus estats per a restablir la puritat del Dogma.

En Guillem Catellus fou el primer en publicar[1] les actes de cert concili que s diu celebrat l'any 788 de l'Encarnació, indicció XII, en la basilica dels Sants Just i Pastor de Narbona, entre altres coses pera l *pestifer dogma de Felix:* «Anno incarnationis dominicæ .DCCLXXXVIII., indictione .XII.[2], gloriosissimo quoque Karolo regnante anno .XXIII., .V. kal. Jul. Dum pro multis et variis ecclesiasticis negotiis, præsentim pro Felicis Urgellitanæ sedis episcopi pesti-

1) *Mémoires de l'Histoire du Languedoc.* D'aquí ho copiaren la *Gallia Christiana* (I, pag. 368) i la *Synopsis* den Labbé (pag. 373).

2) Noti-s que a l'any 788 de l'Encarnació correspon Indicció X i no XII.

fero dogmate, monente per suæ auctoritatis litteras domno apostolico Adriano, ac domno imperatore per missum suum, nomine Desiderium, convenissemus, urbem Narbonam, infra Basilicam SS. Justi et Pastoris». En tretzè lloc firma *Felix Urgellitanæ sedis episcopus;* però en lo demés no s tracta d'ell ni de sa doctrina.

L'arquebisbe Pere de Marca creu en aquest concili narbonès del 788 on se reunirien els bisbes d'Arles, Aix, Embrum, Viena del Delfinat, Bourges, Auc i Bordeaux per a condemnar a Felix, que hi abjurà[1]. El P. Villanueva admet també aquest concili i abjuració, que fixa en 788 o 791[2], i els Maurins el redueixen an aquesta data[3]. La crítica moderna dubta de l'autenticitat de les actes, que jo tinc per apocrifes i bastant posteriors, per un detall senzillissim que no s'ha tingut en compte: per parlar del *domno imperatore* en 788, sent així que fins al 800 no s rebé aquest titol per Carlemany[4].

6. Entrada l'heretgia fins a la Germania,

1) *Marca Hispánica,* col. 343.

2) *Viaje Literario,* v. X, p. 22.

3) *Histoire Littéraire de la France,* vol. IV, *Felix Evêque d'Urgell,* § 1 *La vie,* pag. 428.

4) No pot admetre-s l'especiosa argumentació del P. Villanueva en el *Viaje literario,* X, pag. 36-7.

en l'any 792 se celebrà un concili a Ratisbona (Ragnisburg o Reganesburg) en presencia de Carles rei. No quedant-ne actes, copiaré les altres proves coetanies que ns han restat.

a) Annales Rerum Francicarum: «Anno .DCCXCII. — Heresis Feliciana primitus audita, et in Reganesburg primo condemnata est. Quem Angilbertus ad præsentiam Adriani Apostolici adduxit, et confesione facta suam heresim iterum abdicavit»[1]. Pot servir aquest fragment *(primitus audita... primo condemnata)* per a argumentar contra l concili de Narbona.

b) Annales Francorum: «Anno .DCCXIII. — Natale Domini et Pascha ibidem (Ragnisburgi) celebrata, hæresis feliciana ibi condemnata est»[2].

c) Annales Francorum Fuldenses: «Anno .DCCXCII. — Hæresis Feliciana, ipso auctore

1) *Annales Rerum Francicarum quæ a Pipino et Carolo Magno Regibus gestæ sunt, ab anno post Christum natum DCCXLI, usque ad annum DCCCXIV. (Ex vetusto exemplari Ms. Antonii Loiselii, quod nunc in Bibliotheca illustris viri Francisci Thuani Jacobi-Augusti filii conservatur.)* Publicats en *Histor. Franc.*, etc., vol. II, pags. 24 a 49, la referencia en pag. 37.

2) *Annales Francorum auctiores, ab anno Christi DCCVIII. ad annum DCCCVIII. quo auctor se vixisse testatur. (Ex antiquo Cod. Ms. Joannis Tilii.)* Vegi-s: *Histor. Franc.*, etc., vol. II, pags. 11 a 21; la referencia pag. 17.

eam abnegante, apud Reganespurg primum damnata est, qui etiam per Engilberthum Abbatem in præsentia Adriani Apostolici adductus, denuo eam confessione facta damnavit»[1].

d) Annales Regum Francorum: «DCCXCII. —Hic pervenit hæresis Feliciana primitus audita, et in Regnesburg primo condemnato est. Quem Engelbertus in presentia Adriani Apostolici adduxit, et confessione facta, suam hæresim iterum abdicavit»[2].

e) Annales Metenes: «Anno Dominicæ Incarnationis DCCXCII.—Feliciana hæresis apud Ragenesburc condemnata est. Quem Felicem Engilbertus in præsentiam Adriani Papæ adduxit et post confessionem hæresim abdicavit»[3].

1) *Annales Francorum Fuldenses, ab anno incarnationis Domini DCCXIIII. ad annum DCCCC. In Coenobio Fuldensi sub ditione Ludovici fratris Caroli Calvi Regis incoepti, et usque ad exessum Arnulphi Imperatoris continuati: ab incertis sed illius aevi auctoribus. (Editio P. Pilhoci cum Germanica Marq. Freberi collata, et plerisque in locis auctior reddita.)* Publicats per Du Chesne en *Histor. Franc.*, etc., vol, II, pags. 531 a 585; la referencia a pag. 538.

2) *Annales Regum Francorum, a tempore quo Carolo Martello defuncto Calomannus et Pipinus fratres regnum adepti sunt usque ad annus Christi DCCCLXXXII. (Ex codice vetustissimo Monasterii Sancti Bertini, cuius exemplar cura R. P. Heriberti Rosweidi S. J. descriptum est, et a Joanne Bolando eiusdem S. Antuerpia transmissum.)* Vegi-s en *Histor. Franc.*, etc., vol. III, pags. 150 a 261; la referencia pag. 161.

3) *Annales Rerum Francicarum, ab anno Christi DCCXXXVII.*

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Canada

f) Vita Karoli Magni: «DCCXCII.—Hæresis Feliciana primo ibi (Raganesburg) condemnata est; quem Eingelbertus in præsentiam Adriani Apostolici adduxit et facta examinatione hæresim suam iterum abdicavit»[1].

g) Alia Vita Karoli Magni: «DCCXCII. — Et celebravit domnus Rex Carolus Natale et Pascha in Ragenesburg. Ibi tenuit Synodum, ubi primo condemnata est hæresis Feliciana cum auctoritate Adriani Papa. Quem Angilbertas ad præsentiam Adriani Apostolici adduxit et confesione facta suam hæresim iterum abdicavit»[2].

usque ad annum DCCCCIV. In Monasterio Sancti Arnulfi Metensis scripti. (Ex veteri Codice Ms. viri eruditissimi Jacobi Sirmondi S. J. Presbyteri, ac Regis Christianissimi a confessionibus) Publicats en *Histor. Franc.*, etc., vol. III, pags. 262 a 333; la referencia pagina 286.

1) *Karoli Magni Regis Francorum et Imperatoris vita, ex annalibus qui præcedunt, ab incerto quidem scriptore sed coetaneo, ut videtur, composita. (Nunc vero primum ex veteri Codice Ms. Bibliotheca Thuanæ edita.)* En la referida compilació den Du Chesne, vol. II, pagines 50 a 67; la de referencia 57.

2) *Karoli Magni Francorum Regis et Imperatoris vita alia, descripta, ut videtur, magna ex parte a monaco Cœnobii Egolismenesis S. Eparchii, ex vita et annalibus superioribus, nonnullius tamen interpolatis, quibusdam etiam additis: et a P. Pitheo primum in lucem emissa. (Nunc vero recognita, ac variis in locis emendata ad fidem vetustessimi Ms. Codicis, qui est in Bibliotheca Thuana.)* La publicà Du Chesne, en el vol. II de *Histor. Franc.*, etc., pagines 68 a 87; la referencia a la 77.

h) *Annales* d'Eginhard: «Huius rei causa ductus ad palatium Regis, qui tunc apud Reginum Baioariæ civitatem, in qua et hyemaverat, residebat. Ubi congregato Episcoporum Concilio auditus est, et errasse convictus, ad præsentiam Adriani Pontificis Romani missus: ubi etiam coram ipso in Basilicam beati Petri Apostoli hæresim confesus est atque abdicavit. Quo facto, ad civitem suam reversus est»[1].

i) *Syntagma* de Nithard: «Constat certe amno DCCXCII. Felicem Urgellitanum Episcopum per Angilbertum Abbatem in præsentiam Adriani Apostolici deductum, hæresim suam, facta confessione, damnase, et forte fuerit eiusdem anno Epistola Alchuini XXVIII ad Adrianum Pontificem Magnum»[2].

j) *De Gestis Karoli Magni* de l'anonim poeta saxó:

«Hinc ad Catholici deductus Principis aulam
(Idem Regino nam tum hyemavit in urbre)
A multis ibi præsulibus Synadoque frequenti
Est auditus, et errorem docuisse nefandum

1) *Annales Regum Francorum,* etc., obra citada, pags. 246 a 247.

2) *De Nithardo Caroli Magni nepote, ac tota eiusdem Nithardi prosapia, breve syntagma.* En *Histor. Franc.,* etc., vol. II, pagines 351 a 358; referencia a la 352.

Convictus; post hæc Adriano mittitur almo,
Sædis Apostolicæ fuit hoc qui tempore Præsul.
Quo præsente, Petri correctus in æde beati,
Pontificum coram sancto celebrique Senatu
Damnavit Felix prius infeliciter a se
Ortam perfidiæ sectam, meruitque reverti
Ad propriæ rursus retineudum sædis honorem»[1].

k) Alchuini adversus Elipantum libelli duo: «Antequam ego eodem sapientissimo Rege Carolo iubentem venissen in Franciam, hæc eadem vestri erroris secta, eodem glorioso Principe præsidente, præsente Felice, quem multum laudare soles, vestræ partis tunc temporis defensore, ventilata est in celeberrimo loco qui dicitur Raiginis-Burg, et Synodali aucthoritate Sacerdotum Christi, qui ex diversis christiani imperii partibus convenerant, æterno anathemate damnata: immo et a beata memoria Adriano Papa, qui tunc temporis S. Romanæ Ecclesiæ Apostolica auctoritatæ rexerat Sædem, funditus exterminata donec idem Felix infeliciter ad vestras refugiens partes sopitos infidelitatis cineres vobis exhortantibus resuscitare intendit»[2].

1) *Annalium de Gestis Caroli M.*, obra citada, pag. 156.

2) *B. Flacci Albini sive Alchuini adversus Elipantum libelli duo. Opera*, col. 939.

Es a dir que en 792[1], per voluntat de Carlemany i amb l'autoritat del Sant Pare, va celebrar-se a Ratisbona un concili al qual foren presents molts bisbes dels dominis francs, i entre ells nostre Felix d'Urgell. Allí fou *per primera vegada*[2] oit i condemnat l'Adopcionisme, sometent-se aquell, qui fou acompanyat a Roma per l'abat Engilbert: a presencia d'Adrià I reiterà la seva abjuració, una vegada amb la mà sobre ls Evangelis, i altra *in confessione super corpus Beati Petri Apostoli,* segons digué Lleó III en el concili romà del 794[3], pel qual sabem també que en Felix, en la presó, escrigué un llibre ortodoxe. Després d'això tornà al seu bisbat i als seus honors.

III

7. Els adopcionistes espanyols no podien prendre a bé la difusió que les obres del seu impugnador Beatus de Liebana havia assolit en els dominis carolingis, i per això Elipandus

1) Com ja s'ha vist, els documents no ns donen tots la mateixa data a l'any del Concili. No obstant, l'adoptada crec que serà més exacta referint-la a l'Encarnació que a la Nativitat.

2) Així ho diuen els textos, com s'ha vist, donant una prova més contra l concili de Narbona.

3) Menéndez i Pelayo, obra citada, pag. 286.

escrigué dugues notables epistoles: l'una an els clergues de les Galies, d'Aquitania i de Germania; l'altra an el propri Carlemany.

La primera, potser de tons menys energics, començava: «Dominis et in Christo Reverendissimis Fratribus Galliæ atque Aquitaniæ atque Austriæ cunctis sacerdotibus, Nos indigni et exigui Spanicæ præsules et cœteri fideles in Domino æternam salutem Amen. — Ad notionem nostram pervenit lugubris et funesta opinio que nos usque quaque contribuit in eo quod antifrassii Beati, nefandi asturiensis presbyteri, pseudo Christi et pseudo prophete, pestiferi dogmatis sermo vipereus et nidor sulfureus arcanæ pectoris vestri usque quaque fedaverit ob illud quod carnis adoptio in filio dei secundum humanæ servitutis formam nequaquam fuisse asserit nec veram ex Virgine visibilem formam susceperit». Continua amb gran nombre de referencies a doctors i pares de l'Esglesia, especialment visigotics, amb els qui tracta de fonamentar la seva doctrina clarament exposada; lo qual motivà que prenent-les tal com Elipandus les donava, els prelats francfordians i Carlemany al respondre-li, com després veurem[1],

1) Vegi-s § 9, III i IV.

diguessin que *no era extrany que ls fills s'assemblessin als pares*. Aquesta carta, bastant llarga, i en la que no s tracta den Felix, acaba dient: «Poscentes almitudinem vestram ut sicut unius Christi vexillo præsignati sumus, ita pacem illam quam ipse commendavit discipulis suis, intemerato iure servemus. Si quid vero aliter vestra prudentia senserit, reciprocatus vestro sermo, socordiam nostram enubilet: et lux veritatis radio vero dogmatis abdita pectoris nostri perlustret: ut dilectio Christi in nobis rite perseveret: ut quos ubertas Christi fæcundat, terra spatium nullum modo dividat»[1].

L'epístola a Carlemany comença: «Domino inclito atque glorioso diversorum gentium Principi, in Domino Patre, et Domino Jhesu Christo Filio eius, et Spiritu Sancto æternam solutem Amen». Aludeix a l'anterior, i s'hi veu, malgrat l'orgull de l'escriptor, el desig d'afalagar al rei, tractant de presentar-li als ortodoxes com *sos enemics,* i invitant-lo a *donar justa sentencia* en una materia tant allunyada de sa jurisdicció. A Beatus, qui Alcuinus nomena *doctus vir tam vita quam nomine sanctus*, grolle-

1) La publicà íntegra per primera vegada en Menéndez i Pelayo en els *Heterodoxos,* vol. I, pag. 673. Fragments ja n'havia donat el P. Flórez en l'*España Sagrada,* vol. V, pag. 557.

rament l'insulta, dient per exemple: *fætidus Beatus post conversionem iterum atque iterum ad thorum scorti reversos*. No obstant, cal perdonar-li, en part, com a llenguatge d'epoca (el de Liebana havia nomenat als heretges *testiculi Antichristi);* fent notar, emperò, que no s veuen mai usades per Felix (al menys en lo que ns en resta) semblant armes de combat.

Respecte d'aquest, com que Elipandus sembla ignorar en aquesta epístola la seva abjuració, potser que s'han de prendre com referents als temps anteriors al concili de Ratisbona aqueixes paraules de l'arquebisbe de Toledo: «...Idcirco veluti prostrati coram tuis obtulibus cum lacrymis poscimus ut famulum tuum Felicem in proprio honore restaures et Pastorem gregi da, lupis rapacibus disperso reformes...»[1].

8. Esperonat per tals epístoles, trobant-se en la Pasqua del 794 a Francfort, Carlemany hi reuní un sinode particular dels seus estats, al qual assistiren 300 bisbes, entre francs, germanics i italians: no havent-n'hi, per lo tant, cap

1) El P. Flòrez en l'*España Sagrada*, vol., V, pag. 558, publica sencera aquesta epístola. En Menéndez i Pelayo, en el text dels *Heterodoxos,* vol. I. pag. 288, promet, sense complir-ho, que la donarà en l'apendix.

d'altres estats, ni tant sols Heterius o Beatus, com ja féu notar en Walch, per més que s llegeixi lo contrari en la cronica del fals Haubert, en la vida de Sant Beatus[1], en el P. Mariana i en Masdeu, qui en això ls seguí, com ja fa notar l'autor dels *Heterodoxos*[2].

Els documents antics, als quals sempre m refereixo, exposen d'aquesta manera l fet del concili francfordià:

a) Annales Rerum Francicarum: «Anno DCCXCIIII. — Pascha celebrata est in Francfort; ibique congregata est Synodus magna Episcoporum Galliarum, Germanorum, Italiorum, in præsentia iam fati Pincipis et Missorum domni Apostolici Adriani, quorum nomina hac sunt: Teophilactus et Stephanus Episcopi. Ibi tertio condemnato est hæresis Feliciana. Quam damnationem per auctoritatem Sanctorum Patrum in Libro conscripserunt, quem Librum omnes Sacerdotibus manibus propriis suscripserunt»[3].

1) Diu en Menéndez i Pelayo: «Publicada por Tamayo de Salazar en el *Martrologio Hispano*, Mabillon la admite como auténtica. En otra parte expondré las razones que tengo para suponerla obra del mismo Tamayo». (Vid. *Heterodoxos*, vol. I, pag. 288, nota 2.)

2) *Heterodoxos*, vol. I, pag. 288.

3) Obra i volum citats, pag. 38.

b) Annales Francorum: «Anno DCCXCV. — Pascha celebratum est in Franconifurt. Ibi congretata est Synodus magna Episcoporum ante Missos domni Apostolici Hadriani Theophilac et Stephanum. Ibi tertio condemnata est hæresis Felicianæ»[1].

c) Annales Francorum Fuldenses: «Anno DCCXCIV.—Synodus habita in Franconofurt, in qua hæresis Feliciana coram Episcopis Germaniarum et Galliarum Italorumque, præsente magno Principe Carlo, et Missis Adriani Apostolici Teophilacto et Stephano Episcopis tertio damnata est, et rata stipulatione damnatio roborata»[2].

d) Annales Regum Francorum: «Anno DCCXCIV. — Pascha vero celebravit in Franconofurt, et ibi congregata est Synodus magna Episcoporum Galliorum Germanorum, Italorum, in præsentia iam fati Principis et Missorum domni Adriani Apostolici, quorum nomina hæc sunt: Theophylactus et Stephanus Episcopi. Ibi tertio condemnata est hæresis Feliciana. Quam damnationem per auctoritatem Sanctorum Patrum in Libro conscripserunt, quem

1) Obra i volum citats, pag. 17.
2) Obra i volum citats, pag. 538.

Librum omnes Sacerdotes manibus propriis subscripserunt»[1].

e) Annales Metenses: «Anno Dominicæ Incarnationis DCCXCIV. — Celebravit Rex Pascha in Franconofurt, ibique congregavit Synodum magnam Episcoporum Galliarum, Germanorum, Italorum. Ubi fuerunt Missi Domini Papa Theophilactus et Stephanus Episcopi. In hoc Synodo tertio condemnata est hæresis Feliciana, quam damnationem per auctoritatem Sanctorum Patrum in libro conscripserunt. Cui libro omnes Sacerdotibus manibus propriis subscripserunt»[2].

f) Chronicon Moissiacense: «DCCXCIV. — Rex Karolus apud villam Franconefurt celebravit Pascha. Sed æstivo tempore, anno XXVI. sui principatus, congregavit universalem Synodum cum Missis Domni Apostolici Adriani Papæ, seu Patriarcha Aquileiensi Paulino Archiepiscopo, et Petro Mediolanensi Episcopo, et Coëpiscopis, seu etiam Presbyteris, Diaconibus, cum devoto populo. Quibus residentibus apud Christianissimum Principem Karolum pervenit ad aures eorum hæresis illa quam Elipantus Tole-

1) Obra i volum citats, pag. 162.
2) Obra i volum citats, pag. 286.

tanæ Sædis Episcopus, cum alio Coëpiscopo, Sædis Orgellitanæ, Felici nomine (sed is infelix in dictis) cum socis eorum. Asserebant... *(ut supra)*. Sed sancta et universalis Synodus hoc nefandum dictum non concesit, sed una voce respuentes contradixerunt: atque hanc hæresim funditus a sancta Ecclesia eradicandam statuerunt, dicentes: *Dei ergo Filius hominis sanctus est Filius: natus est secundum veritatem naturæ, ex Domino Domini filius, secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius: ut veritas genitinon adoptione, non appellatione, sed in utraque nativitate filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus et verus homo, unus filius»*[1].

g) Chronicon Hildensheimense: «Karolis Magnis Anno XXV. — Per idem tempus Synodus congregatur ad Franconofurt propter Felicem»[2].

h) Vita Karoli Magni: «DCCXCIV. — Ibique (Franchonifurth) congregata est tunc Synodus magna Episcoporum Gallorum, Germanorum et Italorum, in præsentia domni

1) Obra i volum citats, pag. 141.

2) *Chronicon Hildensheimense, ab anno Incarnationis Domini DCCXCIV. ad annum usque M.C.XXXVIII. (Ex codice membraneo Bibliotecæ Regiæ.)* Publicat en *Histor. Franç.*, vol. III, pagines 504 a 539; referencia a la 508.

Regis Karoli, et Legatorum domni Apostolici Adriani, quorum nomina hæc sant: Theophilactus et Stephanus, Episcopi. Ibi tertio condemnata est hæresis Feliciana, quam damnatione per auctoritatem Sanctorum Patrum in Libro conscripserunt, cui omnes Sacerdotes manibus propriis subscripserunt»[1].

i) Alia Vita Karoli Magni: «DCCXCIV. — Et ibi (Franconofurt) congregata est Synodus magna Episcoporum Galliarum, Germanorum, Italorum in præsentia eius (regis). Ibi fuerunt Missi domni Apostolici Adriani Theophilactus et Stephanus Episcopi: et ibi tertio damnaverunt hæresim Felicianam. Quam damnationem per auctoritatem Sanctorum Patrum in libro conscripserunt, quem librum omnes sacerdotes proprias manibus subscribendo confirmarunt»[2].

j) Annales d'Eginhard: «DCCXCIV. — Rex ad condemnandam hæresim Felicianam æstatis initio, quando et generalem populi sui Conventum habuit, Concilium Episcoporum ex omnibus Regni sui Provinciis in eadem villa (Franconofurt) congregavit. Afferunt etiam

1) Obra i volum citats, pag. 57.
2) Obra i volum citats, pag. 78.

in eadem Synodo Legati Sanctæ Ecclesiæ Theophilactus ac Stephanus Episcopi vicem tenentes eius a quo missi fuerant Adriani Papæ. In quo concilio et hæresis memorata condemnata est, et Liber contra eam communi Episcoporum auctoritate compositus, in quo omnes subscripserunt»[1].

k) Anonima continuació romana de l'*Historia Longobardorum* de Pauli el Diaca: «Anno DCCXCIV. — In Gallis in loco qui Franconofurth dicitur, adversus Elipandum Hispaniarum Toletanæ Sædis Episcopum, et Felicem eius socium, magna Synodus congregata est. Hi aserebant Dei Filium adoptivum, non proprium esse: quam hæresi viri sanctissimi Paulinus Aquilegiensis Patriarcha, et Petrus Mediolanensis, seu Alchuinus Britaniæ Archidiaconus, cum ceteris Episcopis, divinarum Scripturarum adsertionibus destruentes, proprium eum et non adoptivum dici sanxerunt»[2].

1) Obra i volum citats, pag. 247.

2) Publicat en *Hist. Franc.*, etc., vol. II, pl. 207; i també en *Monumenta Germaniæ Historiæ inde ab anno Christi Qingentessimo usque ad annum Millesimum et quingentessimum. Edidit Societas aperiendis fontibus rerum germanicarum medii ævi. Scriptores rerum langobardicarum et italicarum sæc. VI-IX.* Hannoveræ (Impensis Bibliopolii Hahniani) MDCCCLXXVIII; pag. 202.

l) De Gestis Karoli Magni, de l'anonim poeta saxó:

«DCCXCIV. INDICTIO I.

Dira veneniferæ conatus semina sectæ
Quæ Felix infelici male sparserat ausu,
Vellere de sacro Domini radicitus agro,
Catholicus Princeps, Synodum celebrare vocatus,
Undique Pontifices iam dictam fecit ad aulam.
Nec non affuerat Stephanus cum Theophylacto.
Nam fuit Antistes Sædis legatus uterque
Romanæ, quos Papa sacer mittens Adrianus,
Rite suam servare vicem mandeverat illic.
Tunc igitur cuncti cum decreto generali
Hanc condemnaverut hæresim, scriptusque Libellus
Est illam contra, quem confirmaverat ille
Pontificum cœtus, simul et suscripserat omnis»[1].

Resumint, que en l'estiu de l'any 794, després d'haver tingut *convent* de les seves gents, procurà Carlemany la reunió d'un sinode general de sos estats per a combatre novament l'Adopcionisme, el qual fou presidit pels llegats d'Adrià I, Teofilacte i Esteve. Entre ls notables que hi concorregueren cal esmentar Paulí d'Aquileia, i, especialment, Alcuinus, que fou admès entre ls deliberants a precs del rei. Refe-

1) Obra y volum citats, pags. 157-158.

reix el *Chronicon Aniannense* que hi foren presents bisbes d'Italia, de la Gothia, d'Aquitania i de *Galicia* (diu, llegeixi-s de les Galies), entre ls quals esmenta Benet, l'abat del monestir on s'escrigué la Crònica, i els monges del mateix Beda, Ardus o Smaragdus, Lugila, Annus, Rabanus i Jordi[1]. Tanta gent reunida, i donada ja lectura de la carta d'Elipandus que motivava l sinode, Carlemany digué als pares del mateix: «Quid vobis videtur? Ab anno prorsus præterito ex quo coepit huius pestis insania tumescente perfidiæ ulcus diffusius ebullire, non parvus in his regionibus, licet in extremis finibus regni nostri error inolevit quem censura fidei necesse est omnibus modis resecare»[2].

Després de bastants dies de deliberació, el concili per tercera vegada (la primera fou a Ratisbona i la segona a Roma) i unànimament condemnà l'Adopcionisme, al qual se refereix el primer dels 56 cànons que publicà:[3] «Con-

1) Menéndez i Pelayo, lloc citat, pag. 288.

2) Vegi-s Labbé: *Sacrosancta Concilia ad Regiam editionem exacta. Lutetia Parisiorum*, 1672, vol. VIII, foli 1032.

3) Poden veure-s els fragments de les actes en l'obra de Mansi: *Sacrorum Conciliorum noua et amplissima Collectio* (Florença i Venecia, 1759-1798), vol. XIII, pag. 1029.

jugentibus, Deo favente, apostalicæ auctoritate, atque piisimi Domini nostri Caroli regis iusione, anno XXVI principatus sui, cunctis regni Francorum, seu Italiæ, Aquitaniæque provinciæ episcopis ac sacerdotibus synodali Concilio, inter quos ipse mitissimus sancto interfuit conventui. Ubi in primordio capitulum exortum est de impia et nefanda hæresis Elipandi Toletanæ Sædis Episcopi et Felicis Urgellitanæ eorumque sequatium, qui male sentientes de Deo Filio asserebant adoptionem. Quam omnes qui supra sanctissimi Patres, et respuentes una cum voce contradixerunt, atque hanc hæresim funditus a Sancta Ecclesia eradicandam statuerunt».

9. Junts amb les actes del concili, hi ha quatre documents, molt importants, més que no fan al nostre objecte, que són:

I. — *Epistola Adriani Papæ directæ omnibus Episcopis per universam Spaniam commorantibus,* que es una refutació de la carta d'Elipandus a Carlemany, la qual aquest rei hauria fet arribar a mans del Sant Pare[1].

1) De les tres Epístoles que pel motiu de l'heretgia Adrià I dirigí als prelats hispans (publicades en *Histor. Franc.*, vol. III, pagines respectivament 813, 814 i 818) es l'única en que aquella s'anomena, i també a Elipandus i Ascarius.

II. — *Libellus Sacro Syllabus,* aquell que firmaren tots els conciliats, i en el text del qual s'hi nota la feixuga mà de Paulí, presentant dugues redaccions: una en que l'autor parla en plural, i altra en singular[1].

III. — *Epistola Synodica,* d'ignorat autor, pels bisbes de Germania, Galia i Aquitania, dirigida als d'Espanya.

IV. — *Epístola de Carlemany a Elipandus,* responent an aquest. Es un escrit apologetic, carta de remissió de tots els altres documents, que pot atribuir-se a Alcuinus[2].

Assegura la Crònica d'Odon[3] que en aquest concili de Francfort fou deposat Felix d'Urgell i traslladat a Lyon.

IV

10. No s'acaben aquí ls esforços contra l'heretgia feliciana. En l'any 796 (i no 791, com erradament suposen Labbé i Villanueva) fou convocat per Paulí, patriarca d'Aquileia, el concili de Frioul, en els cànons del qual,

1) Aquesta en les *Opera Alchuini,* cols. 1873-87.

2) Tots aquests documents en el volum VII de la nomenada obra de Labbé.

3) *Marca Hispanica,* col. 271; vegi-s més avall § 20 acabant.

si bé no s nomena taxativament a Felix d'Urgell, s'hi llença una condemnació que agafa plenariament sa doctrina.

11. El qui ab més talent i persistencia combaté al nostre prelat no hi ha dubte que fou el savi Alcuinus: ja abans del concili de Francfort, segons opino, escrigué una carta *Ad fratres Lugdunenses*[1], en la qual, sens nomenar a Felix ni a Elipandus, parla de l'Adopcionisme, combatent-lo amb textos de l'Escriptura, i acaba transcrivint uns *Versus Beati Ambosii Episcopi de ternarii excelentia nobilissimi, quos ad confirmationem trinæ merçionis huic Epistolæ insere placiut*. L'efecte que fa es de que no s'havia penetrat encara de lo que era l'heretgia: per això, no tenint data certa, l'he posada abans de 794. Més endavant començà la controversia amb Felix escrivint-li una carta de suau reconveniment i exortació: «Scripsi — diu — Epistolam pridem Felici Episcopo charitatis calamo, non contentionis stimulo, fraternæ salutis desiderio non mordacis reprehensionis estilo, cupiens eum corrigere in Christi dilectione, quem in cuiusdam nominis novi-

1) *Opera*, epístola LXIX, cols, 1587-91; *Histor. Franc.*, etc., vol. II, ap. XVI, pag. 680.

tate de Christo, ac Catholicæ pacis unitate recedere notum habetur»[1]. Felix respongué amb un llibre desgraciadament perdut, del qual sols podem llegir els fragments conservats en la refutació d'Alcuinus. En ella sosté l seu error, en que tant prompte havia tornat a caure, apoiant-se en els Pares espanyols, dient que «Hispaniæ doctores Christum adoptivum solitos esse nominare»[2], i reputant a Jesucrist «nuncupativum Deum», però exposant-hi optimament (al dir de son adversari) la nota d'*unitat* de l'Iglesia[3]. Els VII llibres que Alucinus dedicà a rebatre les doctrines de Felix, en altre temps foren atribuits a Paulí d'Aquileia[4].

12. Amb l'intent d'extendre la refutació

1) *Opera*, cols. 781-2.

2) *Opera*, col. 909.

3) «Nam idem præfatus Felix mox libellum, non epistolari brevitate succinctum, sed sermonum serie prolixum nobis dirigere studit. In cuius principio de confessione veræ fideí quedam ex santorum Patrum Catholicis sensibus ab eodem bene prolata legebam sed mox in sequentibus multipliciter pristini erroris assertionem confirmare nitebatur; nec solum antiqua non destruere, sed etiam nova quædam adere peiora prioribus adgressus est, sicut enim fabulæ fuerunt Hydram una secta service centenis pullulase capitibus, sic ex uno serpentini capitis errori multiplex pravæ doctrinæ seges inhorruit». (*Opera*, cols. 782-3.)

4) *Magistri Albini Flacci Alchuini contra Felicem Urgellitanum Episcopum libri septem. Hactenus male sub nomine Paulini Aquileiensis Episcopi editi.* (*Opera*, cols. 781-900.)

de l'Adopcionisme, escrigué Alucinus la seva epístola (IV), *Ad Domnum Regem, de mortis stella et quibusdam questionibus,* pregant-li que enviés manuscrits de l'obra de l'urgelità al Sant Pare, Paulí d'Aquileia, Richbonus i Teodulf d'Orleans (de qui també s creu si era de nostra Marca): «De Libello vero infelicis non Magistri, sed subversoris, placet mihi valde quod vestra sanctissima voluntas et devotio habet curam respondendi ad defensionem fidei Catholicæ. Sed obsecro, si vestræ placet pietati, ut exemplarium illius Libelli dommo dirigatur Apostolico, aliud quoque Paulino Patriarchæ, similiter Richbono et Teudulfo Episcopis, Doctoribus et Magistris, ut singulis pro se respondeant. Flaccus vero tuus tecum laborat in reddenda ratione Catholicæ fidei; tantum detur ei spatium ut quiete et diligenter liceat illi pueris suis considerare Patrum sensus; quid unisquisque diceret de setentiis, quas posuit præfatus subversor in suo Libello; et tempore præfinito a vobis, ferantur vestræ auctoritatæ singulorum responsa, et quicquid in illo Libello, vel sententiarum vel sensuum, contra Catholicam fidem inveniatur, omnia catholicis exemplis destruantur; et si æqualiter et concorditer cunctorum in professione vel defensione Catholicæ fidei resonant

scripta, intelligi potest quod per omnium ora et corda unus loquitur spirtus. Si autem diversum aliquid inveniatur in dictis vel scriptis cuiuslibet, videatur quis maiore actoritate Sanctarum Scripturarum vel catholicorum Patrum innitatur, et huic laudis palma tribuatur qui divinis magis inhæreat testimoniis»[1].

L'*Epistola VIII ad Domnum Regem*, per més que sa numeració la situi després de la que vinc d'exposar, per son text sembla anterior: acaba de rebre l llibre de Felix, i no s veu amb cor ell sol per a rebatre-l, demanant al rei auxiliars idonis. «Nuper venit mihi Libellus a Felice infelice directus, cuius, propter curiositatem, cum paucas paginolas legendo percucurri; inveni peiores hereses, vel magis blasphemias, quam ante in eius scriptis legerem. Adserens Christum Jesum nec filium Dei esse verum, nec etiam verum Dei esse, sed nuncupativum, non intendens, quid Prædicator egregius de divinitate Christi ait, *quorum Patres, ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula;* et spero plura ibi invenire posse, quæ fidei Catholicæ adversari videantur. Si nihil aliud inveniatur contra fidem Catholicam hoc

1) *Opera*, col. 1474.

solum sufficit sibi ad perditionem sui. Væ mundo ab scandalis! Ecce, qui adoratur ab Angelis in cœlis, negatur in terris ab hominibus verus esse Deus. Huius vero Libri, vel magis erroris responsio, multa diligentia et plurimis adiutoribus est consideranda: ego solus non sufficio ad responsionem. Prævideat vero tua sancta pietas huic operi tam arduo et necessario adiutores idoneos, quatenus hæc impia hæresis omnimodis extinguantur, antequam latius spargatur per orbem Christiani Imperii, quod divina pietas tibi tiusque filiis commisit regendum atque gubernandum. Surge vir a Deo electe, surge fili Dei, surge miles Christi, et defende Sponsam Domini Dei tui. Cogita de sponsa tua, si quis eam exhonorare velit, quam patienter tuus hoc sufferat inimicus. Considera quoque, quod iniuria filii tui in te perveniet. Quomodo non multo magis iniuria et obprobium filii Dei, Salvatoris tui, protectoris tui, largitoris omnium bonorum, totis viribus vindicanda est tibi? Sta viriliter pro ea, quam accepisti a Deo tuo regendam et conservandam, quatenus potentia secularis tibi proficiat in spiritaris gloriæ divinitas»[1].

1) Ibid.; col. 1494-6.

Que l rei Carles complí l'encarrec del seu mestre, aquest ens ho demostra en l'epistola XV que li dirigí: «Gratias agimus venerandæ pietati vestræ, quod Libellum secundum vestræ iussionis præceptum vobis directum, auribus sapientiæ vestræ recitari fecistis; et quod notari iussistis errata illius, et remissistis ad corrigendum. Quamvis a vobis melius emendari potuisset, quia alterius iudiciun in quolibet opere plus sæpissime valet, quam proprii auctoris: minus tamen quiddam fecistis, quam plenum postulasset caritatis officium, quod sensus non docte prolatos, vel Catholice exaratos, similiter noluistis notare; dum quadam suspicio mihi, ut series sagacissimæ cartulæ vestræ nobis innotuit, non omnia probanda esse quæ ibi lecta fuerunt, quia defensores eidem opere vestæ exellentiæ dirigere iussistis; dum nullum magis idoneum meæ parvitatis dicta habere possunt defensorem, vel emendatorem, quam sosmetipsos nam auctoritas præcipientis obedientis industriam defendere debet»[1].

13. Responent a la crida d'Alcuinus i Carlemany, dedicant-los an aquest, el patriarca d'Aquileia escrigué *Contra Felicem Urgellitanum*

1) *Opera*, col. 1510.

Episcopum libri tres, obra en la que unicament dèu cercar-se l bon desig, ja que l'autor ni tant sols s'arribà a fer carrec de la doctrina que havia d'impugnar; i així, en lloc de combatre l'Adopcionisme, demostra la divinitat del Fill i de l'Esperit Sant, que Felix i sos deixebles no negaven, sinó ls arrians i els macedonians, amb els quals Paulí va confondre-ls llastimosament. Desde l punt de vista literari, l'obra del patriarca d'Aquileia no pot esser més dolenta: en Masdeu la jutja *de gusto pueril y estragado,* i en Menéndez i Pelayo diu que llegint-la *apenas se concibe mayor afectación en la barbarie*[1]. Ningú dubtarà de la veritat d'aquests judicis.

Comença amb una *Epistola* «In triumphalibus largiente Domino gloriosius insignito coronis, Domno Karolo orthordoxæ strenuissimo fidei cultori, regiique culminis altitudine sublimato, Paulinus licet indignus servorum Domini servus, catolicæ sanctæque Aquilegensis valuicula Sedis rubicunda meracioris preciose in sanguinis aspersione, salutem». Parla, després, de nostre bisbe, sempre amb son especialissim estil: «...Aut ubi Felicis, quinimo

1) *Heterodoxos,* I, p. 291.

infelicis, perversique fautoris dogmatis perfidiæ sectæ clangor horrisonus, auras raptus per vacuas, humilitatis meæ multare non distulit aures; versa est continuo in amaritudinem caro mea, et respirantium internorum viscerum meorum vitalia, tamquam poculo obriguere propinata toxifluo, ac per hoc continuo pallui, interioris hominis vitiato pulmone. Huius nimirum reiecta pestis fellivomæ amaritudinis crapula, capabilia mei stomachi refrigerasse receptacula modo mirabili contemplatæ faciei suffusus venustatis rubor declarat. Purgato igitur iecore mentis, hysopi asparso fasciculo, lanæque coccineæ cedrino impexæ ligno cataplasmato peniculo, offeram, utique ei caritatis studio exibito, calicem aureum flavigero radiante fulgore»[1]. A l'acabar hi ha una *Regula fidei metrico promulgata stilo mucrone,* en 150 versos[2].

Tot lo dit no obsta per a que Alcuinus dirigís una epistola a Paulí[3], serie inacabable d'elogis desmesurats: «...Cum beatitudinis vestræ literas omni favo dulciores intueri mereor, nonne videor mihi inter varios paradisi flores

1) *Opera,* col. 1765.
2) *Opera,* col. 1869.
3) *Ad Paulinum Patriarcham Epistolam LXXXI.*

totus conversari, et avida desiderii mei dextera spiritales exinde carpere fructus? Quanto magis cum sacratissimæ fidei vestræ libellum ressensui, catholicæ pacis puritatæ ornatum, eloquentiæ venustate iocundissimum, sensuum veritate firmissimum: totius animi mei habenas in læticiam laxavi.....Tu vero, vir apostolice hac armatus potestate, viriliter pugna, fortiter, vince, ut feliciter regnes cum Christo»[1].

Ab igual elogi s'expressa l continuador del diaca Paulí: «et Paulinus vir miræ scientiæ Patriarcha adversus hanc nefandissimam hæresim tres libros luculento sermone composuit»[2].

14. També escrigué Alcuinus una *Epistola ad Elipantum Toletanum Episcopum cohortotoria in catholica fidei,* instant-lo a que abandonés l'heretgia i a procurar lo mateix de Felix d'Urgell. Son estil, com sempre, es suau i reposat, demostrant-ho ja en l'endreça: «Venerabili et in Christi charitate amabili patri Elipanto Episcopo, ecclesiastica pacis filius Albinus levita, salutem»[3]. Al parlar incidentalment de

1) *Opera,* cols. 1607-9.

2) *Histor. Franc.,* II, pag. 207; *Monumenta Germaniæ* vol. cit., pag. 202.

3) *Opera,* col. 901.

Felix aludeix a l'epistola que aquest li dirigí.

No s féu esperar la resposta d'Elipandus, fogosa, com tot lo que sortia de sa batalladora ploma[1]: «Reverentissimo fratri Albino Diacono, non Christi ministro sed antiphrasii Beati fœtidissimi discipulo, tempore gloriosi Principis in finibus Austriæ exorto, novo Arrio, sanctorum venerabilium patrum Ambrosii, Angustini, Isidori, Hieronymi doctoris contrario, si converterit ab errore viæ suæ a Damino æternam solutem, et si noluerit æternum damnationem». Segueix diatribant contra Alcuinus i Beatus, apoiant sa doctrina amb textos de pares i doctors i del Missal gotic mal interpretats, falsejats o de sa propria invenció; demostrant, ademés, una ignorancia de l'elenc pariona a la de Paulí d'Aquileia, puix s'entreté a demostrar l'humanitat de Jesucrist, que falsament suposa negada per adversaris. Felix, tornat als seus errors, anava fugitiu i es veia perseguit; per lo que Elipandus demana a son contrincant que afluixi ls rigors de l'indignació de Carlemany contra l bisbe d'Urgell, recordant-li l'historia del martre Feliu, Rufí i l'Emperador: «Et iterum, vide ne tu sis similis Rufino, qui Beatum

1) *Opera*, cols. 910-24; *España Sagrada*, V, pag. 562.

Felicem martyrem ferinis actibus cultu idolatriæ extendit, sicut et tu persequeris alium Felicem confessorem, quem novimus ab ineunte ætate caritate summum, pudicum et moribus ornatum, quem tu persequeris in montibus et in speluncis, et in cavernis terræ latitantem...[1] Suggerendum est iterum glorioso Principi, ut mitescat indignatio eius servo suo Felici et non requirat Dominus sanguinem eius de manu illius; nam pro certo sciat, quia si prædicationem illius spreverit, et Albini confirmaverit, cum Constantino Imperatore habebit partem, quod Deus non permitat, quem beatus Isidorus deflet dicens: Heu pro dolor! principio bono, fine malo»[2].

V

15. El nombre de prosselits de l'heretgia feliciana deuria anar en augment, a pesar dels reiterats anatemes, quan el Sant Pare Lleó III, en l'any 799[3], reuní un concili de 57 bisbes a Roma. Parlen d'aital sinode:

1) *Opera,* col. 911.

2) *Opera,* col. 924.

3) Els autors d'*Hist. Lit. de la France* (vol. IV, p. 429), rectifiquen aquesta data per la de 796 o 797, perquè Felix diu que va ser un quant temps abans d'anar a Aquisgran.

a) L'anonim romà continuador de l'*Historia Longobardorum* de Paulí l diaca: «Contra quam hæresim Leo tertius Papa congregata Romæ synodo, multis eam evangeliorum et sanctorum patrum testimoniis in perpetuum damnavit»[1].

b) El propri Felix en sa *Confessio Fidei:* «...per auctoritatem Synodi quæ super in Roma hac intentione præcipiente gloriosissimo ac piissimo Domino nostro Carolo, adversus epistolam meam, quam dududum venerabili viro Albino Abbati Turonensis Ecclesiæ scripseram, congregata est. In qua Synodo, præsente Leone Apostolico, et cum eo cæteri Episcopi numero LVII residentes et plerique presbyteri ac diaconi cum eis in domo beatissimi Petri Apostoli...»

De les actes d'aquest concili, que tornà a condemnar l'Adopcionisme, sols n'hi ha fragments publicats en totes les col·leccions, a comptar de Sirmond[2].

16. Com si no n'hi hagués prou amb la faula del concili narbonès de 788, l'arquebisbe Marca[3] parla d'un altre que diu tingué lloc a

1) *Hist. Franc.*, II, pag. 207; *Monumenta Germania*, vol. cit., pag. 202.

2) *Notæ Conciliorum Galliæ*, vol. II.

3) *Marca Hispanica*, cols. 270 i 345.

Urgell, prenent-hi part, comissionats pel Sant Pare, Leidradus, bisbe de Lió, i Nefridius de Narbona, junts amb l'abat Benet i altres prelats de l'Aquitania. Walch fou el primer d'assegurar que tal concili era un invent den Marca. El P. Villanueva[1] participa de la mateixa idea, tenint per probable que aquell Leidradus es el mateix «Leydradus præsul Genitricis Dei Mariæ in Urgello gratia Dei sede presidente» que veurem firmant una donació l'any 806. Marca defensa tal concili per dugues raons: en primer lloc perquè, segons els cànons africans, l'error devia condemnar-se ont havia nascut: «Quoniam juxta canones africanos concilia provinciarum iis in locis habere debent ubi morbus remedium exposcit»; i després perquè Felix, en la *Confessio Fidei,* parla de lo que li digué Leidradus essent a Urgell: «Quippe Felix in formula suæ confessionis ait impletum quod sibi Laidradus Urgelli promisserat», i creu que sols podia anar-hi per a un concili.

L'hipotesi den Marca solament se funda en apriorismes; i donant per sentat que en absolut careix de fonament, ja que no n resten actes ni s'ha conservat sa memoria en documents antics,

1) *Viaje Literario,* X, pag. 25.

s'ha d'admetre, en cambi, el viatge de Leidradus, Nefridius i Benet com enviats per Carlemany a Urgell a fi de reduir als heretges. Quan dits emissaris hi foren, donaren a Felix un salconduit per a presentar-se an aquell, segons ell mateix ho explica: «Postquam ad præsentiam domini nostri Caroli regis perductus sum licentiam ab eo, secundum quod et venerabilis domini Laydradus episcopus nobis in Urgello pollicitus est, accepimus». Això s compagina amb el fet de que l repetit Laidradus, amb autoritat del papa Lleó, excomunicà tres monjos de Tabernoles, de lo qual no'n resulta concili sinó comissió especial.

17. Felix comparagué a Aquisgran, ont hi havia l rei Carles, tant aficionat an aquelles delitoses termes. Allí tingué lloc una mena de conferencia teologica, en la qual nostre bisbe exposà la seva doctrina. Replicaren-li ls assistents, i en especial Alcuinus, amb textos i autoritats dels antics doctors i del concili romà de Lleó III; i llavors abjurà l'Adopcionisme, com molts deixebles que l'acompanyaven, prometent fer-ne penitencia. Fou això en el propri any 799, i afirma l P. Flórez que en tal ocasió fou deposat; però jo crec que una junta de teolegs que ni tenia l caracter de concili no

podia gaudir de tal autoritat. Ara deixem que ls coetanis, ens ho refereixin:

a) Alcuinus en son *Liber primum contra Elipantum:* «Felix anno prefati Karoli gloriosi Principis tricesimo secundo advocatus voluntariæ veniens ad Aquis Palatium, ibique in præsentiæ Domini Regis et optimatum illius sive sacerdotum Dei, rationaliter auditus et veraciter convictus atque Deo dans gloriam veramque confessus fidem, in pacem catholicæ unanimitatis reversus est cum suis discipulis, qui ibi tunc temporis erant præsentes»[1].

b) Felix en sa *Confessio Fidei:* «...ad præsentiam Domini nostri ac piissimi gloriosique Caroli regis perductus sum, et... in conspectu episcoporum, quos ad se ordinatio gloriosi Principis nostri convenire fecerat, sententias nostras, quas ex libris sanctorum habere nos de adoptione carnis in filio Dei, seu nuncapatione in humanitate eius credebamus, presentaremus, qualiter non in violentia, sed ratione veritatis nostra adsertio rata judicaretur si ab illis per auctoritatem sanctorum patrum minime repudiarentur. Quod ita factus est. Nam prolatas a nobis sententias de supradicta contentione, hoc

1) *Opera,* col. 939.

est, de adoptione carnis atque nuncupatione, ita illi ex auctoritate de libris sanctorum Patrum, qui nobis prius incogniti erant, seu auctoritatem Synodi quod nuper in Roma... per quorum omnium auctoritatem istas jam dictas sententias nostras non· qualibet, ut dictum est, violentia, sed ratione veritatis, ut oportuit, excluserunt. Quorum auctoritate veritatis et totius Ecclesiæ universalis consensu convicti meliori intellectiu eorum quam nostro, quam prius sequebatur, convicti essemus, et ad universalem Ecclesiam, Deo favente, ex toto corde nostro reversi sumus, non qualibet simulatione seu velamine falsitatis, sicut dudum, quod Deus scit, sed ut dixi vera cordis credulitate et oris professione. Quod etiam in conspectu multorum sacerdotum et monachorum professi sumus, pœnitudinem gerentes de pristino errore et sacramento, quam pro hac intentione olim prævaricatus sum, profitentes nos deinceps adoptionem carnis in filio Dei, sive nuncupationem in humanitate, nullo modo credere vel prædicare, sed secundum quod dogmatibus sanctorum patrum informamur eundem Dominum nostrum Jesum Christum in utraque natura, deitatis videlicet et humanitatis, proprium ac verum filium profitentes, unigeni-

tum videlicet Patris, unicum filius eius, salvos tamen utriusque naturæ propietatis».

c) Sigulfus en la *Vita Beati Albini seu Alcuini:* «Interea hæresis inimica Deo partibus quod pullulabat Hispaniæ asserens adoptivum filium Dei esse secundum carnem, ad aures perducitur Karoli. Quod ut experimento novit Rex magnus et per omnia catholicus, totis nisibus decertavit ut destrueretur semen diaboli, zizanique de frumento Dei funditus eradicarentur. Advocans mamque Albinum institutorem suum Turonis, et miserum Felicem hæresis huius adstructorem de Hispaniæ partibus, congregavit Synodum magnam episcoporum in Aquisgrani imperiali palatio. In quorum ipse sedens medio, Felicem, licet valde repugnantem, de natura filii Dei secundum carnem cum Albino doctissimo disputando rationabiliter confligere jussit. Tum quantum episcoporum tunc extitit silentium. ¡O quam clara et inexpugnabilis Karoli cum auctoritate magistri sui fidei confessio atque defensio! Per plura autem Felix fugiens latibula, plurioribus ab Albino confossus est spiculis, intantum ut pene omnes civitatis Israel consumaret, quousque filius hominis veniret. Nam a secunda usque ad septimam sabbati parum aliud gestum est. Omnibus

denique eius patefacta socordia, atque ab universis apostolica auctoritate hæresis confutata, soli sibi latuit deformiter, usque dum dicta Cyrilli martyris ab Albino sibi directa legit lamentabiliter: «Ea natura quæ per diabolum »vitiata est, super Angelos exaltata est propter »triumphum Christi, atque ad dexteram Patris »collecta». Hanc ergo legens sententiam, tandem se recognovisse et impie egisse, voce et nimio fletu testatus est»[1].

VI

18. Reconciliat amb l'Iglesia a Aquisgran, com acabem de veure, Felix envià a sos deixebles de Catalunya la *Confessio Fidei,* de que ja havem parlat i que comença així:

«In Dei nomine, Felix olim indignis Episcopus, domnis in Christo fratribus Emani presbytero, Ildesindo presbytero, atque Exuperio, Gundefredo, Sidonio, necnon et Ermegildo, seu cæteris presbyteris, similter Vittildo diacono et Witirico, seu cæteris clericis in parochia Orgellitanæ ecclesiæ degentibus, seu cæteris

1) *Vita Beati Albini seu Alcuini Abbatis ac Magistri Caroli Magni Imperatoris, qua narrante Sigulfo eius discipulo conscripta est.* (Vegi-s *Hist. Franc.*, III, pag. 383-4.)

fidelibus ecclesiæ in superdicto commisso conmorantibus, in Domino Deo Patre et Jesu Cristo vero filio eius, domino ac redemptore nostro, et in Spiritu Sancto, æternam salutem».

No s troben a Urgell vestigis de l'Adopcionisme, si no fos que caiguessin en ell els monjos excomunicats per Leidradus.

19. Poc després de la retractació de Felix, i ignorant-la, Elipamdus li escrigué una espistola en llatí molt barbre («Domino Felice sciente vos reddo...», comença), en la qual li diu que un tal Militen, «qui recte Dei sentit», li envià uns escrits contra den Beatus, i aludeix a sa resposta a Alcuinus, an el qual aplica ls qualificatius de costum[1]. Elipadus ja era molt vell a l'escriure aquesta carta, puix nasqué l 25 de Juliol de 717. Res més se n sab sinó que Alcuinus li replicà amb *Libelli duo contra Epistolam sibi ab Elipanto Toletano Episcopo directam*[2], i que això fou posterior a la mencionada d'Elipados a Felix[3], al qual tenia per convers

1) Publiquen aquesta epistola: *Opera,* cols. 995-7; *Glossarium mediæ et imfimæ latinitatis,* de Du Cange, prefaci, numeros 29-31; *España Sagrada,* V, pag. 577; *Heterodoxos,* vol. I, pag. 681.

2) *Opera,* cols. 925-60. Comença amb una carta als ja nomenats Leidradus, Nefridius i Benet, i demés fidels de la Gothia.

3) «Octogenarium te audivimus esse in Epistola quam prefato Felici dirixisti». (Vegi-s *Opera,* col. 938)

(«Felicem, olim vestrum...»[1]), invitant Elipandos a que l'imiti. No sabem si ho féu, puix tot lo demés que se n'ha dit careix de fonament documental. Més tard encara escrigué Alcuinus *Libelli duo de Incarnatione Christi et de duabus in eo naturis ac de veritate unius personæ,* que formen els III i IV *adversus Elipantum*[2].

20. Molt foscos són els darrers anys den Felix. Suposen alguns, com en Masdeu, que retornà a la Seu i sa dignitat episcopal, fundant-se en els versos del poeta saxó:

> «Quo præsente, Petri correctus in æde Beati
> Pontificum coram sancto, celebrique Senatu
> Damnavit Felix prius infeliciter a se
> Ortam perfidiæ sectam, meruitque reverti
> Ad propriæ rursus retinendum sædis honorem»[3].

Però en Menéndez i Pelayo[4] demostra que aquests versos se refereixen a l'abjuració de Felix a Roma, apoiant-se en els que immediatament els precedeixen[5].

1) *Opera,* col. 955.
2) *Opera,* cols. 960-96.
3) *De Gestis Caroli Magni,* en *Hist. Franc.,* II, pagina 156; vegi-s abans § 6 *j*.
4) *Heterodoxos,* I, pag. 298-9.
5) Ibidem.

Si deiem que era dificil esbrinar quan començà l'episcopat den Felix, igualment ho es saber com i en quina data tingué fi. El P. Argaiz (qui en cap ocasió mereix el més minim credit), per a provar que en 795 nostre bisbe estava en sa diocesi, diu[1] que, en una ermita prop de Llivia, s'hi llegia «Felix Episcopus consecravit era DCCCXXXIII». El P. Villanueva[2], en cambi, volent demostrar que Rodulf era bisbe d'Urgell l'any 786, se funda en una escriptura d'amplissima donació, firmada per aquell i otorgada per Ramon comte i marquès Tolosa, Anau, Pallars i Ribagorça el monastir de Gerri, datada «Indictione XV anno XXVI imperante Karolo Emperatore augusto». Sobre aquesta basa, i observant que a Carles *el Calvo* ni a Carles *el Ximple* els convenen aquells titols, dedueix que aquell any XXVI, ha de referir-se a Carlemany i que era l 792 de nostre compute si partim desde la mort de Pipinus, o l 796 a comptar la de Carloman. Però l'argumentació cau per sa basa atenent a lo que tantes vegades s'ha oblidat: que Carlemany no fou emperador fins al Nadal de l'any 800.

1) Obra i lloc citats.
2) *Viaje Literario,* X, pag. 34-40.

Ens trobem, per lo tant, davant d'una de tantes falsificacions, gens d'extranyar, essent una escriptura de *donació*. Algun cronicó, com veurem desseguida, el suposa relegat a partir del concili de Francfort: en cambi la *Confessio Fidei* ens diu com després d'aquell continuava a Urgell, si bé fa suposar sa redacció mateixa que després d'Aquisgran ja no hi tornà.

Lo que sí sembla segur es que Felix morí a Lyon, puix el *Chronicon Viennensis*[1] s'expressa així: «Synodus iterum facta contra supradictam hæresim in Franconofurt, legatis apostolicæ Sedis presidentibus Theophylacto et Stephano Episcopis; et auctoritate sanctorum patrum convictus et damnatus est iterum Felix cum errore suo, perpetuoque exilio apud Lugdunum relegatus est, quem fuerunt in eodem ipso suo errore mortuum». En lo que no hi ha acord possible es en l'any de la seva mort, que s fixa arbitrariament desde l 800, en que la posa el P. Florez, fins al 818, a que la retrassen els Maurins[2].

21. Igualment dubtosa n'es sa final otordoxia. Sant Agobardus, en l'obra ja citada,

1) *Marca Hispanica*, col. 271.
2) *Hist. Lit. de la France*, IV, pag. 130.

Adversus dogma Felicis, refereix com aquest, interpretant malament certs passatges de la Biblia, els explicava en sentit adopcionista; i, a pesar de que Sant Agobardus tractà de convence-l de que les maneres *humanes* de parlar que tenen els Evangelis no s'han d'entendre materialment, i de que ell prometé esmenar-se, després que fou mort se sapigué que explicava la crucifixió amb el simil del sacrifici d'Isaac[1].

Ademés, entre ls seus papers, trobà aquell mateix prelat una cedula en la qual sembla tornar als seus errors a l'exposar, en forma dialogada, frases de marcat regust *nestorià*. Diu així Sant Agobert: «Post obitum Felicis... inventa est a nobis quædam cedula ab eo edita sub spetie interrogationis et responsionis: quam cum legentes consideraremus, inspeximus hominem diligenter et fraudulenter instaurasse quantum in se fuit, omnem pravitatem dogmatis... qui licet aliqua verba, quæ prius impru-

1) Qui vulgui enterar-se de les qüestions *dogmatiques* referents a l'Adopcionisme, ha de consultar: Walch (Walchio), *Historia Adoptionorum*, (Gœtingæ, 1755); Madru de Udina (Madrisio), *De Felicis et Elipandi hœresi* (en el *Thesaurus Theologicus* de Zacaria, vol. IX, pag. 353); Vázquez, *Disputationes duæ contra errores Felicis et Elipandi et servitute et adoptione Christi in Concilio Francofurdiensi damnatos* (Compluti, 1594); Menéndez i Pelayo, *Heterodoxos*, vol. I.

denter efferebat, postea suppresserit, aliqua tamen nunc addidit quæ tunc reticuit». Ell refutà ls errors de Felix, ja difunt, en el llibre nomenat, el qual dedica *ad Ludovicum Pium Imperatorem*.

Urgell tingué a Felix, per un de sos VII bisbes sants: en els episcopologis se li diu sempre *sanctus est*, i en un d'ells s'esborraren aquestes paraules per a escriure-hi, sembla que amb lletra del segle XVII, *hæreticus est*[1]. No ns ha d'extranyar aquell renom de que joí, ja que l propri Sant Agobardus escrivia: «incauti admirantes vitam predicti Felicis, probanda putant omnia quæ dixit», demostració de la rectitut de sa conducta.

22. La donació a que abans m'he referit otorgada pel bisbe Laidradus[2], ho fou al Sant Sadurní de Tabernoles, i en representació del monastir a «Calordo abbatis domus, et in Christo fratribus Ucanno, et Johanne, et Sunilane, et *Eldesendo presbytero*, atque *Exuperio monacho, Gontefredo, Sidonio*, necnon et *Ermegildo*, vel cæterisque (qui) voviscum in cœnobio militant...», precisament aquells, en sa major part,

1) Dec aquesta noticia a Mossèn Ramon Martí.

2) VIII idus Abril, any V, Carlemany emperador. Publicada per Villanueva: *Viaje Literario*, vol. X, apendix IV, p. 225.

a qui Felix endreça la *Confessio Fidei;* i es l'ultim dat que tenim referent als qui en la nostra terra més o menys directament intervingueren en l'historia de l'Adopcionisme.

BIBLIOGRAFIA

DE LES OBRES DE

FELIX D'URGELL

1. *Escrits de controversia amb un musulmà.*
   Els conservava Leidradus, bisbe de Lyon. *Perduts.* (Vegi-s § 3.)
2. *I Epistola a Elipandus.*
   En ella respondria a una consulta dogmatica d'aquest. *Perduda.* Vegi-s § 4 *a)* i *b).*
3. *Llibre adopcionista* (?).
   Hi explanaria la doctrina continguda en l'espistola anterior. *Perdut.* (Ibidem.)
4. *Llibre otordoxe.*
   Escrit a Roma (any 792), quan se presentà al papa Adrià després del concili de Ratisbona. *Perdut.* (Vegi-s § 6.)
5. *II Epistola a Elipandus* (?).
   No crec en sa existencia. Els autors de l'*Histoire Littéraire de la France*[1] la fonamenten així: «Si l'on

1) Vol. IV, pag. 131.

peut tirer quelque chose d'intelligible et de certain de la lettre d'Elipand a Felix, où il se trouve des defauts grossiers contre la construction et la pureté de la langue, il faut dire que Felix écrivit de Rome même au mois de Julliet une lettre a Elipand, qui y repondit au mois d'Août suivant. Celle de Felix nous manque; et il paroît par la reponse qu'on nous a conservée, que la lettre de Felix étoit pour persuader Elipand, que malgré ce qu'il avoit fait a Ratisbonne et a Rome, il persevereroit dans sa première opinion. Elipand la jugea si propre a favoriser ses erreurs qu'il l'envoya a Cordue aux gens de sa secte».

6. *Altre llibre segurament adopcionista* (?).

Tampoc ne parla ningú més que-ls Maurins[1], qui conjecturen sa existencia: «Dans la même réponse, Elipand lui demande un écrit qu'il avoit fait depuis peu, en ne le désignant que d'une manière fort obscure en ces termes: *Envoyez moi,* dit il, *cet écrit pro tuo fidele gloriose principali.* La suite feroit croire qu'il s'agit de la réponse que Felix fit a Alcuin; mais le comencement de la lettre ne permet pas de l'entendre de la sort. Il suppose effectivement qne Felix étoit alors à Rome: *certifica me qui es positus in Roma,* et par consequent que l'écrit dont il est question avoit précédé et la lettre d'Alcuin a Felix, et la réponse de celui-ci à Alcuin».

7. *Llibre adopcionista dirigit a Alcuinus.*

Es resposta a l'epistola d'aquest. *Petits fragments* s'han conservat en els VII llibres amb que aquell li replicà. (Vegi-s § 11.)

1) Ibidem.

8. *Confessio Fidei.*

Escrita a Aquisgran en 799. (Vegi-s § 18.)

No n'hi ha *cap ms* , però ha sigut *publicada,* entre altres, en les següents obres, prenent-la de la més antiga:

Opera Alchwini, edició citada, cols. 998-1004.

Labbé: *Sacrosancta Concilia ad Regium editionem exacta.* París, 1672; vol. VII.

Mansi: *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio.* Florença-Venecia, 1753-1798; vol. XIII.

Lalande: *Supplementum Conciliorum Galiæ,* pagina 89.

Aguirre: *Collectio maxima Conciliorum omnium Hispaniæ et novi orbis.* Roma, 1753; vol. I.

Aguirre (cop. per Puey): *Collectio maximo Conciliorum Hispaniæ epistolarumque decretalium celebriorum a Jos. Card. Aguirre edita, nunc vero ad iuris canonici corporis exemplum nova methodo digesto.* Madrid, 1784; vol. I.

Villanuño: *Summa Conciliorum Hispaniæ notis, novisque dissertationibus adornata.* Barcelona, 1850.

Migne: *Patrologia Latina;* vol. XCVI.

Menéndez i Pelayo: *Historia de los Heterodoxos Españoles,* vol. I, ap. pag. 683.

Els fragments més interessants són els que van transcrits en els § 15 *b),* 17 *b)* i 18.

9. *Dialeg adopcionista,* postum.

Perdut. Unicament sabem lo que n diu Sant Agobardus. (Vegi-s § 21.)

LLUÍS NICOLAU I D'OLWER

MANUSCRITS CATALANS DE VALENCIA

(ACABAMENT)

La primera part d'aquest cataleg va publicar-se en la REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA, t. III, pp. 45-86, en l'any 1903. Al reprendre avui l'ordenació de les notes preses fa algun temps, hauria de repetir lo que vaig dir aleshores respecte als meus precedents catalegs de manuscrits i d'endreçar la mateixa súplica als que més hi saben.

En l'article esmentat tractava de la Biblioteca i de l'Arxiu Metropolitans : ara 's tracta dels ms. en la llengua nostra que he trobat en la Biblioteca provincial universitaria i en les llibreries particulars de D. Roc Chabas, de don Josep Enric Serrano i Morales i de D. Joaquim Sastre : posteriorment a la meva visita, per mort dels dos darrers bibliofils els seus llibres se troben en la nova Biblioteca Municipal de Valencia, creada expressament en ocasió de llurs notables deixes.

BIBLIOTECA PROVINCIAL UNIVERSITARIA

I

88-4-19. — Obres de Mossèn Johan Roiç de Corella.

Escrit a ratlla tirada a darrers del XV.en segle en 1 full de taula més CXXXXII folis de text, de 280 × 204 mms.; caplletretes vermelles senzilles però elegants. En el ms. sens dubte no s'acabaren de copiar totes les poesies d'en Corella. Els 8 folis que ·l primer copista deixà blancs, foren omplerts per diverses mans dels segles XVI.é XVII.é Tot paper amb filigrana de guant amb estrella de cinc puntes. Relligat en pergamí, al llom : *Obres de Mossen Corella* de llarg a llarg en lletra gotica. En l'enquadernació varen retallar-se algunes marques de foliació. En la guarda primera ·ls ex-libris : *De la Libreria Mayansiana* i *Pertenece este libro al Sr. D. José M.ª Mayans, Conde de Trigona.*

Obra ·l llibre una

Taula de les obres que son en lo present libre.

Foli 1, comença ·l text amb el titol en lletra grossa :

Obres : de Mossen Corella.

1. — Rahonament de Thelamo e de Ulixes en lo setge de Troya davant Agameno apres mort Achiles sobre les sues armes.

Mort lo gran fill de Tetis, pestilencia terrible dels Troyans...

2. — (Foli iv.) Plant doloros de la reyna Ecuba | rahonant la mort de Priam | e de Policena | e de Astrianacres.

3. — (Foli viij.) Prolech en la istoria de Josef fill del gran patriarcha Jacob.

(Foli viij v.°) Del hoy que per enveja los altres germans a Josef tenien.

Josef recita lo que somiat havia.

(Foli ix.) Ana Josef en lo desert a çercar sos germans e de les condicions de la nveja.

(Foli ix v.°) Delliberaren los germans la mort de Josef als quals Ruben amonesta tan leig delicte no acaben.

(Foli x.) Lançaren los germans a Josef en la sisterna en la qual humilment soplicha nostre senyor Deu ab oracio deuota.

(Foli x v.°) La venda de Josef als mercaders de Egipte.

(Foli xj) Trameteren los germans tinchta de sanch la roba de Josef a Jacob son pare.

Ariba Josef al sepulcre de Rachel sa mare.

(Foli xi v.°) Lo plant de Josef sobre lo sepulcre de sa mare.

(Foli xij.) Enamoras de Josef la Senyora.

Descobri la senyora a Josef la sua amor desonesta.

(Foli xij v.°) Respon Josef a les paraules desonestes de la Senyora.

(Foli xiij.) Volgue pendre la senyora a Josef per força al qual fogint pres lo manto.

(Foli xiij v.°) Acusa la senyora a Josef de audacia desonesta.

(Foli xiv.) Mana lo senyor a Josef portar en carçre.

(Foli xiv v.°) Reciten lo boteller e panicer del rey Farao a Josef lo que somiat havien.

Declara Josef al boteller e al panicer los sopnis.

(Foli xv.) Recita lo boteller al rey de Josef la gran sciencia.

(Foli xv v.°) Recita lo Rey a Josef del carçre delliure los sompnis.

Declara Josef al rey los sompnis lo qual lo rey constituhi visrey de Egipte.

(Foli xvj.) Per la gran fam a Josef venien de totes les provincies per comprar forment.

(Foli xvj v.°) Vengueren los germans de Josef en Egipte per comprar forment.

(Foli xvij.) Responen los germans a Josef los quals mana metre en carçre.

Roman Simeon en carçre per tots los germans los altres se n tornen.

(Foli xvij v.°) Trobaren en les talegues

los diners que pagat havien | e contaren a Jacob lo que en Egipte seguit los era.

(Foli xviij v.°) Amonesta Jacob los fills que tornen per forment los quals responen que no poden tornar se si a Benjamin no porten.

(Foli xix.) Conssenti Jacob Benjamin devallas ab los germans en Egipte.

(Foli xix v.°) Tornen los germans ab Benjamin en Egipte.

(Foli xx.) Presentaren se los germans davant Josef.

(Foli xx v.°) Convida Josef en solempne convit los onze germans.

(Foli xxj.) Pren lo majordom del visrey los germans los quals de furt increpa.

(Foli xxij.) Entren los germans davant lo visrey demanant misericordia.

(Foli xxij v.°) Soplica Judas al visrey que en loch de Benjamin prengua a ell per catiu.

(Foli xxiij v.°) Manifesta lo visrey als germans qui era.

(Foli xxiv.) Denuncien los germans al pare la vida e trihumfo de Josef.

(Foli xxiv v.°) Oracio que Jacob a nostre Senyor endreça quant sabe que Josef en gran prosperitat vivia.

(Foli xxv.) Ariba Jacob en Egipte.

4. — (Foli xxv v.°) La istoria de Leander y Hero.

Com se veren Leander hi Hero e Leander parla ab la dida.

(Foli xxvj.) Respon la dida de Hero a Leander.

(Foli xxvj v.°) Partis Leander de la Ciutat de Cestos.

A la fi 8 versos endecassilabs.

Parlen a Hero molts matrimonis.

(Foli xxvij.) Conegue la dida la causa de la tristor de la criada.

(Foli xxvij v.°) Demana la dida a Hero la causa de la sua tristor.

(Foli xxviij.) Descobri Hero a la dida l amor de Leander.

Concerta la dida ab Leander vingues a parlar ab Hero.

(Foli xviij v.°) Partis Leander dela ciutat de Cestos ab concert e gran alegria.

(Foli xxix.) Clamas Leander de la yra de la mar.

(Foli xxix v.°) Entra en la mar Leander.

8 versos endecassilabs al mig.

(Foli xxx.) La mort de Leander.

(Foli xxxi.) Puja Hero en la torre per veure si la mar assossegava.

(Foli xxxj v.°) Rahona Hero a la dida la sua gran tristicia.

(Foli xxxij v.°) Aparegue l anima de Leander a Hero.

(Foli xxxiij.) Ariba lo cos de Leander mort a la terra.

(Foli xxxiij v.°) Lo plant e mort dolorosa de Hero sobre lo cos de Leander.

5.—El foli XXXIV v.° i els dos següents que havien de contenir, segons la taula, *Les liçons de morts* i *La letra que honestat escriu a les dones* han sigut, el primer empastifat que no s'en pot llegir ni una paraula i els segons arrencats.

En el foli XXXVII hi ha ·l final de la segona de les dites obres en l'indret:

... esperança e caritat preclarissimes tres reynes...

I acabant:

... tant com la lengua pugua moure cridare Requiescat in pace.

6. — (Foli xxxvij v.°) Tragadia rahonant un cas afortunat que a una dama li esdevench.

En el foli següent comencen els versos que formen part d'aquesta obra, que comencen:

Mouras corrent | la tremuntana ferma

i en l'altra plana ·ls que comencen:

Clarament veig | que n la mundana orla

7. — (Foli xxxx.) Escriu una dona que ha nom veritat la present letra a les altres dones mostrant elles ser mes perfetes que ls homens.

En el foli XXXXV hi han els 18 versos amb els quals termina aquesta obra :

Mare d aquell | qui de la creu en l arbre.

8. — (Foli xxxxv v.°) Escriu lo Princep don Carles a mossen Corella.

Nos el Princep don Carles &c. A vos mossen Johan Roiç de Corella salut e prospera felicidad desseamos...

(Foli xxxxvi.) Respon mossen Corella.

Espill en lo qual lo saber divinal se representa estela novament creada...

Acabà amb 4 versos.

(Foli xxxxvij.) Respon lo Senyor Princep.

Pan por pan suelen referir algunos. vi hi relehi vuestra graciosissima epistola...

(Foli xxxxviij.) Respon mossen Corella a la primera replica del Senyor Princep.

Corvat en los braços de la sacra teulogia...

Acaba amb 12 versos.

(Foli xxxxix.) Replica lo Senyor Princep a la segona resposta de Mossen Corella.

A vos mossen Johan Roiç de Corella certi-

fico a vos haver vuestra incomprendible e muy exuberante epistola...

(Foli L.) Respon mossen Corella a la terça letra del Senyor Princep desdient se del que haia dit en les dos primeres.

En natura humana e angelicha los qui subtilment l esser e propietat de les coses contemplen...

Acaba amb 9 versos.

9. — (Foli Lj v.°) Lamentacio de Mirra filla de Cinaras.

10. — (Foli Lv.) De Narciso.

11. — (Foli Lviij.) De Piramus y Tisbe.

12. — (Foli Lxi.) Lamentacio de Biblis.

13. — (Foli Lxiv.) Escriu Medea a les dones la ingratitut e desconeixença de Jeson per dar los exemple de honestament viure.

14. — (Foli Lxxv.) Parlament o collacio que s esdevench en casa de Berenguer Mercader entre alguns homens d estat de Valencia | los quals ordenaren les istorials pohesies seguents | ço es cascu la sua en son elegant estil.

(Foli Lxx v.°) Parla Berenguer de Mercader la ovidiana poesia de Çesado e Procha.

(Foli Lxxx.) Aci Johan Escriva reçita la ovidiana dolorosa faula del gran musich fill de Caliope Orfeu, lo qual ab dolorosa lamentacio per la mort de Erudiçe muller sua ab acordada musicha devalla en los inferns l anima de aquella cercant, recita Orfeu.

(Foli Lxxxiij.) Aci Guillem de Vilarrasa semblantment recita la vulgar ovidiana faula de Silla filla del Rey Niso.

(Foli Lxxxv.) Aci Lois de Castellvi recita la fabulosa ovidiana istoria de Pacife muller del Rey Minos per lo desorde de la amor del Toro conçebent de aquell lo Minotauro estant Minos en lo setge del Rey Niso.

(Foli Lxxxvj v.°) Aci lo noble baro don Johan de Proxita recita la vulgar ovidiana poesia de Progmes e Filomena germans E Tereu cruel rey de Tarcia.

15. — (Foli Lxxxxvj v.°) Letra fengida que Achilles escriu a Policena en lo setge de Troya apres mort Hector.

(Foli Lxxxxij.) Respon Polisena.

16. — (Foli Lxxxxij v.°) Lo Johi de

Paris. Escriu Johan Escriva a Mossen Corella.

(Foli Lxxxxiij.) Com vengueren a Paris les tres deesses Juno Pallas e Venus.

(Foli Lxxxxiij v.°) Acostas mes prop la deessa Juno a Paris.

Parla la deessa Pallas.

(Foli Lxxxxiv.) Parla la deessa Venus.

Respos Paris a les deesses acceptant la judicatura.

(Foli Lxxxxiv v.°) Respos la deesa Juno a Paris.

(Foli Lxxxxv.) Demana Paris a les deesses que totes les pugua veure.

(Foli Lxxxxv v.°) Respos la deessa Pallas e encemps se despulla.

Deixa la roba la deessa Juno.

(Foli Lxxxxvi.) Deixa la roba la deessa Venus.

(Foli Lxxxxvi v.°) Amor fa a l enteniment lo johi torçre.

(Foli Lxxxxvij.) La sentencia de Paris.

Entremig de la prosa hi han 6 versos.

(Foli Lxxxxvij v.°) Respon mossen Corella, a mossen Johan Escrivà.

Quina regla se deu servar en expondre les poesies.

(Foli Lxxxxvij.) Que significha la visio de Paris.

(Foli Lxxxxviij v.°) De la deessa Junó que promet riqueses.

(Foli Lxxxxviiij.) De la deessa Pallas que promet honors.

(Foli Lxxxxviiij v.°) Que promet la deessa Venus.

(Foli C.) Com se enten que Paris dona lo pom a la deessa Venus.

17. — (Foli C v.°) La istoria de la gloriosa santa Magdalena.

Don fon natural la gloriosa santa.

(Foli Cj.) Com fon inspirada la gloriosa santa.

(Foli Cj v.°) Sabe la gloriosa santa com lo rey Jhesus era entrat en casa de Simon Fariseu.

(Foli Cij.) Entra la Magdalena en casa de Simon Fariseu.

(Foli Cij v.°) Lo Rey Jhesus deixa los peccats de la gloriosa santa.

(Foli Ciij.) Amava molt nostre senyor Deu la gloriosa santa.

(Foli Ciij v.°) Clamas Senta Marta de la gloriosa Magdalena.

(Foli Ciiij.) De la vida activa e contemplativa.

(Foli Ciiij v.°) Lo nostre Mestre e Senyor sabent la mort de Lazer vench a Betania.

(Foli Cv.) La Resurreccio de Lazer.

(Foli Cv v.°) Oracio devota de gracies que fa la gloriosa Magdalena.

(Foli Cvi.) De la preciosa liquor que la gloriosa escampa sobre lo cap del rey Jhesus.

(Foli Cvj v.°) Respon nostre Senyor Deu per la gloriosa Magdalena.

(Foli Cvij.) Partis lo nostre mestre e Senyor de la vila de Betania.

(Foli Cvij v.°) Acompanya la gloriosa Magdalena a la sacratissima senyora nostra.

(Foli Cviij.) Que feu la gloriosa santa en la mort e sepultura de nostre Senyor Deu.

(Foli Cviij v.°) Ana la gloriosa al sepulcre ab les altres Maries.

(Foli Cviiij v.°) Romas al sepulcre la gloriosa Magdalena.

(Foli Cx.) Aparegue lo nostre mestre e Senyor a la gloriosa Magdalena.

(Foli Cx v.°) Com vench a la Senyora nostra la senyora Magdalena.

(Foli Cxi.) Respon la Senyora nostra a la gloriosa Magdalena.

(Foli Cxi v.°) Com se parti la gloriosa santa de la terra de Judea.

(Foli Cxij.) Vengue en Massella la gloriosa santa.

(Foli Cxij v.°) Dellibera lo princep de Massella anar en romiatge.

(Foli Cxiij.) Mori la reyna de part en lo sant viatge.

(Foli Cxiij v.°) Troba lo rey pelegri la muller viva.

(Foli Cxiiij.) Com vixque trenta anys la gloriosa santa.

(Foli Cxiiij v.°) Com parla ab lo sant hermita la gloriosa santa.

(Foli Cxv.) Vench la gloriosa santa a la esglesia de Sant Maximi.

(Foli Cxv v.°) Passa de aquesta present vida la gloriosa santa.

A la fi hi va 5 versos.

18. — (Foli Cxvj.) Sepultura de Mossen Franci Aguilar.

La hora e temps que veu la sepultura.

(Foli Cxvi v.°) La forma de la sepultura.

Les set virtuts. La primera Caritat.

(Foli Cxvij.) La Ffe.

(Foli Cxvij v.°) La Esperança.

(Foli Cxviij.) Les quatre virtuts Cardinals.

(Foli Cxviij v.°) La prudencia.

La fortitut.

(Foli Cxviiij) La temprança.

Conegue de qui era la sepoltura.

(Foli Cxviiij v.°) Perque li celebraven obsseques de martre.

(Foli Cxx.) Assigna raho perque li celebren de martre la sepoltura.

(Foli Cxxv.°) Continua e demostra com es martre.

(Foli Cxxj.) Pren licencia de les altres senyores.

19. — (Foli Cxxj v.°) La vida de la gloriosa Santa Anna. — Molt magnifiche virtuosa honestissima senyora Na Monpalaua de Castellvi...

Del matrimoni virtuts e bellea de la gloriosa santa.

(Foli Cxxij.) Estigue vint anys sens conçebre la honestissima Santa.

(Foli Cxxij v.°) No accepta lo sacerdot de Joachim lo sacrefici.

(Foli Cxxiij.) Soplicha la honestissima santa en oracio devota la divina Magestat.

La oracio que dix la devota santa.

(Foli Cxxiij v.°) Aparech langel a la devota santa.

(Foli Cxxiv.) Concebe la honestissima santa la sua filla senyora nostra.

(Foli Cxxiv v.°) Pari la beneyta a la Senyora nostra la qual apres tres anys presenta al temple.

(Foli Cxxv v.°) Mori lo sant Joachim.

(Foli Cxxvi.) Com portava la viuda Santa lo seu viudatge. Casa la Santa viuda ab Clehofas | apres mort del qual casa ab Salome.

(Foli Cxxvi v.°) Dels matrimonis e generacio de les santes filles de la beneita Santa.

(Foli Cxxvij.) Pregua da beneyta Santa a la sua sagrada filla e sopliche son fill sia present a la sua mort.

(Foli Cxxvij v.°) Soplica la mare de Deu a son fill del que santa Anna volia.

(Foli Cxxviij.) Aparellas a la mort la beneyta Santa.

(Foli Cxxviij v.°) Com mori la beneyta Santa.

(Foli Cxxviiij.) La sepultura de la gloriosa santa.

(Foli Cxxviiij v.°) Oracio a santa Anna.

Fins aquí totes les obres són en prosa, d'aquí endavant són en vers.

20. — (Foli Cxxx.) La vida de la sacratissima Verge Maria Mare de Deu Senyora nostra.

Ans que dels cels | girant mogues lo vogi...

23 cobles de 8 versos estramps.

21. — (Foli Cxxxiiij.) Oracio a la sacratissima Verge Maria tenint son fill Deu Jhesuchrist en la falda devallant de la creu.

Ab plor tan gran | que nostres pits abeura...

7 cobles de 8 versos estramps.

22. — (Foli Cxxxv v.°) De mossen Corella per Caldesa.

Si l ferro calt | refreda la ma casta...

3 cobles de 8 versos estramps i tornada de 4, dedicades a una dòna pública.

23. — (Foli Cxxxvj v.°) Descriu mossen Corella la sepultura de sa enamorada.

En letres d or | tendreu en lo sepulcre...

3 cobles de 8 versos estramps.

24. — (Foli Cxxxvij.) Dell mateix a sa enamorada.

Es vostre cor | d açer ab tan forts tempre...

2 cobles de 8 versos estramps i tornada de 4.

25. — (Foli Cxxxvij v.°) Demana mossen Fenollar a mossen Corella.

Lo credit gran | que de subtil entendre...

Una cobla de 8 versos.

(Foli Cxxxviij.) Respon mossen Corella.

Es pietat | si be y voleu entendre...

2 cobles de 8 versos.

26. — (Foli Cxxxviij v.°) De mossen Corella.

Ab los peus verts | los ulls e çelles negres...

Una cobla de 10 versos endecassilabs, i una balada en dugues cobles : una de 5 i altra de 10.

27. — (Foli Cxxxviiij.) Dell mateix a Bernat del Bosch.

In utroque jure | gran doctor insigne...

3 cobles de 8 versos, descrivint un home carregat de vicis.

28. — (Foli Cxxxviiij v.°) Dell mateix.

Mos ulls tanquats | que per altra no mire...

Una cobla de 8 versos i tornada de 4.

29. — (Foli CxL.) Cobla que legint la per larch diu contantament e legint la per mitat diu descontentament | de mossen Corella.

De bens e plaer | tostemps abundos...
Cobla de 8 versos.

30. — (Foli CxL.) Dell mateix.
Los qui amau | preneu aquesta cendra...
2 cobles de 10 versos estramps i tornada de 4.

31. — (Foli Cxxxx v.º) Cobla esparça dell mateix.
Si n lo mal temps | la serena be canta...
Cobla de 8 versos.

32. — (Foli Cxxxxj.) Demanda de mossen Corella al Sor Princep.
Fflor de saber | de qui ·l saber estilla...
Cobla de 8 i tornada de 4.
Respon lo senyor Princep.
Al que de saber | sus metros atilla...
Cobla de 8 i tornada de 4.

33. — (Foli Cxxxxj v.º) Demana mossen Fenollar a mossen Corella.
Ma voluntat | no meys freda que marbre...
8 versos.
Respon mossen Corella.
Tres causes son | que ab fredor de marbre...
Cobla de 8 versos i tornada de 4.

34. — (Foli Cxxxxij.) Dell matéix.

No fon tan gran | dels juheus la temor...

2 cobles de 8 versos i tornada de 4.

35. — (Foli Cxxxxij v.º) Cobla que mossen Fenollar trames a mossen Corella que legint la tota diu mal e legint la per mitat diu be.

Un altre sen Pau | no sou vos mossenyer...

Aquí acaba ·l ms. de les obres de mossèn Corella en el qual devien haver de continuar-se altres poesies de l'autor. Vuit folis que ·l primer copista deixà blancs, s'ompliren per diverses mans dels segles XVI.e i XVII.e. Aquests vuit folis no són xifrats.

36. — (Foli 1.) De una monja Coblas.

Ya no basta sufrimiento...

Són 18 cobles castellanes repartides en tres columnes, que duen la data 1543.

37. — (Foli 1 v.º)

Conté una oració llatina.

38. — (Foli 2.) A ruego pedimento y importunacion de una noble magnifica sabia y hermosa Religiosa Diego Valles notario Valenciano compone e inventa e ordena las siguientes contrahechas a las del chiste coplas o no se que de la monja.

El tanto merecimiento...

Són 18 cobles de la mateixa mà que la poesia 36.

39. — (Foli 2 v.°) Una gentil dama Valenciana demana a un affectat criat li volgues donar trellat de chiste De la monja e trellat del contrafet per aquell e en la mateixa lengua e natural lo manat respon ab les cobles metres e versos seguents.

Si a la yra Real : y a la força de amor...

Són 6 cobles de 8 versos i Retoch de 2.

40. — (Foli 3-6 v.°) Liber secundus de Anima.

Tractat llatí en prosa.

Aquest notable ms., del qual Ximeno (*Escritores de Valencia,* 1747, vol. I, p. 63) dóna una lleugera nota, ha estat examinat i descrit per L. d'Ontalville (Pasqual Boronat) en la *Revista de Catalunya* (Barcelona, 1897, pàgines 113-118, 166-173, 193-204 i 249-261); aquesta descripció 's deturà al nostre núm. **20**, amb la publicació de les admirables estrofes de la *Vida de la Mare de Déu.* Una partida de les obres contingudes en el present ms. se retroben en el cançoner de la Biblioteca Universitaria de Barcelona intitulat *Jardinet de orats* (21-4-1); són les que corresponen als nostres numeros que indiquem posant entre parentesi 'ls folis del *Jardinet* on se troben les obres. **19** *Vida de Sta. Anna* (foli 1), **9-11** *Lamentacions*

de Mirra e Narcisso e Tisbe (foli 64), **12** *Istoria de Biblis* (foli 84), **6** *Tragedia de Caldesa* (f. 85), **4** *Istoria de Leander hi de Hero* (f. 131), **16** *Visió del judici de Paris* (f. 151), **22** *Mossèn Corella* (f. 148 v.°), **3** *Istoria de Josep* (f. 166); conté a més dugues obres poetiques que no 's troben en el present ms. de Valencia. En Briz va publicar (Barcelona, 1868) una part del *Jardinet de Orats*, insertant-hi, de Mn. Corella, les obres corresponents als nostres numeros **19**, **9-11**, **12** i **6**. En Bulbena (Barcelona, 1897 *Revista de Catalunya)* va publicar-ne altres fragments comprenent-hi l'*Istoria de Leander hi de Hero* del nostre número **4**. — Les impressions antigues i modernes d'obres d'en Corella contingudes en el ms. que hem descrit són aquestes : *La historia de Joseph fill | del gra patriacha Jacob*, en lletra gotica, de 26 folis, sens lloc ni data; Serrano Morales creu que es imprès a Valencia per Joan Jofre en 1510. D'aquesta mateixa obra se n'havia imprès una traducció castellana a Valladolid, 17 Setembre 1507. *La vida de Sancta Anna* s'havia també imprès en lletra gòtica en 8.ª, sens lloc ni data, segons nota del Registre de Fernando Colon n.° 3727. En la mateixa Colombina hi havia exemplar de *Lo plant de la Reina Ecuba*, imprès a Barcelona per Joan Luschner, n.° 3858 del Registre. Les dugues poesies senyalades en el nostres numeros **20-21** s'han imprès diverses vegades : el mateix Corella va continuar la *Oracio a la senyora nostra tenint son fill deu iesus | en la falda deuallant de la creu*, en la seva traducció del Quart del Cartoxà, Valencia 1495, que ja figurava en la *Historia de la Passió* per en Bernat Fenollar, Valencia, per Jaume Vila, 1493, i en les edicions del Primer, Valencia 1496 i Barcelona, per Joan Rosembach, 1518, va fer-s'hi seguir *La vida de la sacratissima verge maria*

mare de deu senyora nostra en cobles de rims stramps. Les dugues poesies han estat reproduides, entre altres, per en Bulbena, *Cançoner Mistich*, Barcelona 1899, i per d'Ontalville (Boronat) en la *Revista de Catalunya*, Barcelona 1897, p. 255, el qual també havia publicat allò que d'inedit restava del carteig literari entre en Corella i el princep de Viana, p. 193, que no havia insertat en Josep M.ª Torres en la *Revista de Valencia*, 1881.

II

92-6-7. — Obres d'Auzias March.

Manuscrit en paper de 287 × 203 mm. escrit de tres mans per haver-se relligat plegats dos cançoners o per haver-se intentat completar en part el més antic del qual ne mancava una gran partida. Consta de 179 folis, dels quals n'hi ha set de blancs, que poden distribuir-se d'aquesta manera : 1.r dos blancs de guardes; 2.n tres de Taula escrita per mà del XVI.en segle; 3.r vint-i-un folis d'un cançoner de la mateixa mà que la taula, que va del j al xxj; 4.t setanta folis, cançoner del segle XV.e, mancat de molts folis al principi i que apareix que va del Cccclxxxvj al Dlxvj; 5.e set folis d'un cançoner intermig entre ·ls dos que sembla esser de les derreries del segle XV.e; 6.e un foli en blanc; 7.e vint-i-nou folis de represa del cançoner del XV.en segle, que va ara del foli Dlxxiiij al Dciij; 8.e quaranta un folis altre cop de la mà del segle XVI.e que ocupen els Dciij al Dcxxxxiij; 9.e tres folis blancs. Com se comprèn, els cançoners del XV.e i el del XVI.e apareixen escrits sobre diferent paper. El copista

del XVI.en segle posa notes en l'antic fent constar que ja té copiada tal o qual poesia.

Relligat en pergamí; al llom *Mossen Ausias March. Poeta*. En el foli primer de Taula hi ha l'ex-libris *Este libro es de don Jun de Aragon;* després hi ha ·l segell i l'etiqueta impresa : *Ex Bibliotheca, quam D. D. Vincentius Blasco Academiae Valentinae Rector perpetuus, eidem testamento legavit.*

Quan davant d'un vers no s'indica titol se sobrentén que ·l ms. porta «Mossen Auzias March». Els numeros romans que van entre parentesi corresponen als de l'edició crítica de les Obres d'Auzias March que prepara M. Amadeu Pagès.

Tres folis preliminars de taula alfabetica a dugues columnes. Cançoner del segle XVI.e

1. — (Foli i.) Axi com çell | qui n lo somni s delita (I.)

2. — (Foli ij.) Prenme n axi com a patro que n platja (II.)

3. — (Foli iij.) Alt e amor | d on gran desig s engendra (III.)

4. — (Foli iij v.º) Molt he tardat | en descobrir ma falta (VI.)

5. — (Foli iiij v.º) Si com ryctat no porta bens ab si (X.)

6. — (Foli vj.) Ja tots mos cants | me plau metre n oblit (VIII.)

7. — (Foli vij.) Amor se dol com breument jo no muyr (IX.)

8. — (Foli viij.) Si com hun rey señor de tres ciutats (VII.)

9. — (Foli viiij.) Lo vizcahi | que s troba en Alemanya (CI.)

10. — (Foli x.) Si com als vents es donada la nau (LXXIV.)

S'observa en nota que manca la 1.ª estrofa d'aquesta obra *Als fats coman.*

11. — (Foli xj.) Prenme n a mi | [axi] com al patro que n plaja (II.)

12. — (Foli xij.) Ja tots mos cants | me plau metre n oblit (VIII.)

13. — (Foli xiij.) Quins tan segurs | consells vas ensercant (XI.)

14. — (Foli xiiij.) Colguen les gents | ab alegria festes (XIII.)

15. — (Foli xv.) Ja no esper | que sia mat (XII.)

16. — (Foli xvj.) Mal venturos | no deu sercar ventura (XIV.)

17. — (Foli xvj v.°) Si pres grans mals | un be sera guardat (XV.)

18. — (Foli xviij.) Junt es lo temps | que mon goig es complit (XVI.)

19. — (Foli xviiij.) Si Deu del cors | la mi arma sostrau (XVII.)

20. — (Foli xx.) Ffantasiant amor | a mi deschobre (XVIII.)

La xxj v.° està en blanc i acaba la copia del segle XVI.e i segueix el cançoner del segle XV.e.

21. — (Foli Cccclxxxxvj.) Respon mossen Fenollar.

Per aquel senyor que usant de humanitat vol esser entre nosaltres lo fel, e rebuda vostra letra Suariç senyora e be que hajau dit que de mala nit me seria causa...

Carta amorosa.

Respon Suariç.

Esperiencia m afferma en lo juhi meu no haver errat que altre que vostra letra rahona...

(Foli Cccclxxxxvj v.°) Respon mossen Fenollar.

Ab aquella furia que de molta voluntat fa demostracio...

Acaba la carta d'amor pujat amb la següent cuartela:

Lo suar guarex la febra
vos Suariç lo meu mal
tot quant m apar tenebra
sola vos sou la que val.

22. — (Foli Cccclxxxxvij.) Mossen Ausias March.
Dos volers son | que natura seguexen (XCIV.)

23. — (Foli Cccclxxxxviiij.) Per lo cami de mort e cerquat vida (XCVIII.)

24. — (Foli D v.°) Aquesta es | perdurable dolor (XCIX.)

25. — (Foli Dij.) Aquelles mans | que james perdonaren (XCII.)

26. — (Foli Dvj v.°) Ja de amor thebeu james yo sia (LXVII.)

27. — (Foli Dvij v.°) O fort dolor yo t prech que mi perdons (LXI.)

28. — (Foli Dviij.) Qui m mostrara la fortuna loar (LXI.)

29. — (Foli Dviiij v.°) En aquell temps senti d amor delit (XCI.)

30. — (Foli Dxj.) No so guosat en demanar merce (LXV.)

31. — (Foli Dxij.) Rims estramps de mossen Ausias March.
Puix que sens tu | algu a tu no basta (CV.)

32. — (Foli Dxv.) Vengut es temps que sera conegut (XXX.)

33. — (Foli Dxvj v.°) La mia per d alguna cosa mou (XXXVII.)

34. — (Foli Dxvij v.°) Cell qui d altruy reb enuig e plaer (XL.)

35. — (Foli Dxviij.) Volgra ser nat cent anys o pus atras (XLI.)

36. — (Foli Dxviiij.) Vos qui sabeu de la tortra l costum (XLII.)

37. — (Foli Dxx.) Coratge meu a pendre sforç molt tart (XLIII.)

38. — (Foli Dxxj.) Tot metge pren carrech de consciença (XLIV.)

39. — (Foli Dxxj v.°) Veles e vents han mos desigs complir (XLVI.)

40. — (Foli Cxxiij.) Qui sino foll demana si m enyor (LIV.)

41. — (Foli Dxxiij v.°) Per molt amar ma vida es en dubte (LV.)

42. — (Foli Dxxiiij v.°) Ma voluntat amant vos se contenta (LVI.)

43. — (Foli Dxxv v.°) Por de pijor a molts fa pendre mort (LVII.)

44. — (Foli Dxxvj v.°) Si com l'om rich qui per son fill treballa (LVIII.)

45. — (Foli Dxxvij.) Si co l malalt que l metge no es a cert (LIX.)

46. — (Foli Dxxviij.) Mes voluntats en gran part discordans (LX.)

47. — (Foli Dxxviiij.) Algu no pot haver en si poder (LXVI.)

48. — (Foli Dxxviiij v.°) No m pren axi | com al petit vaylet (LXVIII.)

49. — (Foli Dxxx.) No pens algu que m allarch en paraules (LXXIII.)

50. — (Foli Dxxxj.) Tant e amat que mon grosser enginy (LXXXIV.)

51. — (Foli Dxxxij.) Molt e tardat en descobrir ma falta (VI.)

52. — (Foli Dxxxiij.) Axi com çell qui desiga vianda (IV.)

53. — (Foli Dxxxiiij.) Entre amor so posat e fortuna (C.)

54. — (Foli Dxxxviiij.) Qual sera quell | qui fora si matex (CII.)

55. — (Foli Dxxxxiiij.) Rims estramps de mossen Ausias March.

Qui de per si ne per Deu virtuts usa (CIV.)

56. — (Foli Dl.) Lo tot es poch | ço per que treballam (CVI.)

57. — (Foli Dlx.) Aquella mor | hon Venus ha sa regna (LXXXVII.)

En nota del segle XVI.e s'adverteix que aquesta obra comença *Tot entenent.*

58. — (Foli Dlxiij.) No m fall recort | del temps tan delitos (XXV.)

59. — (Foli Dlxiij v.°) L ome pel mon no munta n gran valer (XXXIII.)

60. — (Foli Dlxiiij v.°) Yo contrafas nau en golf perillan (XXVII.)

Nota del segle XVI.e observa que l'obra comença *Sobres dolor.*

61. — (Foli Dlxv.) O mort qui es de molts mals medeçina (XXXVI.)

Aqui canvia ·l cançoner del segle XV.e i ve la següent poesia en lletra de les darreries del mateix segle.

62. — (Foli Dlxvj.) Cobles fetes per mosen Ausias March, de la Mort.

Cobrir no puch | la dolor qui m turmenta (CXII.)

Ocupa fins al foli Dlxxij v.° i el Dlxxiij està en blanc.

Torna a ser l'escriptura i paper antiga igual que abans, això es, el primitiu del segle XV.e

63. — (Foli Dlxxiiij.) Si be mostrau que mi no avorriu (XXXVIII.)

64. — (Foli Dlxxv.) Qui no es trist de mos dictats no cur (XXXIX.)

65. — (Foli Dlxxv v.°) Clamar no s deu qui mal çerqua y l troba (LII.)

66. — (Foli Dlxxvj v.°) Clar es e molt | a tots los amadors (LXIX.)

67. — (Foli Dlxxviij.) Perque m es tolt poder deliberar (LXX.)

68. — (Foli Dlxxviiij v.°) Als fats coman tot quant sera de mi (LXXIV.)

69. — (Foli Dlxxx v.°) Que m ha calgut contemplar en amor (LXXI.)

70. — (Foli Dlxxxij v.°) Hon es lo loch hon ma pensa repose (LXXVI.)

71. — (Foli Dlxxxiij v.°) No pot mostrar lo mon menys piatat (LXXVII.)

72. — (Foli Dlxxxiiij.) No guart avant | ne remembre l passat (LXXVIII.)

73. — (Foli Dlxxxv.) O vos mesquins que sots terra jaheu (LXXIX.)

74. — (Foli Dlxxxvj.) Tot laurador es paguat del jornal (LXXX.)

75. — (Foli Dlxxxvj v.°) Axi com çell qui s veu prop de la mort (LXXXI.)

76. — (Foli Dlxxxvj v.°) Tant e amat que vinch en desamar (V.)

77. — (Foli Dlxxxvij v.°) Quant plau a Deu que la fusta peresca (LXXXII.)

78. — (Foli Dlxxxviij.) Si co l malalt qui llonch temps ha que jau (LXXXIII.)

79. — (Foli Dlxxxviij.) Lo temps es tal que tot animal brut (LXIV.)

80. — (Foli Dlxxxviij v.°) Be m maravell com l ayre no s altera (XLVII.)

81. — (Foli Dlxxxviiij v.°) Ab vos me pot amor ben esmenar (XLVIII.)

82. — (Foli Dlxxxx.) A mal estrany es la pena estranya (XLIX.)

83. — (Foli Dlxxxxj.) Si com aquell qui per sa nfinitat (LVIII.)

84. — (Foli Dlxxxxij.) Tal so com çell qui pensa que morra (LI.)

85. — (Foli Dlxxxxij v.°) Ab tal dolor com l esperit s arranqua (LIII.)

86. — (Foli Dlxxxxiij v.°) Qui m tornara lo temps de ma dolor (LXIII.)

87. — (Foli Dlxxxxv.) Malament viu qui delit pert de viure (LXXXVIII.)

88. — (Foli Dlxxxxvj v.°) Cervo ferit no desiga la font (LXXXIX.)

89. — (Foli Dlxxxxvij v.°) No s maravell algu per que m enyor (XC.)

90. — (Foli Dlxxxxviij v.°) Oracio metrificada del Glorios anachorita Honofre sant.

Tant so devot, contemplant vostra vida

6 cobles de 8 versos i tornada de 4.

91. — (Foli Dc.) Demanda feta per frare Pere Martinez als trobadors de Valencia e fon

disputat en la Sala de Valencia e donà una correga d or al millor dient.

Per dar bon past a les penses divines

2 cobles de 8 versos i tornada de 4.

(Foli Dc v.°) Resposta de maestre Roquafort.

Segons consell | de la divina scola

10 cobles de 8 versos y tornada de 4.

(Foli Dcij.) Resposta den Francesch Ferrer

Arbitr es gran levar juhi
a quant bastau de fi en fi .

41 versos i no acaba.

Torna a compareixer fins al final l'escriptura i paper del començament del ms., o sia del segle XVI.e

92. — (Foli Dciij.) Hoiu hoiu | tots los qui be amats (XIX.)

93. — (Foli Dciij v.°) Alguns passats | donaren si a mort (XX.)

94. — (Foli Dciiij v.°) Tant en amor | ma pens a consentit (XXI.)

95. — (Foli Dcv v.°) Callen aquells qui d amor an parlat (XXII.)

96. — (Foli Dcvj v.°) Leixant apart | l estil dels trobadors (XXIII.)

97. — (Foli Dcvij v.°) No sech lo temps | mon pensament inmoble (XXIV.)

98. — (Foli Dcviij v.°) Be m ve n recort | lo temps tan delitos (XXV.)

99. — (Foli Dcviiij v.°) Yo crit lo be si n algun lloch lo se (XXVI.)

100. — (Foli Dcxj.) Sobres dolor m a tolt l imaginar (XXVII.)

101. — (Foli Dcxj v.°) Lo jorn a por | de perdre la claror (XXVIII.)

102. — (Foli Dcxij.) Auzias.
Si com lo taur | sen va fuit per desert (XXIX.)

103. — (Foli Dcxij v.°) Molts homens oig | clamar se de fortuna (XXXI.)

104. — (Foli Dcxiij v.°) Auzias.
Pujar no pot | algu en molt valer (XXXII.)

105. — (Foli Dcxiiij v.°) Sens lo desig | de cosa desonesta (XXXIII.)

106. — (Foli Dcxv v.°) Tots los desigs escampats en lo mon (XXXIV.)

107. — (Foli Dcxvj v.°) Sia cascu per ben ohir atent (XXXV.)

108. — (Foli Dcxvij v.°) Auzias.
Los ignorants amor e sos exemples (XLV.)

109. — (Foli Dcxviiij v.°) Pahor no m sent | que sobresllaus me vença (LXXII.)

110. — (Foli Dcxx v.°) Qui es aquell | qui en amor contemple (LXXV.)

111. — (Foli Dcxxij v.°) Hon es lo lloch on ma pensa repose (LXXVI.)

112. — (Foli Dcxxiij v.°) O vos mesquins | qui sots terra jaeu (LXXIX.)

113. — (Foli Dcxxiiij v.°) Auzias.
Lexe la sort | lo seu variat torn (LXXXV.)

114. — (Foli Dcxxvij.) Auzias.
Tot entenent | amador mi entenga (LXXXVII)

115. — (Foli Dcxxxvj.) La gran dolor | que llengua no pot dir (XCVI.)

116. — (Foli Dcxxxvij.) Mon mal no es | tant com en altre vench (CXIV.)

117. — (Foli Dcxxxviij.) Puix me trob sol | en amor a mi sembla (XCIV.)

118. — (Foli Cccxxxx v.°) Prech te Señor | que m faces insenssible (CV.)

119. — (Foli Cccxxxxj v.°) Auzias. Puix me penit | senyal es cert que baste (CXV.)

120. — (Foli Dcxxxxij.) Que val delit | puix no es conegut (XCV.)

121. — (Foli Dcxxiij v.°) Si per null temps | cregui ser amador (XCVII.)

Acaba 'l ms. en el foli Dcxxxxiiij v.°.
Vénen 2 folis blancs i 3 de guardes d'altre paper.

III

92-6-12. — Croniques del rei en Pere de les Cerimonies i altres.

Lletra del segle xv.e, en paper de 285 × 230 milimetres, 316 folis, dels quals n'hi ha 2 de blancs al principi i 18 a la fi, que redueixen a 296 els folis utils. Caplletres colorides al començar cada paragraf, i rúbriques; notes

marginals de l'arxiver Pere Miquel Carbonell i altres de molt més modernes. En el recto del segon full de guarda hi han aquests dos titols : *Historia de Aragó. Cronica del Rey don Pere el Ceremonios Escrita per ell Mateys.* Al damunt l'ex-libris : «Ex Bibliotheca quam D. D. Vincentius Blasco Academiae Valentinae Rector perpetuus, eidem testamento legavit.» Relligat en pergamí amb retol al llom de llarg a llarg.

1. — (Foli i.) En la obra dejus scrita se troba la [Ge]neologia dels reys de Sicilia.

La sillaba [Ge] escrita en lletra posterior.

Apres lo noble Menalau rey de Ytalia e de la illa de Sicilia...

Acaba amb les recomanacions del rei Frederic al seu fill Corral, així:

... demana de consell los homens bons e vullas esser informat de consells e providencia d'aquells.

Sobre les *Croniques de Sicilia* i aquest text, vegi-s la meva *Historiografia de Catalunya en català durant l'epoca nacional,* París, Revue hispanique, 1906, p. 93.

2. — (Foli vj.) Cronicha. Del començament del mon fins al començament de la ciutat de Troya...

Notes de dates desde 'l començament del món fins a Jesucrist. Espai blanc fins acabar la plana i blanc el verso.

3. — (Foli vij.) Com en Proença de Gascunya hac un cavaller senyor de un castell que hom appella Cathalo lo qual cavaller conquerí la ciutat de Barcelona, la qual tenien gens qui no creyen Deu.

La llegenda d'Otger Cataló semblant a la manera com la porta Tomic.

4. — (Foli viij v.°) Altra istoria en ques conté com los francesos levaren per rey Carles Maynes e com son fill appellat Ludovich en vida del dit Carles conquistà la Ciutat de Barchinona de Sarrayns.

Croniqueta de la conquesta de Barcelona per Ludovic i de la llegenda de la fundació del monestir de Sant Pere de les Puelles.

5. — (Foli x.) Iheronimianum hoc opus per Johannem Andree urgente devocione compositum...

6. — (Foli xij v.°) Aquesta es la neologia dels Reys de Ffrança.

Se tracta només d'una llista dels reis amb el nombre d'anys que va durar cada regnat, sense dates, acabant en Felip *l'Hardit* amb la de la seva entrada a Catalunya i la de la seva mort.

7. — (Foli xiij.) Aquesta es la neologia dels Reys Darago...

Cronologia pura desde Alfons I de Barcelona fins a la mort de Ferran d'Antequera. Segueix la taula de la cronica del n.° 9.

8. — (Foli xiv.) Qual es appellada la primera Spanya e qual la segona e qual la terça Spanya. Lo qual present capitol es contengut en un libre appellat la gran Biblia segons se seguex.

9. — (Foli xv.) Del primer hom qui pobla Spanya.

Segons que havem lest en molts libres lo primer hom que pobla en Spanya hac nom Tubal del qual exi la generacio dels Ybres axi com aço dien Isidoro e Jheronim e foren nomenats per lo nom de Tubal Cetubalers...

Es la cronica dita de S. Juan de la Penya i que no es altra que l'escrita o manada escriure per Pere III sota 'l titol Cronica dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona. Vegi-s la meva *Historiografia*, p. 73.

Al foli xxx tracta Del començament del comtat de Barcelona. Acaba tractant, com es sabut, de la mort d'Alfons III; però després segueix un paragraf sobre la campanya de Sardenya del rei en Pere de les Cerimonies, deixant-lo en vida.

10. — (Foli Lxxij.) Cronica del Rey en Pere. Aci comensen les Canoniques del Rey En Pere en que fa mencio de son pare lo rey Namfos.

Capitol primer. Non nobis Domine...

Aquest text, que es el que va utilitzar en Carbonell, conté les notes saltades destinades a formar part del capitol setè. Després ve una nota sobre la mort del rei, quals primeres paraules son:

(Foli Cclxxix v.°) Fins aci foren los actes per lo Rey en Pere fets...

i les darreres:

... en la esglesia del monastir de Poblet cujus anima in pace requiescat. Amen.

11. — (Foli Cclxxxj v.°) Del rey En Johan primer fill del dit rey En Pere terç.

(Foli Cclxxxv v.°) Del rey en Marti segon fill del dit rey En Pere terç e germa del dit En Joan.

(Foli Cclxxxvij v.°) Del rey en Ferrando primer net del dit rey En Pere terç e nebot dels propdits reys En Johan e En Marti de Arago, qui per eleccio fon tret de Castella per esser rey Darago.

Aquestes tres croniquetes dels tres regnats que vingueren després d'en Pere III, se retroben en algun altre ms.

12. — (Foli Cclxxxxij.) En lo libre de Ramon Muntaner, lo qual te en Lobet, son continuades les coses dejus escrites e siguents en que lo dit Ramon Muntaner fo personalment.

Com la cort se ajusta en Çaragoça per coronar rey d'Arago lo senyor infant Namfos...

Foli Cclxxxxx v.°, acaba tot el manuscrit:

... E puys de l altra part dreta seyen tots los richs homens qui cavallers se eren fets aquell jorn. E apres seyen tots los cavallers novells qui en aquell dia se eren fets. E lo senyor rey sehia en...

Són fragments dels capitols 293 i 298 d'en Muntaner.

El present ms. havia sigut descrit per M. Amadeu Pagès, *Recherches sur la Chronique Catalane attribuée à Pierre IV d'Aragon,* en *Romania*, XVIII, pp. 233-280; també vaig donar-ne una nota somera en l'*Historiografia*, p. 69, C. Quasi no cal dubtar que aquest ms. es el que va servir d'original per les *Chroniques de Espanya* d'en Pere Miquel Carbonell, Barcelona, 1536 [1537], obra en la que no 's fa gaire cosa més que extractar els textes dels nostres n.os **9** i **11**, posant-hi sencer tot el n.° **10**.

IV

92-4-24. — Pere Tomich, Histories e conquestes. — Flor de Virtudes.

Ms. en paper de 126 folis de 266 × 188 mm., dels

quals la foliació s'atura al Lxxxxv. Lletra del segle XVI.e. Al centre del llibre més de la meitat de les planes se 'n van a tiretes i es fan polç, talment la tinta corrou el paper. Capletretes vermelles senzillissimes. En un foli preliminar hi ha escrit : «Este libro es del uso de P. Pdo. Fray Jayme Villanueva : el qual lo compró por 60 r.s v.n y lo regalo a esta Biblioteca.»

1. — (Foli i, en lletra antiga vermella) Les Ystories de espanya

En lletra del segle XVIII.e, entre altres notes:

Pedro Tomic continuado por Anonimo. Acabó Tomic esta obra 10 Nov. 1448.

Aquesta post-datació es errada de la primera edició. En Tomic va acabar l'obra en 1438.

Altra vegada la lletra antiga:

Devets saber que nostre senyor deu qui es començament de totes coses feu e crea lo mon e totes altres coses segons he trobat en lo primer libre de la biblia...

No hi ha, doncs, dedicatoria, ni taula, ni epigrafs, començant pel primer capitol. El que 's refereix a Alfons V apareix modificat a la fi. L'obra d'en Tomic està aquí continuada per un anonim diferent del de les edicions. Acaba l'obra amb la del seu continuador al verso del foli C, tractant de Ferran II *el Catolic,* d'aquesta manera:

... feu la via de tanil qui es prop la Ciutat de Granada a tres legues de aquella.

Segueix un foli omplert amb la llista dels reis de

Aragó post unionem, mig en català i mig en castellà.

La cronica d'en Tomic s'ha imprès quatre vegades a Barcelona (Rosembach, 1495 i 1519; Amorós, 1534; Bulbena, 1886).

2. — (Foli Cj.) Esto que yo fecho como aquell que quiere facer un prado de flores...

Acaba ·l ms. però no l'obra, així:

(Foli Cxxvj, darrer.) ... estara en temor dela cosa que ama que non le torne odiosa De la falsedat...

Els folis que ·l ms. tenia a sota de la plana han estat en bona part retallats.

Aquest tractadet castellà *Flor de Virtudes* no sembla tenir relació amb *Fiore di Virtu* compost originariament en el XIII.en segle per fra Tomas Gozzadini de Bolunya i portat molt aviat al toscà, d'on va treure la seva traducció catalana en Francesc de Sant Climent, i de la qual hi ha noticia de tres impressions fetes a Catalunya (Lleida, 1489; Barcelona, 1495; Girona, 1497).

V

87-6-18. — DIETARI D'UN CAPELLÀ D'ALFONS V.

Es una copia, feta en 1743, d'aquest notable llibre historic, qual original se conservava a Valencia mateix, però no hem pogut veure-l. Aquesta copia es en paper i consta de 771 pagines de 315 × 215 mm. Relligadura

en pergamí, desfeta, al llom : «Varia. 47-Dietario». Va davant una portada, seguida d'un full blanc, que diu així :

Dietari de varies coses sucseides en lo Regne de Valencia y en altres parts escrites per un Capellâ del Rey Don Alfonso V. de Aragô. fins al añy 1478. Añadides altres Memories Diaries desde 1516 hasta 1588. — Lease el Prologo.

(Pag. 1.) Abuit principio nostro Gloriosa Virgo Maria. Canoniques de Espanya dels Reys de Aragô ê dels Comptes de Barcelona, ê de la hunitat de Arago ab lo compdat de Barcelona, ê memoria de les coses ê fets antichs, ê pasat ê dels presents.

Aquesta obra fon treta de les Canoniques e Libres dels passats e antichs en les quals es breument atrobat l'estament de Espanya del començament de Mon tro al dia present quals Gents e quals Princeps, e Senyors la han posehida senyoreyada ê covernada...

A la p. 32 comença a tractar dels reis d'Aragó; a la p. 38, dels comtes de Barcelona; a la p. 60, de com se coronen los reis; a la p. 77, de com «Troya fonch edificada»; a la p. 143, «De la coronacio del Rey en Martí». Desde aquí endavant comença propriament el *Dietari*, que s'ocupa amb cert deteniment de les qüestions concernents al Parlament de Casp, a les guerres de Catalunya i Joan II, i tot aquell agitat periode fins a l'any 1478. En la p. 645 acaba l'historia del capellà d'Alfons V, i

entren altres noticies curioses començant per la sentencia d'en Joan de Canyamarç, i acabant-se a l'any 1588. Després vé la transcripció final:

Acabosse de Copiar dia 18 de Julio año 1742. El Original queda en el Archivo de este Real con^to^ de Pred.^os^ de Valencia.

Sabem que aquest original, del qual el P. Villanueva (*Viaje*, t. II, p. 230) publica un fragment, se conserva encara a Valencia però ignorem on. El P. Bartomeu Ribelles, de l'orde dels Predicadors, també n'havia tret una copia de 145 pagines (*Apologia del P. M. Fr. Bartolomé Ribelles*, p. 5, en la Biblioteca de Lo Rat-Penat, 1911).

Per les obres historiques dels mss. III, IV i V ens referim a la nostra *Historiografia* esmentada.

VI

92-6-13. — Eximeniç. Vida de Jesucrist.

Volum de 284 × 214 mm. i Ccclxxiij folis repartits en 2 de pergamí per 6 de paper. Lletra del segle xve, a 2 corondells. Conté *tota l'obra;* a la fi s'ha relligat fòra de lloc un foli que pertany al llibre iv. Relligadura de pergamí. Provè de la biblioteca de Vicenç Blasco.

(Foli i.) Al molt honorable e discret caualler mossen Pere Dartes...

(Foli Ccclxxiiij.) Ffinito libro sit laus et gloria Christo Amen. | Detur pro penna scriptoris vita eterna. | Orla vocatur qui scripsit benedicatur.

VII

92-6-19. — Eximeniç. Vida de Jesucrist.

Volum de 288 × 215 mm. i Cclxxxxviij folis repartits en 2 de pergamí per 6 de paper. Escrit en el xv.en segle a 2 corondells amb molt senzilles caplletres. En el pla dels deu llibres del prefaci està marcat el terç amb lletra del segle xvi.e per aquesta nota:

En aquest iij. tractat son posades les dignitats de nostra dona.

i en el foli xxxvij està notat a sota de la plana:

De les dignitats de la verge Maria.

Relligadura de pergamí. Conté els *set primers tractats.*

(Foli i, en lletra del xvi.en segle.) Comença lo libre qui tracta de la vida e actes de Jesucrist e de les dignitats e priuilegis de nostra dona sancta Maria. Lo qual compongue mestre Eximeniç a pregaries de mossen Pere dartes mestre Racional de Valencia. Prolech.

En la lletra del text:

Al molt honorable...

(Foli Cclxxxxviij.) ...Segueix se lo VIIIen libre en un altre volum apellat de la vida de Jhesuchrist.

VIII

92-5-39. — Eximeniç. Vida de Jesucrist.

Volum de 285 × 210 mm. i 373 folis repartits en 2 de pergamí per 5 de paper; la foliació essent en guarisme. Escrit en el segle xv.e a dos corondells; manquen els folis 1, 2, 3, 8, 11 i 12. Els primers folis comencen amb el capitol 3 del llibre *setè*, contenint fragmentariament els capitols 3, 4 i 6; del capitol 10 salta al 17. Al foli 79 v.º *b* acaba ·l llibre *setè*, repetint vii en lloc de *vuitè*, seguint equivocada d'un la numeració dels llibres.

(Foli 311, en lloc de *desè*.) Aquest nouen libre conten breument los seguents set tractats...

(Foli 369 v.º *a*, acaba l'obra.) ...ab nos mateix sia tots temps recomanat a la sua gracia e merce qui viu e regna in secula seculorum Amen.

En *b* comencen fragments de la mateixa obra:

Nota que en aquest primer temps de la esgleya christiana foren fetes moltes altres coses grans segons que recita Vicent en lo seu espill ystorial com la ystoria ecclesiastica les quals reciptar seria longa cosa e impertinent a la vida de Jhesuchrist solament enten aci a recomptar sumariament la vida e mort corporal de la gloriosa mare sua e aço vull posar per punts...

Hi han els capitols 3 a 19, mancant el foli 372 que contenia ·l capitol 18.

(Foli 373 *a*, acaba ·l llibre.) ...E aci es acabat ço que ·s pertany al primer temps de la sancta esgleya christiana parlant curtament segons que posa lo dit Gervasius sabinensis damunt allegat resta que digam ara apres la vida de nostre saluador e curtament queucom de ço ques pertany al segon temps de la dita sancta esgleya chrestiana segons que posa lo dit seuer piados e gran doctor e Cardenal Gervasius sabinensis. | Benediccio et charitas et sapiencia et gracia accio honor et virtus deo nostro in secula seculorum Amen.

Aquests mss. VI, VII i VIII els he descrits en *Les obres de Francesch Eximeniç (Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans,* 1909-1910), n.os 157-159.

IX

92-6-20. — Colonna. Croniques Troyanes, traduides per Jacme Conesa.

Paper de 275 × 208 mm. Escrit, en el segle xv.e, tot d'una mà, amb epigrafs vermells, a 2 columnes. Cap-lletres petites. Enquadernació en pergamí; al llom, de lletra gotica : «Guerras de Troya». 3 fulls de guarda al davant i 3 al final de diferent paper i més modern que ·l del text.

No hi ha foliació; tots comptats, entre utils i en blanc, ne té 121.

Prové de la Biblioteca del Marquès de Dos aigües.

1. — (En el foli 1.r que apareix, comença en vermell.) En nom de nostre senyor Deu Jhesu Christ e de la sua mare molt homil nostra dona sancta Maria. Aci comença lo proloch de les histories Troyanes les quals en Jacme Conesa prothonotari del senyor Rey d Arago, esplana de lati en Romans.

A histancia e a pregaries de hun noble hom e de gran comte qui desijava aver en Romans les histories Troyanes qui son en lati per ço com avia hoyt dir que eren molt belles e que pertanyien a ssaber a tot cavaller Yo Jachme Conesa protonotari del senyor Rey d Arago jat sia que fos assats occupat en altres afers majors e no hagues leer de occupar me en aquests pero per satisfer a les sues pregaries car sabia que hell hi trobaria plaer en saber moltes istories e molts fets antichs e era volenteros en legir e saber fets cavalleroses e aytals com les dites histories contenen que jatsia que ell entena quacom de lati, empero com per la subtilitat dels latins segons los quals les dites histories son compostes, dehia que no les podia perfetament antendre perque no n podia aver

aquell plaer ne la intencio ques pertayn del libre. E per complaure a ell d arromançar aquelles per aquell entrevall de temps que poria, les comenci a xviii. dies del mes de juny del any .M.ccc.lxvii. protestant que no sia perjudicat a les dites histories en lati. Car verament lo romans d aquelles en esguardament del lati lo qual es molt aptament posat, es axi com a plom en vers or fi. E axi matex protestant que si algunes paraules seran transportades e que parega que no sien tant fermes de tot en tot al lati no sia imputat a oltracuydament de mi Mas que caschu entena que aquell transportament e mudament he yo per donar entendre pla e grossera los latins qui son sobtils al dit noble hom e a tots altres lechs qui apres d ell les dites histories legiran. E encara mes pot esser imputat a grosseria qui segons la subtilitat d aquell qui les composa no son bastant ne soficient de fer translacio de lati en romans. Mas confiantme en la gracia de Deu e sabent que per fer alguna mutacio de lati en Romans no pot esser a mi reprehensio, quant a Deu atrevesch me de fer aquesta obra, pregant ab gran histancia que si res hi haura que no ls placia e que ls torn a enug que no donen a mi algun carrech com yo aytant com mils pore

me enten afermar al test de les dites histories, aytals com yo les he Reduit aquelles de lati en Romans axo com dit es E comencen en la forma quis segueix.

Jat se sia que tots dies les coses antigues sien creseratades e meses en oblit per les novelles e per les fresques...

...Yo Guillem de Columpnes avocat de la ciutat de Mecina en aquest present libre he transcrit que fo scrit per .ii. actors es assaber Dites Grech e Dares ffrigia qui foren presents en les batalles de Troya...

Després comença l'obra, que ocupa 88 folis. Acaba, doncs, en el foli 88 v.º, on diu:

Ffinito libro sit laus gloria christo. Amen.

1 foli en blanc.

2. — (En el foli següent comença:) Taula de les costumes d Espanya. — Com deuen los pobles guardar al Rey los castells e sots quina pena...

Així segueix l'enumeració dels demés titols, però sens enviar als folis, perquè no estan encara marcats. En el foli següent, col. 1.ª, en vermell:

Titol xviiie de libre segon de les vii. partides que parla lo dit titol. Quin deu esser lo poble en guardar | e en bastir | e en defendre |

e donar los Castells | e les fortaleses de Rey | e del Regne.

Total xxxii *leys* que comprenen 18 folis o 19 amb la taula en l'ultim que hauria de ser el 108, al final de la 2.ª columna i començament del verso, que queda quasi en blanc, diu en vermell:

Aci son acabades les costumes d espanya sots document de les quals los alcayts an ha tenir e guardar los castells los quals los son comanats e servant aquells en alguna manera no son vists haudes les penes en aquelles contengudes.

Segueix un foli blanc.

Vegi-s l'estudi den R. d'Abadal i Vinyals, *Les «Partidas» a Catalunya (Estudis Universitaris Catalans*, Vol. VI, 1912, pp. 13-37) en el que 's fa una descripció d'aquest mateix manuscrit.

3. — Segueixen alguns *furs de Valencia* pertanyents a batalles, malfactors, guiatge, etc. Comença:

Fem fur nou que nos ne altre tenent nostre loch no puscam reebre batalla en nostre poder que algun vulla fer ab altre per asalt ne per volentat.

El penultim porta en vermell:

Del Rey regnant en l any xviii^e^.

fent referencia als furs del rei Martí de xxv setembre 1404. L'ultim tractant de *deseximents* no acaba per mancar-hi fulls abans de procedir a l'enquadernació del ms.

X

92-6-1. — VALERI MAXIM. Traducció d'ANTONI CANALS.

Tot pergamí, escriptura del segle xv.e. Cap-lletres de bon gust. 2 folis de taula, 1 en blanc i 159 folis marcats de I a Clix. 338 × 257 milimetres. Enquadernació en pergamí; al llom diu, en lletra gotica, de llarg a llarg : *Valerio Maximo*. Tot a 2 columnes.

En la guarda hi ha imprès : *Ex libris Academiae Valentinae legatis ab Excmo, D. Januario Perellós, Marchione de Dos aguas.*

(Foli 1.r prel., hi ha la taula dels nou llibres de Valeri.) Titols del primer libre de Valeri Maximo. Titol de religio que vol dir servitut e honor feta a Deu .ii.

(Foli 2.n prel., acaba la taula i ademés:) Translat de la letra quel Cardenal de Valencia trames als Conssellers de Barchinona com los trames lo present libre appellat Valerii maximo. — Cars amichs com nos estudiant algunes veguades en lo valeri...

(Foli 2.n col. 2.a) Resposta feta per los honorables conssellers de la Ciutat de Barchinona a la letra demunt incerta. — Molt reverent pare...

(Foli i, amb una A de colors i or, al marge inferior escut d'un cap de negre sobre camper vermell.)

Al molt reverent pare en Christ e senyor meu e molt alt lo senyor en Jacme per la providencia divinal de la sancta sgleya Romana Cardenal bisbe de Sabina e administrador del bisbat de Valencia ffrare Antoni Canals del orde dels frares preycadors per vostra altea licenciat en sacra teologia e fet lector de la Seu de Valencia...

(Foli i v.° col. 1.ª) Per socorrer e ajudar als treballs dels homens...

Es complet el ms., que acaba en el capitol viii.e del titol xvii del novè llibre amb les paraules:

(Foli Clix, col. 2.ª) Empero lo seu cap que axi follament sen volia pujar alt | en lo sobira grau del Imperi fou levat de les spatles e abaxat als peus per sentencia diffinitiva e manament del dit Cesar qui viu en fama gloriosa per secula seculorum. Amen.

Les cartes del Cardenal bisbe de Valencia oferint el llibre als concellers de Barcelona són de 1395; en l'Arxiu Municipal se conserven el llibre regalat pel Cardenal i una magnifica copia que 'ls Concellers ne feren executar. Se conserven altres copies executades en el xv.en segle, com també d'una traducció castellana del Valeri Maxim, treta, no del llatí, sinó d'aquesta traducció den Canals.

XI

92-4-12. — Manuel Diez. Libre de Menescalia.

Provinent de la Biblioteca del marquès de Dos Aigües. Relligat en pergamí. Tot paper de 285 × 210 mm.; lletra del segle xv.e; cap-lletra de color. 2 folis de Taula, el primer espatllat i adobat, 1 foli en blanc, Lxxxxv folis de text tots seguits. Es el més complet de tots els exemplars.

En el foli 1 comença:

En nom sia de la santa trinitat...

Entre ·ls folis xvi i xvii hi ha enganxat un foli que correspon a la taula dels cavalls. Entre ·ls folis Lxxxij i Lxxxiij hi ha enganxat el foli Lxxxxvij que ha d'anar al final. En el foli Lxxxvij hi ha la taula de la menescalia de les mules. En el foli Lxxxxvj v.° acaba ara ·l ms. amb el capitol «de cop d ull de mula» però contant-hi el foli següent que, com hem dit, està fòra de lloc, l'exemplar resulta complet perquè acaba amb el capitol «Mula com deu esser ferrada» que es l'ultim de l'obra.

XII

92-4-13. — Diez. Libre de Menescalia.

Segle xv.e. Provinent de la Biblioteca de D. Janer Perellós, marquès de Dos aigües. Tot paper i a plana plena; cap-lletra blava i vermella en el foli 1; cap-lletretes

blaves i vermelles alternades al començar cada capitol. Epigrafs vermells. Han sigut arrencats els folis vij, ix al principi. Del foli viij salta al xiij i entre-mig hi han cusits 2 folis de taula. 285 × 215 mm.

(Foli i.) Aci comença lo libre de la menescalia compost per lo noble mossen Manuel Diez.

[E]n nom sia de la santa trinitat...

Del foli Lxxiiij salta al Lxxxxiij, i entre ·ls folis Cviij (mules) i el Cviiij se troben els Lxxvij-Lxxxxij que haurien d'estar al seu lloc on se tracta de cavalls. En el foli Lxxxxiij v.° acaba ·l tractat dels cavalls. Tot seguit, en lletra posterior però del segle XVI.e, hi ha continuades, fins acabar el foli, algunes receptes per malalties de cavalls que comença:

A cavall que tinga lo braç o cama hunflada o juntura...

El foli següent està arrencat, els folis Lxxxxv i Lxxxxvj en blanc, els folis Lxxxxvij i Lxxxxviij contenen, amb lletra diferent i posterior, dugues oracions en castellà, el foli Lxxxxviiij està en blanc i en el foli C comença:

Taula del tractat de la menescalia de les mules compost per lo noble mossen Manuel Diez.

Segons aquesta taula, el ms. devia arribar almenys fins al foli Cxiij que tracta de:

Com deu esser ferrada la mula.

En el foli Cj:

Prolech del seguent libre.

Necessari es que parlem de les mules E aço per tal car los cavallers vells qui en lur jovent han seguit lo mester de les armes lurs persones ne romanen castades axi per los grans treballs com per les nafres que rebudes hauran. E quant se lexen de portar armes per lur vellessa cove que per anar nuls reposats cavalquen mules. E per ço yo Manuel diez ne fare un petit tractat per lur avisament lo qual ordenare en x capitols. — Lo primer sera de la bellea que mula deu haver. — Lo segon dels bons senyals que mula deu haver per esser bona. — Lo terç de les bondats que mula deu haver. — Lo quart com la deu fer avear amblar. — Lo sinque com la deu tenir. — Lo sisse dels pels. — Lo sete de lurs malties. — Lo huyte de les cures. — Lo nove com deu esser ferrada. — Lo dehe la conexença si es filla de somera o de egua.

L'ultim foli que té actualment el ms. es el Cviiij i en el v.° acaba amb l'epigraf en vermell:

Altra cura a porrets o a ronya.

XIII

92-4-25. — Diez. Libre de Menescalia.

Segle xv.e. Volum de 275 × 218 mm., de Cxiiij folis, mancant-n'hi alguns entre-mig. 2 de pergamí per 4 de paper. El ms. a 2 columnes, té ·ls epigrafs vermells, i les cap-lletretes vermelles i blaves alternades. Relligat en pergamí. Precedeix un foli de pergamí amb un cavall pintat, el sol, la lluna, estrelles en un cercol que volta al dit cavall, inscrits el noms dels planetes. A dalt la plana la següent inscripció en vermell:

Los signes deius escrits son contraris cascu en certa part del cavall. Car quant volreu fer alguna cura en lo cavall deveu que lo signe no sigue sobre aquell loch que volreu fer la cura. Aries es contrari al cap. Taurus al coll. Cancer als pits. e axi dels altres signes segons que son senyalats e escrits en lo cavall deius.

En el v.º d'aquest foli hi han les notes següents, del segle xviii.e:

Dio este libro (Original de su mismo Autor) a la libreria del Real Con.to de Predicadores de Valencia Sr. Vicente Beaumont.

Queda corregido segun el expurgatorio del año 1701, y videse que faltan algunas hojas intermedias, en las que devian caer algunas expurgaciones.

Se imprimió dicho libro en Barcelona por Joan Rosembach aleman en 15 de febrero de 1515.

En el foli 1, titol vermell. E primera, ornada en blau i vermell:

Aquest libre de menescalia ha compilat e esperimentat Lo Noble mossen Manuel Diez, Senyor de la vila de Andilla.

En nom sia de la santa trinitat que es pare e fill e sant spirit tot un deu. Com sia molt necessaria a tot Cavaller e gentilhome e hom d estat los quals han a fer les conquestes e les deffensions de llurs terres ab lo Cavall e com sens aquell exercici d armes fer no s pusca per los Cavallers e homens d estat car lo Cavaller a peu no pot anar conquerir ne ben deffendre sa propria patria ans es molt menys en tot treball a peu que los pagesos ne homens de tal condicio car son veats de treballar a peu car lo criament e llur propria natura los ho dona...

Perque yo Manuel diez maiordom del molt alt e poderos princep e victorios senyor don Alfonso Rey d'Arago vull fer un libre de Cavalls per mostrar als jovens Cavallers e gentils los quals per la poca edat non saben...

Manquen els folis ij, iij, vj, vij, ix i molts altres.

L'ultim capitol que té aquest exemplar es:

La mula com deu esser ferrada.

que acaba amb les paraules:

(Foli Cxiiij.) ... Si han les ungles molt forts sovent untauli les corones ab conna de carnsalada.

Segueix un foli en blanc i dos en que s'hi posà una taula de l'obra en lletra del segle XVII.e

Els mss. XI, XII, i XIII ens donen el tractat de Menescalia que va imprimir-se a Barcelona per Rosembach en 1515 (l'edició que 'ls bibliografs han donat al mateix impressor envers 1490 resta improbable), i, per Dimas Bellestar i Joan Giglo en 1523. La traducció castellana, feta per Martín Martínez de Ampiez, va imprimir-se a Çaragoça en 1495 i 1499, a Valladolid en 1500, a Tolèdol en 1511, a Burgos en 1530, i altre cop a Çaragoça en 1545.

Dos altres mss. d'aquest llibre 's troben a la Biblioteca Nacional de París, esp. 351. (Vegi-s Morel-Fatio, *Catalogue des mss. espagnols et portugais,* Paris, 1892, p. 34.)

XIV

92-4-18. — Varia.

Paper de 274 × 192 mm. 137 folis numerats recentment amb llapiç. La foliació antiga, de xifra romana, sols se regoneix en alguns folis; l'enquadernador va tallar-ne la major part. Al fer la foliació en llapiç no 's tingueren en

compte ·ls fulls que manquen. Enquadernació en pergamí flexible. En el llom diu : «Varios, t. 5». Tot el ms. es a 2 corondells, lletra gotica del segle XV.e.

Parla d'aquest codice Villanueva, *Viaje literario,* t. IV. El tractat de cuina, que es el nostre núm. **11**, el descriu, copiant-ne fragments, J. E. Serrano en la *Revista de Valencia,* 1882. Torres Amat copia a Villanueva.

Els titol són vermells. Cap-lletretes amb petits traçats vermells o blaus alternats. Detallarem la serie d'interessants tractats que conté.

1. — (Foli 1, 2 i 3.) Una taula d'un receptari que no comença per mancar ja ·l primer foli al procedir-se a l'enquadernació. El primer article que conté es:

Per deffer tota Infladura.

L'ultim es:

A les Infladures de les abelles | e a tota altra | e de les vespes guarda en l om li loco...

No acaba.

(Foli 4, continuant.) Canamus principi. Aquesta recepta es bona a tot home qui haja mal de gota. Primerament oly de mata, oly de camamirla | oly rosat, oly de lor, oly de murta gripia, e de altea aytant de la un com del antre, e sia n untat lo malalt a bona carbonada.

La segona recepta es:

(Foli 4 v.°) Recepta que fiu al genoll den Jacme Oliver.

L'última es:

(Foli 15 v.º col. 2.ª; de la foliació antiga xxvij v.º col. 1.ª) A lupia a guarir sens tallar. — Pren de les malves e del julivert e del ensens, e cascuna de les erbes per si ligat ab fill e prenets una olla enverniçada de bogia | e fets ne la miga d aygua o mes e

Manquen alguns folis o estan posats fòra de lloc pel relligador, perquè a baix a la pagina hi ha 'l reclam *prenets,* mentres que en el foli següent comença:

... e les sements sien ben cernudes.

Ve tot seguit l'altra obra, pel mateix estil.

2. — En el foli 16, col. 1.ª, després de les paraules abans dites, A més groçeta i titol vermell:

Aci comença Tesaurus pauperum en nom de la santa trinitat sia Amen.

Primo de la virtut del romani. — Primerament si fets una cullera de romani e ab aquella menjats qualsevol vianda jamay nous pot fer mal E sius perfumats la cara ab la scorca del romani e que siats refredat serets guarit de continent...

Els altres titols són:

A tinya de cap. — A mal d uylls. — A estancar sanch del nas. — A hom trencat. — A tota mengadura. — A febral terçana. — A rom-

pre tella que sia dins en los uylls. — A huylls que sien vermells. — A hom | o fembra que no pot pixar. — A pedra de la vexiga. — Empastre a les plagues. — Per a fembra qui endurexch les mamelles per leyt. — Per a fembra que no ha de sa flor. — A flux de sanch. — A la fembra qui roman lo lit en lo ventre. — A fich de les besties. — Al fich del hom. — Per guarir sarna de peus de bestia. — A guarir malalt. — A traure tota gota quant es en lo cors del hom. — Per fer diadragant. — A guarir tos. — A guarir fich on que paresca. — Per guarir de la escaldadura. — Per a guarir cancer. — Per matar pruyga de les fistoles e del cancer. — Si hom ha fistoles fich o cancer al garo. — Per al fich. — Si vols sanar la lebra ques fa en la barba | o en lo cors del hom. — Per mundar les taques ques fan en lo cors. — A hom que hix lo budel. — Per stancar sanch del nas. — Per ha infant que molt plora. — A la pudor que hix del cors que mou de les corades. — Per aquell qui scup sanch qui ha la vena rota. — Per traure serp del ventre. — Per refermar les dents ques manegen e per adobar les genyves e millorar l alen. — Per guarir de les fistoles. — Per guarir la postema quant se fa dintre. — Per guarir lo fich. — Per guarir tinyos. — Per

aquells qui no poden pixar. — Per conexer si dol lo cap al malalt. — De les orines de les fembres. — A febra quartana scriu les paraules següents en quatre fulles de salzer. — A tolre lagremes dels uylls. — A hom qui no pot jaure ab fembra. Los fruyts de lorer sien picats e confegits los ab vi | e sien ne untats los collons e ls ronyons poderosament fa jaure ab fembra. Item los collons de volp menjats molt escomouen luxuria. Item aquell qui moll vol usar luxuria bega una onza o dues de cervells de pardalls ultra manera escomouen voluntat... Item la verga del hom sia untada ab fell de verre e de cabra escomou lo delit de jaure ab fembra. — A estancar sanch. — A hom rabios. — A hom qui haja lo fetge calffat. — A dolor de ventre. — A mal de porcellanes. — A dolor de ventre. — Empastre a tota ungla. — A dolor de cap. — A corriment de sanch de la mare. — A foch salvatge. — A nafra curar. — A hom qui hix sanch. — A gota freda e nirvis adormits. — A tota fredor. — A hom qui ha mal de exir o de gitar. — Engoent per a fistoles e cranchs. — A matar les rates. — Empastre per al cor per devensions de les granoles. — Aygua pera beure. — Empastre per la granola. — A fembra qui no s vulla enprenyar. — A no parir.

— Per fer los cabells rosos. — Per fer gitar la pedra. — El exarop per a denegar la lengua. — Per metre pau entre marit e muller herba que ha nom phenga e vermens que hom troba per les cases que son de color burella... e sempreviva... fet polvora e dats ne en les viandes... — A mal de terçana. — A mal de dents e de quexals. — (Id. id.) — A desligar hom o dona. — A pendre colors. — A posar or o argent on te volras. — Per saber ço que furten a hom. Per saber qui te lo furt scriu en una ostia o en pa los versos seguents... — Per parir a la dona que va de part diges les paraules dejus scrites a la orella dreta ✠ Adam ✠ Adam ✠ Christus te vocat, exi foras luceat ei. — Per als cuchs del hom, o vermens del cors | o de bestia.

(Foli 26 v.° col. 2.ª) Aci acaba lo libre compilat per Ipocras. Deo gracias.

Finito libro sib laus deo christo. Amen.

Hem donat tota la taula pera que puguin comprobar-se les diferencies que separen aquest tractat del que amb el mateix titol feu fer Pere Hispano (Papa Joan XXI) i del qual n'hi ha ms. a Vich (Vegi-s REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA, II, p. 238) i se ·n publicaren 64 planes en 1892 *(Biblioteca de la Revista Catalana)*. En l'explicit del present se declara que ·l llibre es compilat per Hipocrats.

3. — En el foli 27, col. 1.ª hi han encara 11 ratlles

que acaben alguna recepta anterior d'un foli que manca; es contra la gota.

Aci comença lo libre que feu Macer de les herbes quina virtut han. Primo del Assensi.

Pel assensi sapies

i segueix el text. La P d'ornament d'or, i, al marge inferior de la plana hi ha, també d'or, una aliga amb corona reial en mig de dos peixos. Les primeres erbes de que tracta són:

De la ortigua. — Del ayll. — Del plantatge. — De la lancolada. — De la ruda. — De la violeta. — De la Aristologia. — Manrubi. — Del Ysop. — Del liri blau. — De la ala. — Del api...

Moltes altres. L'ultim capitol es:

A guarir lo mal de lupia que algu ha o te en cap o coll o peu o altre loch.

Acaba en el foli 54 v.°, col. 1.ª. En la col. 2.ª, de vermell:

Aci acaba lo present libre compost e appellat Macer. Deo gracias. Amen.

De l'anomenat tractat de les virtuts de les erbes, per Macer, ne posseia un ms. Ferrer Colon, n.° 2,087, i n'hi ha un altre a París. La traducció castellana s'havia imprès almenys dugues vegades.

4. — (Foli 54 v.°, col. 2.ª) Aquesta Taula

daval scrita es provada per servir .xx. legues entorn de Valencia per l estrelau.

Això està de vermell com tots els titols del ms.

Primo de dos dies de Març tro a .xxii. de abrill ha en lo dia .xii. ores e .xii. en la nit.

Per coneixer les principals festes, etc. de l'any.

(Foli 56 v.°, col. 1.ª) E veus tot l any acabat E aquest compte afinat qui l scriví deus li do bon any, e bon dia, e vista tota via per honor e reverencia de la humil Verge Maria, e apres de Santa Margarita qui l guiu tota hora, a ell | e a la sua companya.

(Foli 56 v.°, col. 2.ª) Aquesta taula daval scrita es provada per servir .xx. legues entorn de Valencia per l estrelau.

Primo de dos dies de Marc en tro a .xxii. de Marc lo dia ha xii. ores | e la nit xii.

Repeteix en part.

(Foli 57, col. 1.ª) Ffon donada Gandia al senyor Inffant en Pere ab carta dertuse viii° idus junii anno domini M°.ccc°.xx° tercio.

Item Denia ab altra carta datum Barchinone viii° ydus novembris eiusdem anni M°ccc°xx° tercii.

La procuracio den Ponç de sent Johan que feu en Ramon Dalmau notari fon en Gandia |

e closa per en Francesch Fiscal notari a xxviiii de noembre anno lx septimo.

Quant volras saber aquesta taula quant sera bona sagnia | e de pendre la porga per porgar lo cors posa esment en aquesta taula fermament en aquest signe es la luna | e entre ab aquell signe per les cases de aquesta taula anant en contra a vall | e quant trobaras aquell signe posa esment en son endret e si diu bona fet sagnar | e si diu mala no t sagnes axi mateix sapies la qualitat del mal la qual taula trobaras en l altra plana segent.

A sota, 2.ª col. del mateix foli, hi ha pintat un sant Pau hermità, de 20 cm.; devia tenir llegenda a sota que ha sigut retallada. Les taules arriben fins al foli 67 r.º.

(Foli 67 v.º, col. 1.ª) Aquests son los dies dels mesos dessus scrits los quals son trenta set e son de gran perill...

Després d'això segueix una taula per sagnar-se segons les *complexions* (luxurios, Ergullos, Alegre, Envejos, Hiros, lagoter, larch, Enganador, Avar, Somogut, Gelos i Dormidor), los quatre dilluns maleyts, les planetes, esteles, etc.

(Foli 67, col. 2.ª) De partiment de Sagnia.

Després vénen:

— Dies caniculars.

— Compte de les lunes.

5. — (Foli 71 v.°, col. 1.ª) Aci comencen los proverbis de la saviesa de Salamo.

Com hom per conexer amar e honrar e servir Nostre Senyor Deu per ço fem aquests proverbis per que donen doctrina com hom sapia haver a la ffi sua e al qual es creat com sia aço que proverbi sia instruhiment e breument signiffica veritat de moltes coses...

Els titols són:

De Deu. — De prelat. — De princep. — De sotsmes. — De parent. — De muller. — De scuder. — De companyo. — De vehi. — De amich. — Del enemich. — De justicia. — De Prudencia. — De fortitut. — De temprança. — De ffe. — De sperança. — De caritat. — De veritat. — De contrecció. — De conciencia. — De penitencia. — De conffesio. — De satisfacio. — De senctedat. — De abstinencia. — De umilitat. — De pietat. — De devocio. — De oracio. — De pasciencia. — De obediencia. — De diligencia. — De lealtat. — De larguesa. — De perseverança. — De cortesia. — De honor. — De vida. — De mort. — De avaricia. — De Glotonia. — De luxuria. — De ergul. — De accidia. — De enveja. — De ira. — De parlar. — De riquesa. — De pobrea. — De intencio.

Acaba amb les paraules:

Començat | e fenit fo aquest libre per intencio de amar e honrar e servir a Deu.

6. — (Foli 85, col. 1.ª) De saber la manera dels temporales.

En la columna 2.ª:

O tu legidor d'aquest libre si a tu per aventura plau o desiges saber la manera e los temporals covinents ab lavor de la terra lig lo libre de *Virgili*.

Empero si mes desiges saber | e conexer les virtuts de les erbes lig lo libre *de Macer* qui es verifficat e t o mostra.

O si desiges e t plau hoir les altes batalles dels romans e dels affricans lig lo libre *de Luchan*.

E si l teu cor es amor ni te n plau saber la manera lig lo libre *De Ovidi* qui es dit de arte amandi.

Mas si no has cura de aço e vols viure apren ligen los libres e ls amonestaments de les scriptures per les quals hom coneix e sap squivar los vicis d aquest mon.

Total 36 paragrafs començant amb cap-lletra vermella o blava alternada.

7. — (Foli 87, col. 1.ª) Aci comencen los

.x. Manaments de la lig que nostre Senyor deus dona a moyses en lo munt de Sinay los quals deu complir tot bon christia.

Segueixen els 10 manaments.

(Foli 87 v.°, col. 1.ª) Los articles de la ffe son xii (xiv) Co es vii. ques pertanyen a la divinitat | e vii. a la umanitat.

(Foli 88, col. 1.ª) Les virtuts que ordenen los homens bons son aquestes.

(Foli 88 v.°, col. 1.ª) Les obres de misericordia de les quals al jorn del judici serem requests e demanats son aquestes.

La benediccio de la taula del dinar...

— Apres dinar la benediccio sobre taula al levar de aquella.

— Pro peste et pidemie.

— Oracio beati Sabastiani.

— Oracio beatorum Cosme et Damiani.

— Oracio beatorum Sanctorum.

— Oracio beati Bernardi adversus demonios.

— Oracio beati Ludivici regis Francie missa regi Carlici.

— Oracio del angel bo qui guarda a hom.

— Oracions per al mal temps.

Hi ha una creu grossa.

8. — (Foli 93 v.°, col. 2.ª) Aci comencen les virtuts de les dotze pedres.

La primera pedra *Girgonca* e es ab gentill color vermella...

Les altres pedres són:

Stopaci. — Marachde. — Rubiz. — Saffir. — Altra manera de Saffins. — Jaspi. — Lungeos. — Amatisch. — Cresolina. — Unicle. — Baricle. — Agats.

Altres Cinch maneres de pedres qui son de molt gran virtut. — Balaix. — Calcedoyna. — Sardoyne. — Diaman. — Gisopas. — Alencori.

9. — (Foli 96, col. 2.ª) Almanach perpetual trensladat de arabich, e leva dels anys de Christ 1308 | e lo que sobrara appella residuus | o ramanent.

En nom de Nostre Senyor Jhesu Christ Comença l almanach perpetual a trobar los lochs de los planetes en los signes.

Hi han set pintures representant signes del zodiac.
En el foli 106 v.° hi ha un alfabet i una taula.

10. — (Foli 107, col. 2.ª) Les misses de mossen Sent Pau hermita la persona qui les fa dir trau una anima del purgatori.

Segueix la llista de misses i de candeles.

(Foli 107 v.º, col. 1.ª) En nom de Deu sia e de Madona sancta Maria lo benaventurat mossen Sent Climent estant prop de Roma a tots los ffels de Jhesuchrist Saluts yo atrobi en los libres deles canoniques dels apostols que Jhesuchrist dix a sent Pere que xii. divendres son en lany que hom deu dejunar en pa e en aygua...

(Foli 108, col. 1.ª) Altres misses de mossen Sent Pau les quals foren revelades a un servent seu lo qual era en gran temptacio...

L'ultima està al final del verso del mateix foli, que 's veu que no acaba per mancar-hi fulls:

La xxxiii. es de sent Pere | e de sent Pau ab xii. candelles.

11. — Continúa la taula d'un llibre de *cuina,* per faltar-hi 1 foli davant.

(Foli 109, col. 1.ª) Sosenga a conills e a tota altra carn

Vermell.

Salsa a salvatgina

Negre, i segueix:

(Foli 109 v.º, col. 2.ª) Deveu saber que en aquest libre ha scrit Lxxxvii. menjars en quina manera se deuen appellar ne com no. Devets saber que lo dit libre es ffeyt per los

scuders ab los senyors grans e ab los bons homens, lo dit libre fo scrit per tal que aquells qui no sabien les coses fer ne apparellar los bons menjars ne les bones viandes perque guardassen e legisen lo dit libre lo qual libre es appellat de Sent Sovi, E feu lo e ll dicta un bon hom e fort bon coch lo qual coch stave ab lo rey d Anglatera. E lo coch lo ffeu ab consell de Pere Felip scuder del dit senyor rey. E feu lo en l any de la incarnacio de nostre senyor que hom comptave Mil e xxiiij. E los scuders de tota la terra e ells cochs e los ministradors e servidors e sotsmesos a lurs senyors qui tots ho loaren heu conformaren heu provaren que bon dictat era e verdader.

Salsa de paguo.

Ve ·l text. Desde la 2.ª recepta *Salsa blancha* (corretgit *d ocha)* canvia la lletra, més petita.

L'última que hi ha es : *Freixures de porcell* i no acaba; al marge inferior hi ha en lletra del segle XVI.e altra recepta culinaria.

12. — (Foli 118.) Segueix un tractat de gramatica llatina que no comença per mancar-hi alguns folis.

(Foli 133, col. 2.ª) Explicit compendium gramatice breve et utile traditum Intitulatum Tesaurus pauperum sive sive Speculum puerorum. Deo gracias. Amen.

13. — (Foli 134.) Està tot ell ocupat per 4 figures pintades : dos cavallers i dos frares; aigua i foc.

En el verso del mateix foli, i no a columnes sinó a tota la plana, d'escriptura diferent i posterior (segle XVI.e) hi han escrites unes profecies en vers, però escrit a seguit. Comença:

Despertarsera la aguila quen l ayre va volant
ab ses ales ben esteses ab son bech va siulant
En la tera de Granada davant ella fugiran
per muntanyes e per coves la caçaran sercant
un castell veuran en l ayre ab hun leo rugent
qui entrara en Granada ab tota la nostra gent
que fara aytal matanca e de sanch escampament
aco sera ha ora de mig dia en divendres verament
flor de lir sera spandida e veurets la serp volar
tro en la estreta gola qui sa apella Gibaltar
hont una veu plorosa tots volen se bategar
per pasar en Barberia per la creu exalçar.

Ocupa fins a un quart del foli 135 v.º i sembla no acabar d'esser copiat. En lletra posterior hi han en els dos folis següents receptes i altres notes sens importancia.

XV

92-1-29. — SANT BONAVENTURA. PUNYIMENT D'AMOR.

Llibre petit, enquadernació moderna en pasta. Tot en paper de 138 × 94 mm. Té C 73 (173) folis numerats,

alguns tallats al relligar. Lletra del segle xv.e. Epigrafs vermells, alguns no s'arribaren a omplir. Cap-lletres senzilles blaves o vermelles alternades. Aquest ms. havia pertenescut a la biblioteca d'Onofre Soler, rector de la Academia Valentina.

Hi han 7 folis sens marcar al començament, que són de diferent paper. En el 2 hi ha la nota següent:

Aquest llibre lo veneren en la almoneda del Pare dr Ventura Besols de la congregació de Sen Felip Neri; dia 29 de Juliol de 1827. *Stimulus amoris.* Punyiment, pelea ô punció de amor, *De Sent Bonaventura.*

En el foli 1 en vermell:

Comença lo prolech sobre lo libre apellat punyiment de amor en altre manera Vita christi ordenat per mossen bonaventura cardinal de sancta mare sglesia frare menor.

En negre segueix:

A tu Deu he levade la mia anima confiant della tua molt liberal pietat...

En el foli 2 v.° diu: *Altre prolech*, en lletra moderna:

O molt dols Jhesus trencha les molles della mia anima ab lo molt suau e saludable naffra della tua amor, naffre les entramenes della mia anima ab vera e fraternal e apostolical caritat...

(En el foli 4.) Comense lo libre de punyiment de amor. Liber primus.

Correts gents en totes les partides dell mon

e maraveyllats vos della caritat de nostro senyor deus...

En el foli 167 v.º hi ha l'epigraf de l'ultim capitol.

En qual manera hom deu cantar lo psaltiri de deu cordes.

Acaba ·l capitol i el text, en el foli 171, amb les següents paraules:

... Aquest es lo compte .deze. e psaltiri de deu cordes de perfecta humilitat lo qual qui perfectament lo canthara crech e esper que haura molt e excellent guardo lo qual nos atorch aquell lo quall es nat de mare humill per la humilitat della creu es sobre totes coses exalsat. Deo gracias.

En el foli 172 comença la taula:

Aquesta es la tabula del libre de punyiment d amor | e de trobar cascun capitol en son semblant numbre...

Ocupa 2 folis.

XVI

87-4-24. — Mir. Noticies dels Jurats de Valencia.

Paper de 288 × 200 mm. 104 folis marcats + 36 folis no marcats. Lletres dels segles XVII.e-XVIII.e. Enquadernació en pergamí. Al llom diu, molt esborrat:

«Mir. Fastos consulares de Valencia y su continuacion.» Provinent de la Biblioteca de D. Francisco Borrull.

(Comença foli 1:) In nomine Jesus.

En nom de Deu lo present llibre fet e ordenat segons sta per que se haja memoria axi dels Jurats com dels officials de la ciutat de Valencia en actes senyalats que son stats fets axi en la ciutat de Valencia com fora de aquella segons sta en dit llibre lo qual fon començat en l ayn mil iiiiC xxxiiij fins en l'ayn present mil iiiC xxxx dos per mi Guillem Mir ciutada de la dita ciutat lo qual es stat tret dels registres de la scrivania de la dita ciutat e ben comprobat.

Comença a treure 'ls datos desde 1306 i acaba en 8 octubre de 1503.

Ocupant 36 folis sense marcar, algun escrivent del segle XVIII.e, que no 's nomena, continuà en paper diferent l'obra curiosa den Mir, en castellà:

Continuacion de la noticia de los Jurados, Oficiales, i cosas notables de Valencia.

De 1504 a 1705.

XVII

88-3-9. — VERDAGUER. DIETARI DE L'ORDRE DE MONTESA.

Paper; lletra del segle XVII.e Format desigual, paper

menjat de 220 × 155 mm. uns fulls amb altres. Enquadernació en pergamí. 102 folis (el 103 es blanc).

Comença amb una taula molt estropellada.

(Foli 1.) Dietari Perpetuo segons lo reso de la orde de Montesa

Manca l'angle del paper.

Per orde de la lletra Dominical ordenat.

(Foli 102 v.º, ultim.) Finis 1638. Frey Jau.ᵉ Verdeguer Cantor Mayor del Conv.ᵗᵒ de Montesa.

Va relligat en el mateix volum la següent obra en castellà:

Ordinario de Ntra. Señora de Montesa segun el reso del Sagrado Orden de Cistells.

XVIII

92-3-3. — Corella. Trad. del Psalteri.

Paper, de 220 × 152 mm. Provinent de D. Onofre Soler. Enquadernació en pell valenciana. Lletra clara i cursiva, principis segle XIX.ᵉ. 357 pp.

2 folis en blanc i tot seguit la portada que compta com a pagina 1:

Psalteri trelladat de latí en romans Per lo reverent Mestre Corella.

Sens proleg ni avís comença 'l 1.ʳ salm en la p. 3.

En les pagines 353 i 354 està l'acabament de la copia, reproduint l'edició impresa de Venecia.

Asi feneix lo psalteri aromāsat per lo Reverent mestre Johan Roys đ Corella mestre en sacra theologia Corregit e feelment smenat per Johan Ferrando de Guivara prevere. Empremptat en Venecia per mestre Johan Hertezog tudesch. A xxx dies de abril Any de la nativitat de nostre senyor deu Jesucrist. Mil e cccclxxxx.

Laus deo.

En la p. 356 hi ha copiat d'altra mà el psalm 104 que falta en son lloc (p. 249). Ve un full en blanc i després un rebut de la copia de l'obra, que diu així:

He recibido de Dn Alexo Campo Rey la cantidad de trescientos cincuenta y dos r.^{s} v.^{n} por la copia integra de el libro titulado *Psalteri trelladat per lo Rev.^{t} mestre Corella*, que he hecho por encargo del mismo. Madrid 19 de Febrero de 1822. Son 352 r.^{s} v.^{n}. — Antonio Perales.

XIX

88-2-17. — Spill de la vida religiosa.

Provinent de la Biblioteca de D. Onofre Soler. Paper, de 204 × 140 mm. en lletra clara i igual, imitant perfectament l'elzevirià. xiv-259 pp. + 12 de taula + 4 de

blanques. Principis del segle XIX.e, copia de l'imprès. Enquadernació en pell valenciana.

3 fulls blancs. La portada diu:

Copia original de un impres antiquisim titulat Spill de la Vida Religiosa.

En la p. iii, sobre d'una estampa de S. Francesc:

Spill de la vida religiosa novament estampat.

(Pag. 1.) Spill de la Vida religiosa compost per un devot religios observant : lo qual conte en si un cami breu ab lo qual pugam anar a nostre senyor, trames á un altre germa seu religios que molt amava.

(Pag. 258.) Nota legidor que aquest libre propiament es dit *atajo* en castella : e cami breu en nostre vulgar : car es estat sumat y abreviat de un altre libre...

(Pag. 259.) Qualsevol persona que voldra comprar lo present libre vaja a la plaça de la Seu a casa de Antoni Cerda llibrer que alli lo trobara.:.

A lahor e gloria de nostre senyor Deu : e de la gloriosa verge Maria e del beneyt sant Frances : e a salvacio de les animes nostres. Feneix lo present tractat intitulat Spill de la vida religiosa : compost per un devot religios: lo qual per humilitat calla son nom. Estampat en la insigne ciutat de Valencia per mestre

Jorge Costilla : a xxviiij de Juliol any mil e cinchcents e vintinou.

Al darrera d'aquesta plana hi ha copiada la marca, i després ve la taula.

XX

88-2-43. — Obra de S. Pere Pascual.

Ms. del segle XVII.e, copiat d'imprès. Paper, de 208 per 154 mm. Portada + 34 + 1 de taula + 1 d'aclaració. Enquadernació en pergamí.

En la portada hi ha l'escut de la Mercè i al damunt diu:

Obra del B. e R. F. Pere Pasc. bisbe de Jahen.

(Foli 1.) Una molt bella obra compilada per lo molt Reverent bisbe de la Ciutat de Jahen stant pres en lo corrall de la presó de granada.

La taula ve en 1 foli després de l'ultim de l'obra i diu en el verso al cap-de-vall:

Fonc acabada la obra del Bisbe de Jaen per mi mestre Johan Rosembach alamany de Heidelberg en la ciutat de barcelona a tres dies del mes de octubre any Mil Cccc Lxxxxij.

A sota un escut de la Mercè. En el foli següent, que es l'ultim escrit, hi ha la següent declaració certificada:

Este manuscrito que contiene quarenta y quatro folios sin el de la tabla, y titulo, es fiel

y legal traslado de un exemplar impresso en Barcelona año *1492* que se conserva en el Archivo de la Real Junta de la Concepcion de esta Corte de Madrid. Y para que conste doy el presente testimonio. En este Con.to de Nra. Sra. de la Merced de dicha Corte de Madrid. En diez y siete dias del mes de Março del año *1727*.

En testimonio [aqui ·l signe] de verdad
Fr. Joseph Ibañez.

Que es escrit amb la mateixa lletra de tota la copia.

XXI

92-1-25. — BERNAT FENOLLAR : PROCÈS DE LES OLIVES.

Ms. de principis del segle XIX.e, de lletra clara. Paper de 153 × 102 mm. Enquadernat en pergamí. Prové de la Biblioteca del Dr. D. Onofre Soler. No estan marcats els folis; ne conté en total 142 folis utils i 14 en blanc.

En la portadella:

1. — Proces de les Olives.

En el qual entren Fenollar, Moreno, Gasull.

En el foli que hauria d'esser 60 v.º se llegeix:

Fon estampat lo present llibre en Valencia,

en casa de Joan de Arcos, a les espatlles del estudi general. Any 1561.

2. — (Foli 61.) Somni de Joan Joan.

Acaba al foli 130.

3. — (Foli 131.) La brama dels llauradors del orta de Valencia, contra lo Venerable mossen Bernat Fenollar, Prebere Hordenada per lo magnifich mossen Jaume Gaçull cavaller.

Acabà de copiar-se en el vers:

de males adives, prech Deu te comprenga:

Per aquests textes i llurs edicions, vegi-s R. Miquel i Planas, *Cançoner satirich valencià*, Barcelona, 1911.

XXII

92-2-24. — Morlà : Poesies valencianes.

Segle XVIII.e. Paper, de 210 × 155 mm. Desfeta l'enquadernació, folis arrencats al final, afegit un Romans del mateix autor, de 8 pp., desfet. Index manco a la fi. 239 folis, dels quals sols alguns estan marcats.

No hi ha portada; comença amb la 1.ª obra, així:

Coloqui entre Vendrell, Polop y Morla. Composta [a la Justa de S. Just] per M. Morla en la Justa de S. Jordi del mercat.

D'altra mà algú ha escrit, a sobre:

Poesies de Mn. Morla, y de Vendrell.

XXIII

88-4-27. — BRANCHAT: POESIES VALENCIANES I CASTELLANES.

Paper de 204 × 144 mm. Relligatge en pergamí. Al llom: *Branchat-Miscelanea*. Principis del segle XIX.e. 202 pagines.

Després del full de guarda diu:

Es de D. Vicente Manuel Branchat y Alfonso Pbro. Beneficiado en la Real y Parroquial Iglesia de S. Martin obispo y S. Antonio Abad de esta Ciudad de Valencia. Año 1816.

En el verso hi ha la taula següent:

Indice de este Primer Tomo.

Comedia el Robo Politico etc. . . pag. 1
En castellà.
Conversasió . . . . . » 27
Soliloqui Primera Part. . . . . » 39
Segona Part . . . . . » 43
Tercera Part. . . . . » 48
Conversasió Primera Part. . . . » 55
Segona Part . . . . . » 68
Conversasió Primera Part. . . . » 80

Segona Part . . . . . Pag. 94
Soliloqui. . . . . » 111
Segona Part . . . . . » 119
Pesa Nova. Mes s aprecien el diner, etc . . . . . » 131
Conversasió . . . . . » 161
Conversasió . . . . . » 175
Soliloqui . . . . . » 291

(Pag. 202.) Fi. Del Primer Tomo.

Però no n'hi ha cap altre en aquest deposit.

XXIV

87-6-3. — Güell : Documents curiosos.

Es un volum de Varia escrit en el segle XVII.e per mà de Fra Thomas Güell, que reuneix diversos documents curiosos alguns dels quals són en català, per exemple:

(Foli 354.) Profesia de un hermità que s diu Joan Escuder.

(Foli 363 v.º) Profesies de un Carboner de Xixona, dit Berthomeu Bernabeu, lo qual morí en lo any 1599 de 84 any de edat.

(Foli 373 v.º) Altre Pronostich fet per un Philosoph Moro, de la ciutat de Hyerusalem en lo any de 1640.

XXV

92-4-39. — TROBES DE MOSSEN JAUME FEBRER.

Segle XVIII.e. Paper, de 240 × 175 mm. i 496 pagines. Enquadernació en pergamí. Provinent de la Biblioteca de D. Francisco Borrull.

Portada sens foli:

Trobes que escrigué Mosen Jaume Febrer cavaller. Dels linajes dels Nobles de la Ciutat y Reyne de Valencia. Ab los escuts e divises de les sues armes. Al infant en Pere De Arago, 3r y 1r de Valencia. — Añadit un tractat aon se declara que es Noblea y coneiximent dels escuts de les Armes y sos significats. [De la Bibl. de Mosen Franco. Pasqual Chiva.]

Comença per un Tractadet d'Heraldica en castellà, que arriba fins a la p. 51.

De la 52 a la p. 62 va la taula alfabetica del Febrer.

A la p. 63 comencen les *Trobes* que arriben fins a la p. 496. Va acompanyat d'escuts.

Al final vénen 24 folis sense marcar que contenen la següent obra en castellà:

Estas ochtavas que tratan de los linages y sus Armas que son estas Siento Estan en el libro intitulado Carlos famoso Su Autor Don

Luis Çapata. A la çacra Real Magestat del Rey Dⁿ Phelipe Segundo.

Diu que fou imprès a Valencia, Joan Mey, 1566.

Es como un tomo de comedias y en dicho tomo estan estas ochtavas desde el foleo 134 asta el de 141 en 100 ochtavas... y se allaran en la Historia de Guadalaxara por Don Alonso Nuñez de Castro.

Folis 161 al 173.

XXVI

87-5-1 a 4. — Trobes de Mossen Jaume Febrer. Original i trad. castellana.

Lletra del segle XVIII.e; consta de 4 volums amb escuts colorits. El titol es aquest:

Ilustracion a las Trobas de Mn. Jayme Febrer; Puntualisandose el verso lemosino, que contiene los Nombres, Apellidos, Hazañas, y Divisas de los SS. que acompañaron al Rey D. Jayme I. en la conquista de Valencia. Con explicacion del verso, en prosa Castellana: apuntando algunos SS. omitidos en las Trobas. Que escrive el D. D. Joseph Berni, y Català, Abogado de los R.s Consejos.

XXVII

88-4-19 i 20. — Trobes de Mossèn Jaume Febrer.

Són dos volums en paper, de 214 × 146 mm. El 19 conté l'original català i el 20 la traducció castellana. En un i altre hi ha l'espai pels escuts, que no s'arribaren a fer. Lletra del segle XVIII.e. El titol, resumit, es així:

Trobas de don Jayme Febrer Caballero:... Traducidas del Lemosin al Castellano por Dn Thomas Izquierdo y Guerrero, Ciudadano de Alicante y Vecino de esta Corte.

XXVIII

92-7-1. — Furs de Valencia, del rei Jaume I.

Preciós volum de 226 folis de paper i pergamí, de 400 × 290 mm. Escrit a 2 columnes en bona lletra del segle XV.e.

(Foli 1.) Començament de Saviesa...

Van relligats a continuació els Furs del rei Ferran de Castella, de 1488, impresos a Valencia per Joan Jofre a 22 Desembre 1518.

XXIX

92-6-16. — Furs de Valencia, Capitols i actes de Cort.

Tot en pergamí, en bona escriptura del XVI.en segle, de 268 folis d'hermosa lletra de diverses mans i epoques. Dugues magnifiques miniatures de tota plana. Llegat de Vicenç Ibañez. Enquadernació de vellut vermell estropellada, vegent-s'hi marques d'aplicacions de metall desaparegudes. El primer text que conté comença:

Capitols de la proferta feta al Senyor Rey en les Corts per aquell celebrades als... del Regne de Valencia en lo monestir dels frares de preycadors de la Ciutat de Valencia en lany Mil cccxviii.

XXX

88-1-13. — Repertori dels Furs.

Provinent de la Biblioteca de Francisco Borrull. Segle XVII.e. Paper de 208 × 148 mm. Enquadernació en pergamí. Portada + 271 folis. Al llom diu: *Repertori dels Furs en les Corts de Monzó de 1626 .MS. Y de 1645.*

Portada:

Repertori per orde alphabetich dels Furs, Capitols, Provissions, e Actes de Cort, fets e

otorgats per la S. C. A. M. del Rey nostre Señor Don Phelip 3. de Arago y 4. de Castella. Ara gloriosament regnant. D. L. — A. P. En les Corts per aquell celebrades als Regnicols de la Ciutat, y Regne de Valencia en la Vila de Monso en lo any 1626.

(Foli 179.) Repertori, y Abecedari dels Furs, y Actes de Cort del añy 1645 segons estan manuscrites en poder del Secretari dels tres Estaments del Regne, Don Jusep Orti.

XXXI

88-1-36. — Practica de l'Orde Judiciari.

Paper, de 208 × 150 mm., segle XVIII.e. Enquadernació en pergamí. No està foliat, però comptats, resulten 241 folis; els que portarien els números 223 i de l'ultim, o siga ·l 241, n'hi ha sols un fragment, l'unic troç que portava escrit. No hi ha folis blancs davant ni darrera.

Comença amb la taula. En el que correspondria ser foli 6 hi ha ·l titol dalt de la plana i tot seguit arran comença ·l primer capitol.

Practica y orde Judiciari de les causes civils de contenciosa jurisdicció.

BIBLIOTECA MUNICIPAL

(Llegat del Sr. Josep Enric Serrano)

Havia examinat els dos mss. que segueixen a casa de l'eminent bibliograf en 1901. Ara formen part de l'importantissima biblioteca que 'l malaguanyat Sr. Serrano va llegar a Valencia inaugurant la seva biblioteca municipal.

I

Cançoner sagrat de vides de Sants.

Es sens dubte de lletra original de les darreries del xv.en segle, provinent de la Llibreria Mayansiana. 200 × 132 mm. Enquadernació en pergamí. No té foliació. Bon estat. Alguns corcs. Tot escrit d'una mà amb correccions en algunes obres. Té 119 folis que no estan marcats. Els nomenarem de 1 a 119. En el llom està escrit : *Poesies Valencia. T. II.* Pel tom I vegi-s Salvà, *Biblioteca*, I, núm. 541.

1. — Entre 'l titol i l'obra hi va escrit, en lletra del temps de Mayans : «De la Libreria Mayansiana».

(Foli 1.) Cobles fetes en laor del glorios sent Pau primer hermita.

Dels sants hermitants | puix sou la bandera

12 cobles de 8 versos, una *Oració* de 12.

2. — (Foli 4.) Cobles fetes en laor de la gloriosa senta barbera.

Puix entre les vergens | sou verge stimada

13 cobles de 8 versos i *Oració* de 12.

3. — (Foli 7 v.º) Cobles fetes en laor de la beneyta senta Tecla.

Tecla verge gloriosa

Una cobla de 4 versos, 13 de 8, *Tornada* de 4, *Oració:*

O martre primera | per Deu elegida

de 12 versos i *Amen.*

4. — (Foli 11.) Cobles fetes en laor del glorios sent Macià.

Qui pot loar molt la gran valor vostra

9 cobles de 10 versos, *Oració* de 12.

5. — (Foli 14.) Cobles fetes en laor del glorios apostol y evangeliste sent Matheu.

Apostol insigne | y molt venerable

11 cobles de 10 versos i *Oració* de 12. Una mà del segle XVIII.e ha escrit, en mala lletra, uns versos devots. El foli 17 v.º està en blanc.

6. — (Foli 18.) Cobles fetes en laor del beneyt apostol sent Bernabeu.

Puix al cel ab tanta gloria

Una cobla de 4 versos, 14 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració*:

Insigne apostol | de vida perfeta

de 12 versos.

7. — (Foli 22.) Cobles fetes en laor del sant ladre appellat Dimas.

Puix veig que dels fels | portau la bandera

Una cobla de 4 versos, 12 de 8 i *Oració* de 12.

8. — (Foli 25.) Cobles fetes en laor de la beneyta senta Eularia.

Beneyta Eularia | qui dins Barcelona

Una cobla de 4 versos, 10 de 8 i *Oració* de 12.

9. — (Foli 28.) Cobles fetes en laor del glorios sent Blay.

Sant de molta reverencia

Una cobla de 4 versos, 17 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

10. — (Foli 32.) Cobles fetes en laor del glorios sent Honorat.

Entre ls sants puix sou tan digne

Una cobla de 4 versos, 16 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

11. — (Foli 36.) Cobles en laor del glorios apostol sent Pau.

Puix apostol sou tan digne

Una cobla de 4 versos, 16 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

12. — (Foli 40.) Cobles fetes en laor del glorios sent Jordi.

Entre ls cavallers insignes

Una cobla de 4 versos, 13 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12. Moltes correccions.

13. — (Foli 44.) Cobles fetes en laor del benaventurat sent Anthoni de Padua.

Puix fos de Jhesus | servent tan dignissim

Una cobla de 4 versos, 12 de 8 i *Oració* de 12.

14. — (Foli 47.) Cobles fetes en laor de la gloriosa verge senta Apollonia.

De tanta valor | beneyta us contemple

Una cobla de 4 versos, 11 de 8 i *Oració* de 12.

15. — (Foli 50.) Cobles fetes en laor del glorios cavaller sent Lazer.

Mirant qui del rey | Jhesus ver messies

Una cobla de 4 versos, 12 de 8 i *Oració* de 12.

16. — (Foli 53.) Cobles fetes en laor de la gloriosa senta Magdalena en altra manera ordenades.

Del gran rey Jhesus | puix fos tan amada

Una cobla de 4 versos, 20 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12. En el foli 57 v.º, que era en blanc, una mà del segle XVIII.e posà una noteta religiosa.

17. — (Foli 58.) Cobles fetes en laor del glorios abat sent Machari.

Puix sou vencedor | d aquell adversari

Una cobla de 4 versos, 12 de 8 i *Oració* de 12.

18. — (Foli 61.) Cobles fetes en laor dels gloriosos tres reys de Orient.

Gaspar rey de gran prudencia
Baltasar y Melchior

Una cobla de 4 versos, 18 de 8 i *Oració* de 12.

19. — (Foli 65.) Cobles fetes en laor del benaventurat Sent Anthoni.

Pare sou tan venerable

Una cobla de 4 versos, 14 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

20. — (Foli 69.) Cobles fetes en laor del glorios martir sent Sebastià.

Puix del poble sou deffensa

Una cobla de 4 versos, 14 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

21. — (Foli 72.) Cobles fetes en laor del beneyt sent Lois Bisbe.

Loem vostra virtut santa

Una cobla de 4 versos, 13 (i una altra al marge) de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

22. — (Foli 76.) Cobles fetes en laor de la gloriosa verge senta Juliana.

Mirant que vences | la fort gent pagana

Una cobla de 4 versos, 12 de 8 i *Oració* de 12.

23. — (Foli 79.) Cobles fetes en laors del benaventurat Sent Amador.

Dotat vos contemple | de gracia tanta

Una cobla de 4 versos, 16 de 8 i *Oració* de 12.

24. — (Foli 83.) Cobles fetes en laor de la beneyta senta Agnes.

Puix de Deu sou tan amada

Una cobla de 4 versos, 17 de 8 i *Oració* de 12. Correccions.

25. — (Foli 87.) Cobles fetes en laor de la beneyta senta Margarita.

Margarita molt benigne

Una cobla de 4 versos, 16 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

26. — (Foli 91.) Cobles fetes en laor de la beneyta senta Lucia.

Lucia verge molt pura

Una cobla de 4 versos, 14 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12.

27. — (Foli 95.) Cobles fetes en laor de la gloriosa senta Catharina de Çena.

Les virtuts de vos son tantes

Una cobla de 4 versos, 15 de 8, *Tornada* de 4 i *Oració* de 12. Correccions.

28. — (Foli 99.) Cobles fetes en laor del benaventurat Sent Guillem.

Puix sant tant insigne | y tant comendable

Una cobla de 4 versos, 15 de 8 i *Oració* de 12. Noteta mal escrita posterior : *Yo us escric catala comfese aver rebut de vos peremimis.*

29. — (Foli 103.) Lo credo in Deus ordenat en pla per obres rimades.

Per obtenir salvacio
y dels peccats remissio
complidament

Codolada de 115 versos, acabant:

senyor y rey omnipotent
e increat

qui regna y viu en trinitat
alt en lo cel. Amen.

Després ve la *Oració e protestació* de 12 versos, com sempre, que comença:

O Deu eternal | virtut infinida

30. — (Foli 105 v.º) Cobles fetes en laor dels gloriosos nostre pare Adam y nostra mare Eva.

Les grans laors | qui recitar poria

8 cobles de 12 versos, *Oració* de 12 i *Tornada* de 7. Tot està en endecassilabs carregats a la 4.ª silaba; en cap obra anterior hi ha aquest metre, que continúa fins acabar el llibre.

31. — (Foli 109.) Cobles fetes en laor de la gloriosa Verge Maria de Pietat ab set virtuts contraries als set peccats mortals ab les quals aquella per pietat nos delliura de aquells, ordenades [metaforicament] sobre lo exercici de la mar e art dels navegants en aquella.

Exordi.

Los navegants | en mar de crims molt alta

8 cobles de 12 versos que porten els titols següents: *Exordi, Humilitat contra superbia, Liberalitat contra avaricia, Castedat contra luxuria, Mansuetut contra ira, Abstinencia contra gola, Amor contra enveja, Solicitut contra perea.*

Segueixen després *Tornada* i *Endreça* de 7 versos cada una.

32. — (Foli 112 v.º) Cobles fetes sobre la aparicio que feu nostre senyor Deu Jhesuchrist a la sua beneyta mare lo jorn de Pasqua quant fonch resucitat.

Ja consumat | aquell tan gran misteri

4 cobles de 12 versos i el primer vers de la quinta estrofa que es:

Vos adorant | lo ver Deu y Messies

i que no acaba per mancar algun foli en el ms.

33. — (Foli 114.) Segueix una estrofa d'una obra que no comença per mancar-hi algun full en el manuscrit. El primer vers d'aquesta estrofa o cobla es:

D aquest mon trist | qu estava de lum pobre

Tal com està hi han ara 4 cobles de 8 versos i *Oració* de 12.

34. — (Foli 116.) Cobles fetes en laor de la sancta vera Creu.

✠

O arbre sant | qui ns dau lo fruyt de vida

12 cobles de 8 versos. En el foli 118 v.º, que es l'ultim, se veu que ·l ms. era manco al final quant l'enquadernaren, però ja una mà coetania de l'autor i la mateixa que féu les correccions, escrigué la *Oració,* també de 12

versos, copiada al marge inferior; l'enquadernador la malmeté i retallà. Va escrit com a prosa. El 1.r vers es:

O vera Creu | de grans laors molt digna

II

PALLADI : DE AGRICULTURA, trad. den FERRER SAYOL i altres obres.

Ms. de les darreries del segle XV.e. Lletra clara semigotica, cap-lletres vermelles. Foliació antiga de I a XCVIII, moderna de 99 a 102, res de 103 a 111. 270 X 195 milimetres. Enqüadernació moderna en pasta, al llom diu: *Paladio de Agricultura en Lemozino.* En un full de guarda està escrit amb lletra de principis del segle XIX.e : *Obra de la antigua agricultura de la Corona de Aragon Trabajada por Ferrer Sayol Catalan secretario de la S.a D.a Eleonor Rey.a de Aragon Mug.r del Sr. D. Pedro de Aragon ê hija del Rey de Zecilia.* En el text hi han algunes notes marginals i 2 afegiments amb lletra del segle XVI.e-XVII.e. — La copia sembla feta per un valencià.

1. — (Foli I.) Una P de *Palladi* grossa vermella. A principis del segle XIX.e algú ha posat ornaments de paper retallat i anticoles en aquest foli.

Prohemi de Palladi Rutuli De Agricultura.

Palladi Rutuli e auri e mulian fou noble hom de la Ciutat de Roma per la gran affeccio que havia a la cosa publica no solament de la

ciutat Romana ans encara a totes les partides del mon, la qual cosa publica no es durable ne s pot sostenir sens llauradors e persones que conrreen la terra Sens Industria de les quals los homens no porien haver convinent vida pera ells mateixos ne per als animals qui ls son necessaris. Encara que s lig que en lo primer temps los homens vivien dels fruyts dels arbres, ço es ans del diluvi, que ls homens no eren tants en nombre com son hui Per la qual raho Palladi hague concideracio que no solament los fruyts dels arbres ans encara los animals a ells necessaris axi com son molts e diversos oçells, besties cavallars, asinives, mulars, gossos e gats e altres que encara que cascu segons sa natura pogues viure en los boscatges fets salvatges empero no proffitarien molt als homens qui ls an menester per a son profit e delit y encara mes per ço que molts papes, Emperadors, Reys, comptes e altres grans homens axi llechs com ecclesiastichs e altres de menor stament axi per llur delit com profit se delitaven en ennoblir lo mon, Alguns dells edificaven palaus e castells forts Ciutats e llochs, Altres plantaven vinyes e arbres e prats qui servien a llurs necessitats y la cosa publica volent seguir la manera que tingue Salamo qui feu tot son

poder en ennoblir lo mon seguint la doctrina donada per son pare David en lo .Ciij. psalm del saltiri a hon diu *hoc mare magnum et spaciosum manibus contractandum* quasi que vol dir que aquest gran mar e ample, ço es la terra, deu esser tractada e ennoblida per les mans dels homens edificant plantant e espletant aquella. E per totes aquestes rahons Palladi parti personalment de la Ciutat de Roma e çerca gran partida de Grecia hon foren antigament los philosoph e gran partida de Ytalia e volgue legir molts e diversos libres que alguns philosofs havien scrits e lexats per memoria en lo fet de agricultura e per ço volch provar la manera que los lauradors tenen en edificar e plantar lurs vinyes e arbres e com los enpeltaven e lo temps en que sembraven e collien e conservaven cascuna sement e los noms de cascuna e com nodrien lurs bestiars grossos e menuts e la natura de cascuns, e per si mateix volch sperimentar e provar moltes de les coses que havia legides vistes e hoydes E apres per caritat que havia en Deu e dileccio en la cosa publica, copilà e ordenà lo present libre en lati ben curt e breu y molt soptil no contrastant que en lo prefassi de son libre hagues protestat que la art de agricultura deu esser tractada per homens

grossers als quals no deu hom parlar subtilment axi com si eren homens de sciencia. E es çert que lo libre de Palladi per la gran subtilitat e brevitat dels vocables que no son en us entre nosaltres en Cathalunya ne encara en Espanya es molt avorrit e rebujat e menyspreat per tal com no l podien entendre encara que alguns se n sien fets arromançadors los quals no an aguda cura de declarar los molts vocables quey son no coneguts ne usats en nostre lenguatge mas que ls an posat simplament segons que ls an trobats scrits en lo latí, de manera que si poch son entesos en romanç encara que en moltes partides del romanç no an espressat ne dit lo enteniment de Palladi ans y an posat contrari en derogacio e perjudici de Palladi qui solament per copilar aytal libre mereixch yo haver gran gloria perque yo *Ferrer Sayol Ciutada de* Barçelona qui fuy protonotari de la molt alta senyora Dona Elionor Reyna de Arago que fou muller del molt alt Senyor Rey en Pere Rey de Arago ara regnant e filla del Rey en Pere Rey de Cicilia vehent los grans defalliments qui eren en los libres arromançats del Palladi, vehent encara que aquest libre es molt util e profitos a tots los homens axi de gran stament com baix que vullen entendre en agri-

cultura a la qual naturalment son inclinats en llur vellea en special los homens que son estats en llur juventut de gran e noble coratge e an treballat e entes en fets de armes e altres notables fets a utilitat de la cosa publica Segons quey fa recomendacio Tulli en un seu libre intitulat de vellea en lo qual recompta grans prerrogatives e grans plahers e delectacions e profits en la agricultura ço es conrrear la terra la qual segons que ell diu no sab retre a son llaurador ço que li comana Sens usura quasi que diga que la sement quey sembra li restitueix en molt maior nombre que no la sembra e moltes altres maravelles que serien largues de scriure. E encara recita en aquell mateix libre molts savis e antichs homens e philosophs de gran estament qui en llur vellea llauraven, e fahien llaurar e cultivar lurs terres, e ell mateix Tulli feu semblantment, segons que ell mateix ne fa testimoni. Dien que res en lo mon no es pus delitable al hom vell de gran estament que en fer conrrear les terres. Empero o enten a dir los qui s volen retraure e lunyar en lur vellea dels afers mundanals e pensar e contemplar en los fets celestials, car remirant los fruyts e splets de la terra deu conciderar e contemplar que la gracia divina fa germinar la terra sola-

ment a servey del home, Car Deu tot poderos no fretura dels esplets de la terra mas lo home solament e contemplant aquestes coses e retent gracies a Deu tot poderos a pujat lo primer grau o escalo de contemplacio en Deu. Apres pora mes leugerament muntar lo segon escalo de contemplar com JhesuChrist e home s es fet nostre frare servent natura humana, apres pora contemplar lo tercer o darrer escalo qui es de contemplar en lo goig que hauran en Paradis los amichs de Deu qui hauran treballat a son servey e de la cosa publica del mon de la qual es ell cap e major princep. E yo per aquestes coses e volgut novellament arromançar e declarar aytant com ma grosseria e sufficiencia a bastat, lo dit libre de Palladi tornant aquell novellament de lati en romans. E soplich a tots los legidors de aquest libre que no m o tinguen a presumpsio car a bona intencio e profit de la cosa publica ho he fet e si per ventura yo no he be enterpretats alguns vocables de sements o de arbres o de altres coses aço es esdevengut perque no ls he trobats exposts ne declarats en alguns libres axi de grammatica com de medicina encara que diligentment hi haja treballat, e lexen a correccio de major o millor Interpretador que yo que li placia suplir e

corregir los defalliments quey son per tal que en los trellats si algu y donara no se n segueixca error e aço per caritat de Deu e dileccio de la cosa publica.

Fon acabat de aromançar en lo mes de juliol Anno a nativitate Domini Mill.° ccc.° lxxxv. E fon començat en nohembre Del Any Mil ccclxxx.

Aci començen les rubriques del primer libre de Palladi primerament dels ordenaments de la llauro e del llaurador.

De les quatre coses en les quals esta la llauro.

Del esprovament del ayre.

Del esprovament de les terres.

De la qualitat de les terres.

De la providencia e de les coses que son necessaries a la llauro.

De la eleccio e del situament del camp.

Del edifici de les cases.

Dels estatges e abitacions de yvern | e de estiu | e dels payments.

De calç e de arena.

De les parets en qual manera deuen esser cubertes.

De la lum que entra en les cases | e de la altra per les finestres.

De les cambres e dels canyiços.

De emblanquir la obra de les parets.

De la manera com se deuen cobrir les cases.

De escurar los valls que solen fer per les aygues de la pluja.

De les sisternes aljups e safareigs pera aygua freda.

Del celler hon hom te lo vi.

Del graner hon hom te lo gra.

Del trull hon se fa lo oli.

Dels estables dels cavalls e dels bous.

De la cort del bestiar menut.

Dels llochs dels oçells hon deuen habitar e esser nodrits.

Del colomer.

Del lloch de les tortres hon deuen ser nodrides.

De gallines.

De pagos.

De phaysans.

De oques.

De les basses pera tenir aygues per als bestiars | e oçells e pera lins e canems.

De paller de palla o de fe e de llenya.

Del femer.

Dels lochs de ort | o de verger | e de llur clausura.

Dels remeys dels orts e dels camps.

De la era.

De les cases de les abelles.

De comprar abelles.

Dels banys.

De morter o argamassa convenible a les fenelles o trencadures ques fan en los payments dels banys o aljups hon esta aygua calda o freda.

De moldre blats e altres sements.

Dels insturments e apparellaments neçessaris a la llauro.

Aci feneixen les Rubriques.

Tot seguit comença ·l text. Se coneix que en Sayol afegeix alguna observació propria an el *Palladi* : En el foli xxj v.° : *axi com se fa en las parts de Llombardia;* foli Lxij v.° : *lavor de la medita que apellen en Regne de Valencia alfalç...*

(Foli xxj.) Aci feneix la primera part del Palladi qui tracta solament de agricultura e de llauro encara de alguns remeys contra los animals nohibles axi a les persones com a les plantes y de les regles de llauro.

Janer

Puix que la primera partida del libre del Palladi es acabada la qual tracta de llauro y de les coses necessaries a agricultura, conve que ara continuant la materia del libre tractem ço que en cascun mes del any se pertany hi s conve

de obrar y primerament començarem en lo mes de Janer qui es primer mes del any.

Segueix l'obra pels 12 mesos de l'any, precedit cada un d'una rúbrica que no indica ·ls folis, lo mateix que la rúbrica de la primera part. En tota la segona part està escrit en tinta vermella ·l nom de cada mes, al cap de la plana. En el foli xciij v.° se llegeix:

Aci acaba lo mes de dehembre.

Segueix sense indicar-ho un tractat d'arboricultura; el primer capitol es el següent:

2. — Del arbre que faça fruyt en l any que l plantaras.

que porta 7 capitols, essent aquest el primer.

Sembla un altre tractadet lo que ve en el foli xcv:

3. — Capitols singulars de les llavors que deuras sembrar en tot l any cascun mes.

En el foli xcvij sembla que ve un tractat de confitar, que consta d'aquests titols:

4. — Recepta de la bona composta. — De les poncemes. — Dels pressechs pomes y peres. — Dels naps y pastanagues. — De les taronges. — Dels melons. — Dels codonys. — De les cols. — De confegir ab çucre. — Altra composta. — Recepta de piment bo y fi. — Altra reçepta comuna.

En el foli 99 v.° comença altre tractat

5. — Albert.

Açi comensa lo tractat de plantar o empeltar arbres o de conservar lo vi segons Albert, altres dien segons Euclides, quesque sia del actor lo dictat s o mostra per los capitols qui s segueixen. Lo primer capitol de la manera com se poden empeltar los arbres y aquest capitol segons nou maneres qui es duplicat pot esser departit en nou doctrines de la dita obra.

Acaba en el foli 110, que no està marcat:

Acabat es lo libre de Albert sobre la materia de plantar arbres y de conservar lo vi y de moltes altres nominats segons que apar en los capitols precedents.

Acaba l'obra. En el restant del foli, en el verso, i en els dos següents, menys en el de guarda, hi han apuntacions curioses : les fruites que menja hom, notes sobre la mesuració de terres, etc., en lletra dels segles XVI al XVIII.

D'aquesta traducció d'en Ferrer Sayol se 'n va fer molt aviat una versió castellana que 's conserva en la Biblioteca Nacional de Madrid, Ii-57. Vegi-s Schiff, *La Bibliothèque du marquis de Santillane,* París, 1905, p. 152. Dit senyor creu, sense prou fonament, que en Sayol va traduir el Palladi del llatí al castellà.

Podria referir-se en Sayol, quan parla d'altres arromançadors del llibre de Palladi, a l'interessantissima traducció amplificada que 's conserva a la Biblioteca Nacional de París, esp. 291 ? Vegi-s Morel-Fatio, *Catalogue des manuscrits espagnols et portugais,* p. 32.

III

(Llegat de D. Salvador Sastre)

Aquest bibliofil, seguint el bon exemple d'en Serrano, va llegar els seus llibres a la Biblioteca Municipal. Vaig examinar el següent manuscrit, en 1900, a casa ·l senyor Sastre; ara sembla que no ·s troba entre ·ls seus llibres.

MISTERI D'ELX.

Volum petit de 158 × 112 mm., escrit en el XV.en segle, en pergamí. 14 folis sense marcar i alguns, al principi i a la fi, en blanc, però ratllats.

Comença:

Jhesus.

Quan la maria sera en lo quadafal muntada vaiasen a la cambra sua que sera aperellada e tancada ab los vels entorn e entresen per la porta ab ses dues donzelles que li vaien apres detras E quant sera al setial asigas onestament e tinga en les mans hunes horetes en que liga. E les donzelles pleguen tots los vels d entorn per tal que lo poble vega la maria. E les dites donzelles seuen se davant la maria queucom lunyet girant la lur cara deves la Maria.

Acaba al foli 14 v.º amb les paraules:

E quant lo cel sera tancat los apostols metense en processo tota l altra compaya seguent. Comencen lo te deu laudamus. E axí cantant ordinatim vajen sen al capitol per despular se e aqui almorçen si han de que.

Com se comprèn, tot el misteri es en vers; aquí 'n va una mostra:

Donzelles fels anats tost prestament
E fayts venir del poble matan [manta] gent
Car yo 'ls vull dar la benedicció
Ans que yo pas d'esta vida present
E puys veuran maravellosament
Ab gran repaus la mia assumpsió.

Aquest text, que 'ns dóna només que 'l paper destinat a qui representava 'l de la Mare de Déu, ha estat publicat pel baró d'Alcahalí en el seu *Diccionario biográfico de Músicos Valencianos,* Valencia, 1903, pp. 84-91.

IV

(Llibreria del Dr. D. Roc Chabas)

En ocasió de la mort recent d'aquest afectuosissim i plorat amic, ocorreguda en Març de 1912, els periodics de Valencia varen escampar la nova de que 'ls seus llibres anirien repartits

entre la Biblioteca Metropolitana i la Biblioteca Municipal. Entre 'ls destinats ad aquest ultim diposit crec que hi hauria posat, el finat amic, el manuscrit següent.

Art del cant pla.

Es un llibre de chor provinent d'un monestir de monges clarisses que conté diferents cants, la presa d'habit, etc., tot en llatí; solament té en la nostra llengua un tractat de cant pla. El ms. es mancat de principi i de fi; es tot en pergamí de 370 × 258 mm. i escrit en grossa lletra gotica; porta 'ls epigrafs vermells i les cap-lletres blaves i vermelles alternades.

En el foli Lxxj:

Sequitur ars musice qui apellatur liberalis.

Musica est una de septem artibus quas liberalis apellatur...

Acaba aquest proleg llatí al foli Lxxij v.º:

... Nam musici recte per arte incedunt. Cantores usum vix confuse retinent. De quibus Guido in secundo tractatu suo sic ait. Musicorum et cantorus magna est differencia. Isti dicunt. Illi sciunt que componit musica. Nam qui facit quod non sapit diffinitur bestia.

Sequitur ars cantus plani in isto modo.

Devem saber que en el art del cant pla

tenint set letres. hi per multiplicacio diem que son vint les quals son aquestes.

Poso ·ls titols dels capitols següents:

Segexen se los signes.

Segueix sense les mudances.

Ara vingam a la practica de tot lo sus dit. Axi.

Al foli Lxxx hi ha pintada la mà musical i un quadro sinoptic que duu, al peu, aquesta nota:

Les .vii. deductions se conexen en esta manera les g. becayre, les c. natura, les f. bemol.

Segueix se la noticia de les dues claus del cant.

Sequitur de tonis.

Nota que los mestres se poden dir pares autentichs e los dexebles fills plagals.

Sequitur coniuntis.

Sequitur disiunctis.

Acaba propriament el tractat al foli Lxxxix; en el precedent acaba la part catalana amb aquests mots:

E finalment entre totes les veus hi ha tons. excetant de mi a fa que noy ha sino semito.

El final llatí comença:

Quid est monacordus. Dico que musicum

instrumentum propter unam solam cordam...

i acaba:

Que dicitur melodia. Dico que melodia dicitur a melos quod est dulcis et odos quod est cantus quia dulcis et cantus.

D'aquest text, aprofitant unes fotografies que me 'n vaig fer treure, se n'ha publicat una excellent edició en el *Recull de textes Catalans antichs*, formant el volum XVII, Barcelona, 1912.

LLISTA ALFABETICA

Els noms dels autors dels quals els manuscrits contenen obres van de versaletes.

Els numeros romà i arabic impresos en rodó indiquen, el primer el volum i el segon la pagina de la REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA.

BM = Biblioteca Metropolitana.
AM = Arxiu Metropolità.
BU = Biblioteca Provincial Universitaria.
BV = Biblioteca Municipal.

Agnès, Senta, VI, 243.
Aguilar, Franci, VI, 158.
Agustí, Sant, III, 82.
ALBERT el Gran; *Tractat de plantar o empeltar arbres...*, *BV-II*, VI, 257.
Alexandre VI, papa, III, 86.

Alfons II d'Aragó?, III, 82.
Almanach perpetual, BU-XIV, VI, 218.
Amador, Sent, VI, 243.
Andreu, Joan. *Jheronimianum hoc opus per Johannem Andree urgente devocione compositum, BU-III,* VI, 184.
ANGLÈS, Guillem : *Tractat sobre la missa, BM-XVIII,* III, 79.
Anthoni, Sent, VI, 242.
Anthoni de Padua, Sent, VI, 241.
Apol·lonia, Senta, VI, 241.
Aragó. *Cronica dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona, BU-III,* VI, 185.
Aragó. *Neologia dels Reys d'Aragó, BU-III,* VI, 185.
Art del cant pla, BV-IV, VI, 260,

Barbera, Senta, VI, 239.
Barcelona. *Com... Ludovich en vida de Carles conquistà la ciutat de Barcelona, BU-III,* VI, 184.
Barcelona. *Com en Provença de Gascunya...,* VI, 184.
Barcelona. *Cronica dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona, BU-III,* VI, 185.
Barcelona. *Resposta feta per los... consellers,* VI, 199.
Bernabeu, Sent, VI, 239.
Berni y Català, Joseph, VI, 234.
Blay, Sent, VI, 240.
BONAVENTURA, Sant : *Punyiment d'amor, BU-XIV,* VI, 221.
Bosch, Bernat del, VI, 162.
Bosch, frare Jaume del, III, 64.
BRANCHAT Y ALONSO, Vicente Manuel : *Poesies valencianes, BU-XXIII,* VI, 231.
Caldesa, VI, 161.

Calendaciò, Tractat de, *BU-XIV*, VI, 216.
Campanes. *L'orde del tocar les campanes, AM-I*, III, 85.
Campo Rey, Alexo, VI, 226.
CANALS, Antoni, trad. de Valeri Maxim, *BU-X*, VI, 199.
Cançoner sagrat de vides de Sants, BV-I, VI, 238.
CAPELLÀ d'Alfons V d'Aragò : *Dietari, BU-V*, VI, 189.
Carles Maynes, VI, 184.
CARLES de Viana, VI, 152, 163.
Castellví, Lois de, VI, 154.
Castellví, Na Montpalaua de, VI, 159.
Cathaló. *Com en Provença de Gascunya hac un cavaller senyor de un castell que hom apella Cathaló, lo qual cavaller conqueri la ciutat de Barcelona, BU-III*, VI, 184.
Catharina de Sena, Senta, VI, 244.
Chabas, Roc, VI, 259.
COLONNA, Guillem [Guido] : *Croniques Troyanes, BU-XIV*, VI, 194.
Compendium grammatice, BU-XIV, VI, 220.
CONESA, Jacme : traducció de les *Croniques Troyanes, BU-IX*, VI, 194.
Consueta del sigle XVe, *AM-I*, III, 85.
CORELLA, Mossèn Joan Roiç de, *BM-XV*, III, 73; *BU-I*, VI, 146; *BU-XVIII* VI, 225.
Cronica dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona, BU-III, VI, 185.
Croniques de Sicilia, VI, 183.
Cuina, Tractat de, *BU-XIV*, VI, 219.

Dares, frigià, VI, 197.
Del començament del mon fins al començament de la ciutat de Troya, BU-III, VI, 184.

Dietari d'un Capellà d'Alfons V, BU - IV, VI, 189.
DIEZ, Manuel : *Libre de Menescalia, BU - XI - XIII,* VI, 201, 204.
Dimas, Sent, VI, 240.
Dites, grech, VI, 197.
Doctrina Christiana, *BU - XIV,* VI, 216.

Elx, *Misteri d'Elx, BV - III,* VI, 258.
Epistolarium Valentinum, BM - XVI - XVII, III, 77, 78.
Escrivà, Johan, VI, 154, 155.
Espanya. *Qual es apellada la primera Spanya, e qual la segona e qual la terça Spanya, BU - III,* VI, 185.
Espanya. *Costumes d'Espanya : Com se deuen guardar al Rey los castells, BU - IX,* VI, 197.
Esteve, Sant, III, 77, 78.
Eularia, Senta, VI, 240.
EXIMENIÇ, Francesc : *Primer del Crestià, BM - I,* III, 46.
EXIMENIÇ, *Segon del Crestià, BM-II,* III, 50.
EXIMENIÇ, *Terç del Crestià, BM - IV - V,* III, 51, 52.
EXIMENIÇ, *Segon volum del Dotzè, BM-V,* III, 54.
EXIMENIÇ, *Vida de Jesucrist, BM-VI,* III, 58; *BU-VI-VIII,* 191, 192, 193.

FEBRER, Mossèn Jaume : *Trobes, BU - XXV - XXVIII,* VI, 233, 234, 235.
FENOLLAR, Mossèn Bernat, VI, 162, 163, 164, 170.
FENOLLAR, *Procés de les olives, BU - XXI,* VI, 229.
Ferran d'Antequera. *Del rey En Ferrando, BU - III,* VI, 186.
Ferrer, Francesch, VI, 179.
FERRER, Sant Vicent : *Sermons, BM - VII - XI,* III, 59, 62.

Flor de virtudes, BU - IV, VI, 189.
França. *Neologia dels reys de França, BU - III,* VI, 184.

GAÇULL, Jaume : *Procés de les olives, Somni de Joan Joan, La brama dels llauradors, BU - XXI,* VI, 230.
Guargils, misser, III, 58.
GÜELL, Fra Thomas : Documents curiosos, *BU-XXIV,* VI, 232.
Gui d'Arezzo. *Art del cant pla, BV - IV,* VI, 260.
Guillem, Sent, VI, 244.
Guivara, Johan Ferran, III, 73, VI, 226.

Honofre, Sant. *Oració metrificada del gloriós anachorita Honofre sant,* VI, 178.
Honorat, Sent, VI, 240.

Ibañez, Joseph, VI, 228.
IPOCRAS : *Tesaurus panperum, BU-XIV,* VI, 211.
Izquierdo y Guerrero, Thomas, VI, 235.

Jaume d'Aragó, bisbe de Valencia, IV, 199.
Joan I d'Aragó. *Del rey En Joan, BU - III,* VI, 186.
Jordi, Sent, VI, 241.
Juliana, Senta, VI, 243.

La ystoria de Thubies, BM - IV, III, 76.
Lazer, Sent, VI, 241.
Letra tramesa al papa Damasco per sent Jeronim Doctor, BM - XV, III, 70.
Libre de antiquitats, AM - II, III, 85.
Llobet, VI, 187.
Lois, Sent, bisbe, VI, 243.

Lucia, Senta, VI, 244.
Ludovich, Rei de França, VI, 184.

MACER : *De les erbes, BU-XIV,* VI, 212.
Macià, Sent, VI, 239.
Machari, Sent, VI, 242.
Magdalena, Senta, VI, 241.
MALLA, Felix de : *Lo pecador remut, BM-XIV,* III, 68.
MARCH, Auzias, *Obres, BU-II,* VI, 167.
Margarida, Senta, VI, 243.
Martí d'Aragó. *Del rey En Martí, BU-III,* VI, 186.
Martínez, Frare Pere. *Demanda als trobadors,* VI, 178.
Matheu, Sent, VI, 239.
Mercader, Berenguer, VI, 153.
Miscelanea chistiana, III, 82.
MIR, Guillem: *Noticies dels Jurats de Valencia, BU-XVI,* VI, 223.
Montesa, Ordre de. *Dietari perpetuo,* per J. Verdaguer, *BU-XVII,* VI, 225.
Montesa. *Ordinario de Nuestra Señora de, BU-XVII,* XI, 225.
MORLÀ Y DE VENDRELL : *Poesies valencianes, BU-XXII,* VI, 230.
MUNTANER, Ramon : Capitols de la *Cronica, BU-III,* VI, 187.

Obres de Mossèn Auzias March, BU-II, VI, 167.
Obres de Mossèn Johan Roiç de Corella, BU-I, VI, 146.
Oliver, Jacme, VI, 207.

PALLADI : *De Agricultura, BV-II,* VI, 247.
Pau apostol, Sent, VI, 240.

Pau hermità, Sent, VI, 238.
Pau hermità, Les misses de mossèn Sent, BU-XIV, VI, 218.
Partides. *Costumes d'Espanya, BU-IX,* VI, 197.
Pedres, Virtuts de les dotze, BU-XIV, VI, 218.
Perales, Antonio, VI, 226.
PERE III D'ARAGÓ : *Canoniques del rey en Pere en que fa menció de son pare lo rey Namfós, BU-III,* VI, 186.
Pere Felip. *Libre de cuina, BU-XIV,* VI, 220.
PERE PASQUAL, Sant : *Una molt bella obra, BU-XIX,* VI, 228.
PERTUSA, Francesch de : *Memorial, BM-XII-XIII,* III, 64, 67.
Petrarca, Francesc, III, 84.
Plant de Sant Esteve, BM-XVI-XVII, III, 77, 78.
Poesia en laors de la Verge, BM-XX, III, 82.
Practica y orde Judiciari de les causes civils de contenciosa jurisdicció, BU-XXXI, VI, 237.
Profecies en vers, *BU-XIV,* VI, 221.
Proxita, Johan de, VI, 154.
Psalms, BM-XV, III, 70.

Receptari, *BU-XIV,* VI, 207.
Reliquies. *Per a mostrar les Reliquies lo dia de Pasqua de Resurrecció, BM-XIX,* III, 81.
Reys d'Orient, Sants, VI, 242.
Roquafort, maestre, VI, 179.

Salomó, Proverbis de la saviesa de, BU-XIV, VI, 215.
Sastre, Salvador, VI, 258.
SAYOL, Ferrer : trad. de Palladi, *BV-II,* VI, 247. Traducció d'Albert, *BV-II,* VI, 257.
SAYOL. *De l'arbre que faça bon fruyt... BV-II,* VI, 256.

SAYOL. *De les llavors, De les compostes, BV-II,* VI. 256.
Sebastià, Sent, VI, 242.
Serrano y Morales, Josep Enric, VI, 238.
Sent Sovi. *Libre de l'art del coch, BU-XIV,* VI, 220.
Sicilia, Geneologia dels reys de, BU-III, VI, 182.
Speculum puerorum, gramatica, VI, 220.
Spill de la vida religiosa, BU-XIX, VI, 226.
Suariç, senyora Isabel, VI, 170, 171.

Tecla, Senta, VI, 239.
Tesaurus pauperum, gramatica, VI, 208, 220.
TOMICH, Pere : *Histories e conquestes, BU-IV,* VI, 187.

Valencia, Cavallers de, Febrer.
Valencia, *Furs de, BU-IX,* VI, 198.
Valencia, *Furs del rei Jaume I, BU-XXVIII,* VI, 235.
Valencia, Furs, Capitols i actes de Cort, *BU-XXIX,* VI, 236.
Valencia, *Repertori dels Furs, BU-XXX,* VI, 236.
Valencia, Cardenal de. *Letra tramesa als consellers de Barcelona,* VI, 199.
Valencia, Tractat de comput per a, *BU-XIV,* VI, 212.
VALERI MAXIM : *Dits e fets dels Romans,* trad. d'A. Canals, *BU-X,* VI, 199.
Vallès, Diego, VI, 164.
VERDAGUER, Jaume : *Dietari perpetuo de l'Ordre de Montesa, BU-XVII,* VI, 224.
Vides de Sants, BM-XV, III, 70.
Vilarrasa, Guillem de, VI, 154.
Violant den Gualtas, III, 58.

J. MASSÓ TORRENTS

ADVERTENCIES

Per una errada ben involuntaria no 's posà 'l nom del seu autor, Jordi Rubió i Balaguer, al peu del notable estudi Del manuscrit 129 de Ripoll, *insertat en el volum V, pp. 285-378 de la* REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA. *El nom figura en la llista de Noms propris però no en la Taula, pel mateix oblit.*

El present volum de la REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA, *corresponent a l'any 1906 no 's publica fins a l'any 1912. Per això alguns treballs que s'hi inserten duen referencies a obres aparegudes en l'espai de temps comprès entre aquestes dates extremes. No hem de dir que endreçarem tots els nostres esforços a posar al corrent la nostra publicació, així com el seu* Butlletí bibliografic.

*L'*EDITOR

NOMS PROPRIS

ELS NUMEROS ENVIEN A LES PAGINES

Achilles, 154. — Adam, 245. — Agamenó, 146. — Agnès, senta, 243. — Agobardus, sant, 90, 139. — Aguilar, Franci, 158. — Aguiló, Marian, 32. — Albert, 257. — Alcahalí, baró de, 259. — Alcuinus, 89, 103, 118. — Alfons V d'Aragó, 189, 205. — Alfonso Castillo, 28. — Alfonso de Toledo, 28. — Alier, Ramon, 47. — Amador, sent, 243. — Andree, Johannem, 184. — Anna, santa, 159. — Anthoni, sent, 242. — Anthoni de Padua, sent, 241. — Apollonia, senta, 241. — *Aquisgran*, 131. — *Aragó*, 185. — *Aran*, vall de, 61. — *Aranjuez*, 46. — Artès, Pera de, 16, 191. — Astrianacres, 147.

Baltasar, sent, 242. — Bàrbera, senta, 239. — *Barcelona*, 78, 184, 199, 240. — Beatus de Liebana, 89. — Beaumont, Vicenç, 204. — Benjamin, 149. — Bernabeu, sent, 239. — Berni y Català, Joseph. 234. — Besols, Bonaventura, 242. — Biblis, 153. — Blasco, Vicenç, 168, 183, 191. — Blay, sent, 240. — Boeci, 32. — Bofarull, Antoni, 45. — Bonaventura, sant, 221. — Boquet, Josep, 6. — Borrull, Francisco, 224, 233, 236. — Bosch, Bernat del, 162. — Branchat y Alfonso, Vicente Manuel, 231.

Caldesa, 161. — Campo Rey, Alexo, 226. — Canals, Antoni, 25, 199. — Carbonell, Pere Miquel, 183. — *Cardona*, 56. — Carles Maynes, 95, 106, 184. — Carles de Viana, 152, 163. — Carles IV d'Espanya, 46. — Capdevila y Aloy, Heribert, 43-87. — Casano-

vas, P. Ignasi, 5-42. — Castellví, Franci de, 33. — Castellví, Luís de, 154. — Castellví, Na Montpalaua de, 159. — Castillo, Alfonso, 28. — Cathaló, 184. — Catharina de Sena, senta, 224. — *Cestos*, 150. — Chabas, Roc, 145, 259. — Ciceró, Tulli, 21. — Climent, sent, 219. — Colonna, G. de, 194. — Conesa, Jacme, 195. — Corella, Johan Roiç de, 146-167, 225. — Coromines, Franch, 22. — Costilla, Jordi, 228. — Çapata, Luís, 234.

Dalmau, Ramon, 213. — Diez, Manuel, 221-226. — Dimas, sent, 240.

Ecuba, 147. — Eghinardus, 90, 94. — Elipandus de Tolèdol, 89. — *Elx*, 258. — Erudice, 154. — Escrivà, Johan, 154, 155. — *Espanya*, 185, 197. — Eularia, senta, 240. — Eva, 245. — Eximeniç, Francesc, 7, 16, 18, 191-194.

Febrer, Jaume, 233-235. — Felix d'Urgell, 88-144. — Fenollar, Bernat, 33, 162, 163, 170, 229. — Ferran d'Antequera, 186. — Ferrer, Francesc, 179. — Filomena, 154. — *França*, 184. — *Francfort*, 88. — *Friul*, 117. — Fulgosio, Fernando, 43.

Gaçull, Jaume, 230. — Galens, Johan, 20. — *Gandia*, 213. — Gaspar, sent, 242. — Geroni, sant, 8. — Geroni de Santa Fe, 37. — *Gibraltar*, 231. — *Girona*, 57, 77. — *Granada*, 221. — *Granollers*, 69. — *Guadalaxara*, 234. — Güell, fra Thomàs, 232. — Guido d'Arezzo, 260. — Guillem, sent, 244. — Guillem Catellus, 97. — Guivara, Johan Ferrando de, 226.

Hertezog, Johan, 226. — Hero, 150. — Heterius d'Osma, 89. — Honofre, sant, 178. — Honorat, sent, 240. *Hostalrich*, 67.

Ibañez, Joseph, 229. — Ibañez, Vicents, 236. — Ipocras, 211. — *Isona*, 70. — Izquierdo y Gerrero, Thomas, 235.

Jacob, 147. — *Jahen*, 228. — Jaume I d'Aragó, 235. — Jesús, 246. — Joan I d'Aragó, 186. — Johan evangeliste, sent, 10. — Johan patriarca d'Alexandria, 38. — Jonas d'Orleans, 95. — Jordi, sent, 241. — Josep, 147. — Juliana, senta, 243. — Juno, 156.

Lazer, sent, 157, 241. — Leander, 150. — Leidradus de Lió, 92. — *Lleida*, 51, 78. — Lois, sent, 243. — Luch, sant, 9. — Luchan, 216. — Lucia, senta, 244.

Macer, 212. — Macià, sent, 239. — Machari, sent, 242. — Magdalena, senta, 155, 241. — *Manresa*, 48, 63. — March, sent, 9. — March, Auzias, 167-182. — Margarita, senta, 243. — Maria, Verge, 161, 245, 258. — Mariana, P. 43. — Martí d'Aragó, 24, 186, 198. — Martí, Ramon, 92. — Martinez de Ampiez, Martin, 206. — *Massella*, 158. — Massó Torrents, Jaume, 145-269. — *Mataró*, 58, 64. — Matheu, sent, 9, 239. — Mayans, José M.ª, 146. — Mayans i Siscar, Gregori, 146, 238. — *Mecina*, 197. — Medea, 153. — Melchior, sent, 242. — Mercader, Berenguer, 153. — Mir, Guillem, 224. — Mirra, 153. — *Monsó*, 237. — *Montesa*, 224. — Morel-Fatio, Alfred, 257. — Morlà y de Vendrell, 230. — Murat, Joaquin, 46. — Muntaner, Ramon, 187.

Napoleon I, 43. — Narciso, 153. — Nicolau d'Olwer, Lluís, 88-144. — Nithard, 102. — Nuñez de Castro, Alonso, 234.

Oliver, Jacme, 207. — Oller, Andreu, 63. — Orfeu, 153. — Ortí, Josep, 237. — Ovidi, 216.

Pacife, 154. — Pagès, Amadeu, 168. — Palladi, 247. — Pallas, 154. — Paris, 154. — Pasqual Chiva, Francisco, 233. — Pau, sants, 218, 238, 240. — Paulí el Diaca, 113. — Perales, Antonio, 226. — Pere III, d'Aragó, 182-186. — Pere, sant, 219. — Pere Felip, 220. — Pere Pasqual, sant, 10, 228. — Perellós, Pere, 199, 201. — *Perpinyà*, 24. — Piramus, 153. — Policena, 147, 154. — Priam, 147. — *Proença*, 184. — Progmes, 154. — Proxita, Johan de, 154.

Rachel, 147. — *Ratisbona*, 99. — Requesens, 5. — Roquafort, maestre, 179. — Rosembach, Johan, 228. — Ruben, 147.

Salamó, 215. — Salomé, 160. — Salusti, 30. — Santa Fè, Geroni de, 37. — *Sant Feliu de Llobregat*, 63. — Sastre, Salvador, 145, 258. — Sayol, Ferrer, 247-257. — Schiff, Mario, 257. — Sebastià, sent, 242. — Seneca, 20. — Sent Johan, Ponç, 213. — Sent Sovi, 220. — Serrano y Morales, Josep Enric, 145, 238. — *Seu d'Urgell*, 56. — *Sicilia*, 183. — Sigulfus, 134. — Silla, 154. — Simeon, 148. — Soler, Onofre, 225, 226, 229. — *Solsona*, 59. — Suariç, Na, 170.

Talarn, 65. — *Tarragona*, 67. — *Tarrasa*, 57. — Tecla, senta, 239. — Tetis, 146. — Thelamo, 146. — Tolèdol, Alfonso de, 28. — Tomich, Pere, 187. — *Tortosa*, 67. — Tisbe, 153. — *Troya*, 146, 183. — Tubal, 185. — *Tuniç*, 16. — Turmeda, Anselm, 16.

Ulixes, 146.

Valencia, 145-269, 197, 213, 224, 235, 236. — Valeri Maxim, 199. — Vallès, Diego, 164. — Venus, 154. — *Vich*, 63. — Vilarrasa, Guillem, 154. — Villanueva, Jayme, 188. — Vinyoles, Narcís, 33. — Virgili, 216.

TAULA

Pags.

Codecs de l'arxiu del Palau, per *Ignasi Casanovas*, S. J. 5

El papel sellado en Catalunya durante la Guerra de la Independencia, per *Heriberto Capdevila y Aloy* 43

12 reproduccions.

Felix, bisbe d'Urgell (segle VIII), per *Lluís Nicolau d'Olwer* 88

Felix d'Urgell i l'Adopcionisme en els dominis francs. — Bibliografia de les obres de Felix d'Urgell.

Manuscrits Catalans de Valencia (acabament), per *J. Massó Torrents* 145

Biblioteca Provincial Universitaria. — Biblioteca Municipal. — Llista alfabetica.

Advertencies 170

Noms propris 171

Lamines fòra text : *Facsímiles de papeles sellados impresos en Cataluña durante la Guerra de la Independencia : I*, 1 Lérida, 2 Igualada; *II*, 3 Manresa, 4 Cervera; *III*, 5 Tarragona, 6 Mataró; *IV*, 7 Cardona, 8 Puigcerdà (manuscrito); *V*, 9 Junta Suprema de Cataluña, 10 Corregimiento de Mataró; *VI*, 11 Los franceses en Gerona, 12 Los franceses en Lérida.

REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA

El nostre objecte es fer inventari de tot lo que 's publiqui en català i de lo que sobre del nostre país aparegui en la llengua oficial de l'Estat espanyol o en qualsevol altra.

La nostra REVISTA no es solament un butlletí bibliografic : conté també tota mena d'estudis que de prop o de lluny se relacionin amb el llibre català, com es ara : catalegs de biblioteques; llista d'obres d'autors catalans, mallorquins o valencians; bibliografies sobre punts determinats interessant la geografia, la llengua, l'historia o la literatura dels nostres països; col·leccions de marques d'impressors, d'*ex-libris*, de relligadures, de gravats; documents curiosos, etc.

El *Butlletí bibliografic* no es, doncs, sinó una part de la nostra publicació. En aquesta procurem donar compte no sols dels llibres i fascicles, sinó també dels gravats, plans, cartes geografiques, peces de musica, litografies, etc., que puguin entrar en el nostre marc i que formin veritable unitat bibliografica.

REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA

ALS SUSCRIPTORS

La Revista de Bibliografía Catalana no està subjecta a periodicitat fixada. N'apareixeran els numeros segons l'importancia del moviment bibliografic; però de totes maneres formen **cada any un volum de 300 o més pagines**, i costa **10 pessetes**; fòra d'Espanya, **10 francs**. Els volums anteriors també costen **10 ptes.** i **10 francs**. No·s vènen numeros sols.

Tota la correspondencia que tinga que veure amb la Redacció ha de dirigir-se a «L'Avenç» (Rambla de Catalunya, 24, Barcelona), però a nom de J. Massó Torrents. La que·s refereixi a l'Administració ha d'anar a la mateixa adreça, però a nom de l'administrador de la Revista de Bibliografía Catalana.

ADVERTENCIES

Hi han encara algunes col·leccions dels volums anteriors.

Vol. I (1901), **10 ptes.**, i relligat en tela **12'50**.
Vol. II (1902), **10 ptes.**, i relligat en tela **12'50**.
Vol. III (1903), **10 ptes.**, i relligat en tela **12'50**.
Vol. IV (1904), **10 ptes.**, i relligat en tela **12'50**.
Vol. V (1905), **10 ptes.**, i relligat en tela **12'50**
Vol. VI (1906), **10 ptes.**, i relligat en tela **12'50**.
Vol. VII (1907), **10 ptes.**, i relligat en tela **12'50**.

Els volums I i II no·s vènen sinó als qui prenguin la col·lecció sencera.

S'està activant l'impressió del número 11 de la Revista de Bibliografía Catalana, que correspondrà als **anys 1908-1912**.

Z
2704
.C35
R4

Whitehill
v.6
IMS

Revista de bibliografia catalana :

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario